ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE

ȘTEFAN
ȘTEFĂNESCU

ȚARA ROMÂNEASCĂ

DE LA BASARAB I „INTEMEIETORUL" PÎNĂ LA MIHAI VITEAZUL

www.dacoromanica.ro

ŢARA ROMÂNEASCĂ DE LA BASARABI „ÎNTEMEIETORUL" PÎNĂ LA MIHAI VITEAZUL

www.dacoromanica.ro

ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

ȚARA ROMÂNEASCĂ DE LA BASARAB I „ÎNTEMEIETORUL" PÎNĂ LA MIHAI VITEAZUL

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
București 1970

www.dacoromanica.ro

CUVÎNT ÎNAINTE

Există în istorie, dincolo de evenimentele a căror înlănțuire și consecințe pot să frîneze în unele momente mersul social-politic ascendent al unui popor, factori de durabilitate, proprii fiecărui popor, care-i permit să depășească fazele critice și să adauge aspecte particulare ale dezvoltării sale istorice, în măsură să nuanțeze experiența istorică a umanității.

Format în împrejurări istorice care au făcut ca suferința generatoare de rezistență să fie o coordonată a însuși actului său de naștere, poporul român a cunoscut în evoluția sa vicisitudini care, departe de a-l doborî și zdrobi, i-au întărit credința nestrămutată a împlinirilor sale sociale și naționale. „Istoria Europei — spunea în această privință savantul englez R.W. Seton-Watson — nu oferă un exemplu mai frapant de ceea ce poate, sub o dominație străină și contra unei politici de asimilare forțată, un sentiment național, care triumfă puțin cîte puțin împotriva adversității" [1].

Orgoliul descendenței daco-romane, conștiința moștenirii pe care o reprezenta și avea s-o dezvolte, iubirea față de pămîntul țării și spiritul de libertate au constituit suportul luptei seculare îndîrjite duse de poporul român pentru păstrarea ființei sale, pentru dezvoltarea organizării vieții de stat și a triumfului ideii de independență.

Din rîndul poporului nostru s-au ridicat figuri de căpetenii cu nume rămase nemuritoare și eroi intrați în legendă.

---

[1] R.W. Seton-Watson, *Histoire des Roumains. De l'époque romaine à l'achèvement de l'unité*, Paris, P.U.F., 1937, p. VIII.

www.dacoromanica.ro

Atenți la schimbările ce se petreceau pe plan internațional și judecînd lucid urmările mutațiilor politice care aveau loc, ei au știut să folosească după împrejurări, în interesul țării, arta diplomației sau sabia, cordialitatea în relațiile cu alte state cu simțul demnității.

Dictate de grija pentru viitorul țării, actele politice și faptele militare ale marilor conducători de stat români serveau nu numai interesele propriului lor popor, ci și interesele de prosperitate și de apărare ale altor popoare. Ideii de apărare a țării lor, ei îi asociau ideea de apărare a Europei întregi. „În această țară — scria Mihai Viteazul în memoriul adresat în 1601 împăratului Rudolf al II-lea — puteam eu petrece foarte bine în pace, sigur și fără de nici o frică, dacă nu mă simțeam chemat de credința mea... către toată creștinătatea".

Din confruntările permanente cu dușmănii deschise sau viclenii ascunse, marii conducători români au înțeles și au transmis posterității pe calea istoriei sfat înțelept că un stat nu poate să existe și nu se poate impune în afară decît prin tărie internă și tărie nu poate fi decît acolo unde este unitate. „Și ținеți seama — scria Vlad Țepeș brașovenilor — de aceasta: cînd un om sau domnitor este tare și puternic (înăuntru), atunci el poate să obțină pacea pe care o dorește, dar cînd este fără de putere unul mai tare va veni asupra lui și va face cu dînsul ce va pofti".

Momentele de liniște, dorite cu ardoare de poporul român, au fost folosite pentru dezvoltarea culturii care l-a înnobilat sufletește și i-a servit ca important reazem în zile de restriște. Cînd pacea reușea să troneze mai mult timp în ținuturile noastre, acestea se transformau în adevărate focare de cultură, care trimiteau în ținuturile învecinate sau chiar mai depărtate raze binefăcătoare. Tipărirea de cărți pentru alte țări sau trimiterea de ajutoare materiale care să întrețină ființa etnică a celor supuși dominației străine și să întărească speranța eliberării aveau la bază un spirit umanitar, de simpatie și de stimă pentru valorile și libertatea altora, spirit propriu firii poporului nostru și pe care el, atît de încercat, punea mare preț.

Desfășurîndu-și istoria în strînsă legătură cu istoria altor popoare, în primul rînd a popoarelor vecine, poporul

www.dacoromanica.ro

român a dăruit valori, dar a şi beneficiat de valorile geniului uman produse în alte părţi ; el a manifestat, pe lîngă preţuire faţă de tot ce este valoros la alte popoare, receptivitate la unele influenţe pozitive din afară, pe care le-a adăugat şi le-a încorporat tradiţiei sale culturale. A fost creată în acest fel o cultură originală, generatoare de energie vitală, în măsură să asigure progresul ţării şi să stîrnească admiraţia celor ce se străduiesc s-o cunoască.

Lucrarea de faţă tratează un fragment de istorie românească desfăşurată pe teritoriul unde s-a realizat primul stat românesc independent şi care, simbolic, a dat şi primul conducător, înfăptuitor pentru o clipă al unităţii româneşti. Parte dintr-un întreg organic, istoria Ţării Româneşti proiectează lumini asupra ansamblului, plin de zbucium, dar totodată străbătut de măreţie, de puternica voinţă de a învinge.

www.dacoromanica.ro

I

Tradiţia daco-romană şi lumea „barbară"

www.dacoromanica.ro

În urma retragerii din Dacia a oamenilor de afaceri, a stăpînilor de sclavi, a unităţilor militare şi a vîrfurilor administraţiei romane, populaţia daco—romană de la nordul Dunării a trebuit să-şi adapteze, în condiţiile migraţiunii popoarelor „barbare", formele ei de organizare noilor împrejurări istorice. Pe lîngă fenomenul de ruralizare, de mutare a centrului vieţii economice de la oraş la sat, s-a manifestat un fenomen de concentrare demografică în teritoriile apărate natural, în special în regiunea muntoasă a Carpaţilor şi în cea deluroasă pericarpatică, dar şi în păi ţile cîmpiei acoperite de păduri (ca, de pildă, ţinutul de codru dintre Bărăgan şi cîmpiile Teleormanului) sau în regiunea cu vegetaţie abundentă a bălţilor şi gurilor Dunării.

În mediul rural din Dacia s-a păstrat forma de organizare a obştii săteşti de ţărani liberi, care-şi dovedise vitalitatea în cursul stăpînirii romane şi care putea servi şi mai departe ca bază de organizare a populaţiei. Revărsarea valurilor de popoare migratoare a consolidat obştile săteşti, cuceritorii străini fiind interesaţi să existe un cadru de organizare al populaţiei supuse în măsură să le asigure procurarea bunurilor de care aveau nevoie. Reprezentanţii obştilor, care îndeplineau rolul de intermediari şi strîngeau dările pentru stăpînii străini, au ajuns cu timpul să cîştige în importanţă, să-şi mărească averile pe seama averii comunităţilor şi să devină în fapt şefii acestor comunităţi. Lărgindu-şi sfera de activitate şi transformîndu-se în decursul vremii în şefi militari, ei au început să se sprijine pe elmente ajutătoare, ceea ce a dus la creşterea rolului lor social—politic. Cu ajutorul

www.dacoromanica.ro

aparatului de „fideli" pe care şi l-au creat, şefii locali, legaţi adesea între ei prin rudenie, au putut să impună obştilor săteşti voinţa lor, în conformitate cu interesele lor şi în contrazicere cu cele pe care le aveau semenii lor.

Nivelul relativ ridicat de dezvoltare a societăţii de pe teritoriul de la nord de Dunăre în comparaţie cu cel al năvălitorilor, sentimentul populaţiei că ea era depozitara vechii civilizaţii a daco-romanilor, fapt cu care se mîndrea, efortul unora dintre împăraţii romani şi apoi bizantini de a recîştiga poziţii în provincia pe care nu o voiau pierdută pentru imperiu au contribuit ca în rîndurile populaţiei să se menţină şi să se întărească speranţa în trecerea furtunii ce se prelungea şi că, în cele din urmă, ea va triumfa. În secolele marilor migraţiuni a popoarelor s-a manifestat pe teritoriul României o strînsă interdependenţă între arta de a rezista a populaţiei şi forţa ei de asimilare, ceea ce explică cum a fost posibil ca „supuşii" „să cucerească", să topească în mediul lor parte dintre foştii „cuceritori".

Nevoia de apărare a dus la confederarea obştilor săteşti, la crearea de confederaţii sau de uniuni de obşti. Acestea erau situate pe anumite unităţi geografice, văi de rîuri sau regiuni închise, cu viaţă economică comună, numite „ţări", de la cuvîntul latin *terra* (Ţara Haţegului, Ţara Loviştei etc.). În fruntea unei astfel de „ţări" se afla *ducele* (de la cuvîntul latin *dux*) sau, cu un termen slav, *voievodul*, a cărui principală funcţie era cea militară.

Denumirile de „ţări", menţionate în izvoarele istorice şi păstrate pînă azi în limbajul curent, erau grupate îndeosebi în regiunea Carpaţilor, denumită plastic, „leagănul" poporului român. În aceste „ţări", locuitorii au păstrat mai mult ca oriunde conştiinţa romanităţii lor; ei s-au considerat tot timpul ca o parte, într-o formă nouă, populară, a ceea ce a fost cîndva, odinioară Imperiul roman şi apoi Romania orientală. Concentrările de populaţie de origine romană în „ţări", care aveau aspectul unor Romanii populare, erau desemnate adesea în izvoare cu termenul de *Vlahii* sau *Blachii*, termen de origine celto-germană, preluat apoi de slavi, care însemna ţinuturi locuite de *vlahi*, de locuitori de limbă latină. Daco-romanii nu s-au numit niciodată ei înşişi, *vlahi*, ci şi-au zis — de la *romani* — români, sau ru-

www.dacoromanica.ro

mâni, înlocuind, potrivit spiritului limbii noastre, vocala *o* în *u* și pe *a* în *â*. La rîndu-i, țara formată din contopirea *vlahiilor* nord-dunărene nu s-a numit de ei *Valahia*, ci *România*[1].

Tradiția descendenței daco-romane a jucat în rîndul populației de la nordul Dunării rolul de idee politică forță; alături și ilustrată de comunitatea de limbă, ea a menținut și a întărit coeziunea acestei populații într-un corp etnic distinct, deasupra căruia în vremea mileniului de năvăliri ,,barbare" apărea numele popoarelor care într-un moment sau altul au stăpînit nominal pe teritoriul vechii Daco—Romanii.

Termenul de *român* și derivatele lui (români, românesc, românește etc.), din care au luat naștere o mulțime de topice[2], marca deosebirea dintre populația localnică de limbă latină și elementele nomade, pentru un oarecare timp suprapuse ei ca stăpîni.

Tradiția romanității era atît de puternică în sînul populației, încît scriitorii străini intrați în contact cu ea țineau să menționeze acest fapt ca ceva deosebit ce merită semnalat. Cele mai vechi știri despre existența conștiinței romanității în sînul poporului român privesc elementul românesc sud-dunărean, și aceasta deoarece Bizanțul, care preluase și dezvolta tradiția culturală a Imperiului roman, i-a cunoscut, ca aliați sau inamici, mai întîi pe ei. În secolul al XI-lea Kekaumenos, în secolul al XII-lea Kinnamos, în secolul al XIII-lea corespondența papii Inocențiu al III-lea cu țarul Ioniță (Caloian) dezvăluiau originea romană a românilor sud-dunăreni, pe care alte izvoare îi prezentau ca factor deosebit de important în crearea și consolidarea celui de-al

---

[1] Vezi în această privință I.I. Nistor, *Autohtonia daco-romanilor în spațiul carpato-dunărean*, în ,,Anal. Acad. Rom., Mem. Secț. ist., s. III, t. XXIV (1941—1942), p. 47 și urm.; P.P. Panaitescu, *Numele neamului și al țarii noastre*, în ,,Interpretări românești", București, 1947, p. 81 și urm.; idem, *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 89, 142; E. Stănescu, *Geneza noțiunii de ,,România". Evoluția conștiinței de unitate teritorială în lumina denumirilor interne*, în *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968, p. 237 și urm.

[2] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 299 și urm.

www.dacoromanica.ro

doilea țarat bulgar, cunoscut în istoriografie și sub numele de imperiu româno—bulgar.

Formarea în secolul al XIV lea la nordul Dunării a statelor românești de sine stătătoare, creșterea prestigiului lor pe plan internațional, ca urmare mai ales a glorioasei epopei pe care ele o înregistrează la sfîrșitul secolului al XIV-lea și în secolul al XV-lea în luptele împotriva turcilor, au făcut să crească interesul cercurilor europene pentru aceste state, care-și făceau intrarea ca factori politici însemnați în istoria universală. Așa se explică sporirea după secolul al XIV-lea a știrilor din izvoarele străine despre poporul român și despre virtuțile lui. Opinia publică europeană lua act că la Dunărea de jos se afirma un popor care-și declara ca o distincție originea romană, invocînd în acest sens propriul lui nume.

Realitatea etnică nord-dunăreană se exprima într-un document papal din 17 octombrie 1345 prin termenul *valachi-romani* (în text, *olachi-romani*) [3]. Asocierea celor două cuvinte este semnificativă. Primul *nume* indica, desigur, termenul general prin care erau cunoscute comunitățile etnice de origine latină; cel de-al doilea era termenul particular pe care-l purta comunitatea etnică de la nordul Dunării, care vorbea o limbă neolatină și de care curtea papală luase cunoștință prin filieră maghiară [4].

Cu secolul al XV-lea, în scrieri ale umaniștilor și-au găsit loc în tot mai mare măsură date, la nivelul cunoștințelor tim-

---

[3] Hurmuzaki, *Documente*, I, p. 697, nr. 551; *Fontes*, s. III, vol. IX *Acta Clementis P.P. VI (1342—1352*, 1960, p. 100—101; Șt. Pascu, *Ideea tendințele și lupta pentru unitate a poporului român*, în *Desă înșirea unificării statului național român*, București, 1968, p. 7.

[4] Așa se explica forma ,,olah" pentru ,,valah". Editorul volumului al IX-lea din *Fontes*, s. III, monseniorul Aloisio Tăutu, un mare erudit, consideră că termenul de *olachi-romani* se întîlnește pentru prima oară în documentul din 17 oct. 1345 (cf. *Fontes*, s. III, vol. IX, p. 101, nota 2). În secolul al XVI-lea Francesco della Valle Padovanul remarca în urma călatoriei întreprinse în Țara Românească că locuitorii acesteia ,,își zic în limba lor romani (romei)...și, cînd vreunul întreabă daca știe careva sa vorbească în limba lor valaha, ei spun în felul acesta: știi românești, adica știi sa vorbești limba româna (sai tu romano?)" (*Călători străini despr țările române*, vol. I, București, 1968, p. 322); Anton Verancsics (Verantio observa și el că locuitorii Țarii Românești ,,își zic romani" (*Călători străini despre țările române*, p. 399).

www.dacoromanica.ro

pului, despre originea, limba și istoria poporului român[5]. Aceste scrieri au stimulat, la rîndul lor, interesul oamenilor de cultură români, care au început să se preocupe și să adauge noi argumente în sprijinul ideii de romanitate și de unitate a poporului român. Cronicarii din secolele XVII XVIII au invocat pentru a dovedi romanitatea poporului român însuși numele de *român—românesc*, răspîndit în toate părțile locuite de români. „Numele cel mai adevărat, autentic, de la primul descălecat prin Traian — scria Miron Costin — este *român* sau *romanus*, care nume acest popor l-a păstrat întotdeauna între dînșii și îndată după descălecat și după pustiire, cum s-a spus, și după al doilea descălecat pînă astăzi, același nume este dat îndeobște și muntenilor, și moldovenilor, și celor ce locuiesc în țara Transilvaniei. *Rumân* este un nume schimbat în curgerea anilor din *roman*; și astăzi, cînd întreb pe cineva dacă știe moldovenește, spun: *știi rumânește*, aproape ca: *scis romanice*. Un alt nume ei înșiși nu au primit între dînșii niciodată" [6]. Cărturarul domn al Moldovei Dimitrie Cantemir arăta și el că „neamul moldovenilor, muntenilor, ardelenilor cu toții cu un nume de obște *români* se cheamă"[7].

Cronicarul muntean de largă formație intelectuală, stolnicul Constantin Cantacuzino, considerînd că termenul de *valahi*, folosit de străini, este sinonim cu cel de *rumâni*, întrebuințat în vorbirea curentă de locuitorii de pe teritoriul vechii provincii Dacia, scria: „Însă *rumânii* înțeleg nu numai ceștia de aici (din Țara Românească. — Ș.Ș.), ce și den Ardeal, carii încă și mai neaoși sînt, și moldovenii, și toți cîți și într-altă parte să află și au această limbă, măcară fie și cevași mai osebită în niște cuvinte den amestecarea altor limbi, cum s-au zis mai sus, iară tot unii sînt. Ce dară pe aceștia, cum zic, tot romani îi ținem, că toți aceștea dintr-o fîntînă au izvorît și cură"[8].

Secolul al X-lea a însemnat pe plan european apariția unei serii noi de state creștine; peste tot a început să

[5] Vezi în această privință Șerban Papacostea, *Les roumains et la conscience de leur romanité au moyen âge*, în „Revue roumaine d'histoire", 1, 1965, p. 15—24.

[6] Miron Costin, *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1958, p. 207.

[7] Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*, ed. Gr. Tocilescu, București, 1901, p. 104.

[8] *Cronicari munteni*, ed. Mihail Gregorian, București, 1961, p. 52.

www.dacoromanica.ro

pulseze o viață nouă, s-au ridicat noi forțe sociale și spirituale[9]. Pe teritoriul țării noastre s-a încheiat procesul de formare a limbii și a poporului român[10].

Cunoscut în izvoarele slave cu numele de *vlahi* și *volochi* și în cele bizantine uneori sub denumire arhaică de *geți*, poporul român se organizase în formațiuni politice proprii. Acestea au fost frînate în dezvoltarea lor, care tindea spre refacerea unității Romaniei nord-dunărene, de năvălirea ultimului val de popoare migratoare : pecenegi, uzi, cumani și tătari, iar în Transilvania și de tendințele de expansiune ale regatului maghiar.

Au trebuit să treacă mai bine de două secole ca forțele constructive să ajungă atît de viguroase încît să cîștige asupra forțelor de dezagregare. În acest timp, izvoarele au încetat, în genere, să mai amintească de românii nord-dunăreni. Cronicarii notau nu atît stabilitatea, nu atît cursul normal în desfășurarea istoriei, cît mai ales mișcarea [11], marile schimbări, numele popoarelor nomade ajunse în stăpînirea ținuturilor românești de unde amenințau Imperiul bizantin, evenimentele importante, confruntările războinice, marile victorii și înfrîngeri. Numele poporului român se ascundea adesea sub numele popoarelor nomade, care în acțiunile lor militare antrenau și pe supuși. Aceștia au putut să fie desemnați cu numele lor numai în condițiile în care criza se manifesta în rîndurile nomazilor stăpîni și românii puteau să se impună în ochii contemporanilor ca elemente etnice distincte, cu interese adesea deosebite de cele ale popoarelor nomade. Este de

[9] Ch. Dawson, *Le moyen âge et les origines de l'Europe*, Arthaud, 1960, p. 302 ; Tadeusz Manteuffel, *Problèmes d'intégration et désintégration des états européens aux IXe et Xe siècles*, în *L'Europe aux IXe — XIe siècles*, Varșovia, 1968, p. 21—29.

[10] *Istoria României*, vol. I, București, 1960, p. 807. Un indiciu în această privință îl constituie și recenta descoperire de la Capidava, comunicată de Adrian Rădulescu la Conferința națională de arheologie românească organizată la Craiova între 17 și 20 decembrie 1969. Este vorba de iscălitura pe un ulcior, datat din secolul al X-lea sau din prima jumătate a secolului al XI-lea, a unui olar care poartă numele, redat într-o formă specifică limbii române, *Petre*, scris cu caractere grecești (cf. „România literară" din 26 martie 1970, p. 23).

[11] Vezi în această privință și G. Popa-Lisseanu, *Continuitatea românilor în Dacia. Dovezi nouă*, în „Anal. Acad. Rom., Mem. Secț. ist.", s. III, t. XXIII (1940—1941), mem. 9, București, 1941, p. 102.

www.dacoromanica.ro

presupus că românii au continuat să-şi aibă în vremea stăpînirii popoarelor nomade propriile lor organizaţii politice mai mult sau mai puţin autonome şi care, în condiţiile slăbirii forţei nomazilor, s-au putut închega în formaţiuni politice mai largi şi deci mai puternice, în măsură să atragă atenţia observatorilor politici ai vremii.

Izvoarele menţionează manifestări ale formaţiunilor statale de pe teritoriul ţării noastre, cînd într-o parte a sa, cînd într-alta, în funcţie de desfăşurarea unor evenimente politice însemnate în care ele erau antrenate. În timpul celei de-a doua expediţii a lui Sviatoslav în Bulgaria din anul 969, elementele stăpînitoare din stînga Dunării s-au solidarizat cu cele din regiunea dobrogeană, trecînd de partea marelui cneaz de Kiev. Ele au continuat să-l sprijine pe Sviatoslav chiar atunci cînd, în 971, oastea sa era asediată la Silistra de bizantini. Ca să oblige cetatea să se predea şi ca să taie legătura dintre populaţia din cîmpia Munteniei şi cei asediaţi, împăratul bizantin I. Ţimisches a trimis o flotă pe Dunăre şi a organizat incursiuni în regiunea din stînga fluviului. În urma acestor acţiuni, unii stăpînitori locali au trecut de partea Bizanţului; soli trimişi de cîteva fortăreţe s-au prezentat împăratului cu oferte de închinare[12].

În contact cu poporul român şi cu modul lui de organizare socială şi politică, unele elemente din rîndul pecenegilor, uzilor şi cumanilor au părăsit viaţa nomadă şi s-au integrat cu timpul în mediul românesc; ele au pătruns chiar în rîndul clasei stăpînitoare, contribuind — în special cumanii, care spre sfîrşitul dominaţiei lor s-au creştinat — prin forţa şi legăturile pe care le aveau printre cuceritori la întărirea formaţiunilor politice locale. Cumanii, după N. Iorga, „au putut da românilor un impuls către alcătuirea domniei... Peste romaniile noastre — scria N. Iorga — ei au putut suprapune o organizaţie de caracter imperial, luată din estul asiatic al monarhiei divine... S-ar putea chiar — considera marele istoric — ca multe influenţe militare, dacă nu şi economice, care acestea au

[12] G. Cedren şi I. Skylitzes, *Historiarum-compendium*, II, p. 401; B. Cîmpina, *Le problème de l'apparition des états féodaux roumains*, în „Nouvelles études d'histoire", I, Bucureşti, 1955, p. 192.

www.dacoromanica.ro

legat statornic practica noastră a vămilor de aceea a tătarilor, să fi venit nu de la aceşti din urmă turci, ci de la turcii stăpînirii cumane"[13]. De la cumani au rămas însemnate urme în tradiţia onomastică a boierimii. În primul veac după constituirea statului Ţara Românească, unii dintre boierii români şi înşuşi întemeietorul dinastiei din Ţara Românească, Basarab, aveau nume de origine cumană : Aga, Berindei, Coman, Batea, Talabă, Toxabă etc.[14].

Cu prilejul luptelor pe care Bizanţul le-a dus împotriva pecenegilor şi cumanilor în vremea Comnenilor pentru regiunea Dunării şi recîştigarea de poziţii la nord de fluviu, se face menţiune în izvoare şi de populaţia băştinaşă de la nordul Dunării. *Geţii*, pe care Anna Comnena şi Mihail Psellos îi amintesc ca factor însemnat în raportul de forţe ce se înfruntă în regiunea Dunării, sînt foarte probabil, românii de la nordul Dunării[15]. Cu prilejul expediţiei din 1148 la nordul Dunării împotriva cumanilor, bizantinii au luat prizonier un şef cuman, Lazar. Acesta, judecînd după nume, care nu are nimic „turanic", era, după opinia lui P.Ş. Năsturel, fie un feudal român supus cumanilor, fie un cuman creştinat sub influenţa supuşilor săi[16].

Spre sfîrşitul secolului al XII-lea, alături de cumani, românii de la nordul Dunării au venit în sprijinul răsculaţilor *vlahi* şi *bulgari*, conduşi de fraţii Petru şi Asan împotriva Bizanţului, ca şi în realizarea celui de-al doilea ţarat bulgar. Cronicarul bizantin Nicetas Choniates relatează că Petru şi Asan, înfrînţi la început în lupta cu bizantinii, s-au retras la nordul Dunării pentru a se uni cu sciţii (cumanii). „Unindu-se cu sciţii — scrie Choniates — *şi înrolînd de acolo mare mulţime de aliaţi după plac,*

---

[13] N. Iorga, *Imperiul cumanilor şi domnia lui Băsărabă : un capitol din colaboraţia româno-barbară în evul mediu*, extras din „Anal. Acad. Rom., Mem. Secţ. ist.", s. III, t. VIII, mem. 3, 1928, p. 5—7.

[14] P.P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii româneşti*, Bucureşti, 1969, p. 250.

[15] B. Cîmpina, *Le problème de l'apparition des états féodaux roumains*, p. 12—13 ; E. Stănescu, *Les „mixobarbares" du bas-Danube au XI-e siècle (Quelques problèmes de la terminologie des textes)*, în „Nouvelles études d'histoire", III, p. 50—51.

[16] P. Ş. Năsturel, *Coumans et Byzantins sous le règne de Manuel Comnene*, în „Byzantina", t. I, Salonic, 1969, p. 175.

www.dacoromanica.ro

s-au întors în patria lor"[17]. Rezultă din izvor că, în afară de sprijinul cumanilor, conducătorii mișcării din 1185 au obținut și alianța altor popoare de pe malul stîng al Dunării, în primul rînd, este de presupus, a românilor, de care erau uniți prin vechi legături și care, în cea mai mare parte, trăiau în acea vreme sub dominația cumană. Nicetas Choniates amintește ca aliați la un moment dat ai Asăneștilor în 1186, alături de cumani, pe *bordoni*, o ramură a tauro-sciților[18], desemnînd prin acest nume o populație care ar putea fi identificată cu *brodnicii* din Moldova meridională [19].

În vremea lui Ioniță (Caloian), fratele mai mic și urmașul pe tron al lui Petru și Asan, românii de la nordul Dunării au continuat să sprijine eforturile noii formațiuni statale sud-dunărene de a se impune în configurația politică balcanică a vremii. În 1199, pe cînd împăratul Alexios al III-lea Anghelos se afla suferind, „sciții (cumanii) — scrie Nicetas Choniates —, *trecînd Istrul cu un corp de vlahi*, au devastat mai multe orașe din Tracia"[20].

Un ajutor deosebit i-au acordat cumanii și românii lui Caloian în luptele duse de el contra latinilor. Cea de-a IV-a cruciadă făcuse ca pe ruinele Bizanțului să ia naștere Imperiul latin de răsărit (1204—1261), care era încorporat în sistemul politic și religios al Europei occidentale. Cucerirea latină a adus cu ea un cortegiu de obligații suportate de populația supusă; situația țăranilor dependenți, ca și a micilor meșteșugari, s-a înrăutățit. Negustorii locali au fost loviți în interesele lor de concurența negustorilor din orașele italiene. Caloian a știut să se folosească de nemulțumirea și de lupta maselor populare bizantine împotriva latinilor pentru a întări în Balcani autoritatea statului pe care-l conducea. Obținînd de la papa Inocențiu al III-lea recunoașterea ca rege, deși el ținea la titlul de împărat,

[17] Nicetae Choniatae, *Historia*, în „Corp. Script. Hist. Byz.", Bonn, 1835, p. 487—488 (în trad. lui Al. Elian la Inst. de ist. „N. Iorga").

[18] Vezi F. Uspenski, *Obrazovanie vtorogo bolgarskogo țarstva*, Odesa, 1879, apendice, p. 35.

[19] D. Onciul, *Scrieri istorice*, ed. critică îngrijită de A. Sacerdoțeanu, vol. I, București, 1968, p. 612, nota 55.

[20] Nicetae Choniatae, *Historia*, p. 662—663; D. Onciul, *Scrieri istorice*, vol. II, p. 50, nota 82.

www.dacoromanica.ro

Caloian a încercat să trateze și cu latinii în privința participării la împărțirea posesiunilor bizantine și a recunoașterii suveranității sale. Insuccesul tratativelor a dus la războiul dintre Caloian și Imperiul latin. În 1205 oastea latinilor a fost bătută crunt sub zidurile Adrianopolului. Împăratul Balduin, căzînd prizonier, a fost trimis și închis la Tîrnovo, unde a murit în condiții tragice. La puțin timp după dezastrul suferit de latini la Adrianopol, în iunie 1205, Enric, regentul Constantinopolului, fratele lui Balduin, descriind în scrisoarea adresată papii Inocențiu al III-lea lupta și prinderea fratelui său de către Caloian, pe care grecii răsculați l-au chemat pe ascuns în ajutor, arăta că acesta „deodată s-a repezit asupra lor (a latinilor) cu o mare mulțime de barbari blachi, cumani și alții" [21]. Această știre cu privire la componența oastei lui Caloian este confirmată de informații similare din cronici apusene [22].

Deosebirea pe care contemporanii evenimentelor o fac între blachi (este vorba de românii de la nordul Dunării) și cumani este semnificativă; ea constituie un indiciu de consolidare a organizațiilor politice românești din stînga Dunării, care, deși aflate sub dominația cumanilor, interveneau în desfășurarea unor importante evenimente internaționale alături de cumani, însă ca forțe distincte de aceștia.

În vremea lui Borilă, succesorul lui Caloian, statul Asăneștilor a cunoscut o perioadă de regres, pricinuit de creșterea tendințelor individualiste ale marilor feudali, sprijiniți de forțe politice din afară, ca și de măsurile de persecuție pe care Borilă le-a luat față de bogomili. În anul 1213 a avut loc o conjurație a boierilor împotriva lui Borilă. Ca s-o înfrîngă, el a apelat la regele maghiar, care i-a trimis în ajutor pe comitele Ioachim de Sibiu în fruntea unei oștiri formată din *sași, români, secui și pecenegi*. Izvorul în care se află această știre, documentul din 23 iunie 1250, emis de cancelaria lui Béla al IV-lea, prin care se confirmă comitelui Ioachim daniile făcute pentru slujbele sale de Andrei

[21] Hurmuzaki, *Documente*, I,1, p. 51—52.

[22] Vezi B. Primov, *Sădavaneto na vtorata bălgarska dărjava i uceast'eto na vlasite*, în *Bălgaro-rumănski vrăzki i otnoșenia prez vekovete izsledvania*, t. I. (XII—XIX v.), Sofia, 1965, p. 49.

www.dacoromanica.ro

al II-lea, conține și unele detalii privitoare la stări de lucruri din ținutul cuprins între Carpați și Dunăre. Se arată că în drum spre Vidin comitele Ioachim a fost nevoit să lupte cu trei căpetenii din Cumania, care i-au ieșit înainte; doi dintre acești conducători au fost uciși în luptă, iar cel de-al treilea, cu numele Karaz, a fost trimis legat la rege. Sosind la Vidin, dregătorul maghiar a reușit după o luptă crîncenă, în care el a fost rănit și mulți dintre ostașii săi uciși, să redea în stăpînirea lui Borilă cetatea Vidin [23]. În document nu se spune că acele căpetenii care au încercat să se opună oastei comitelui Ioachim erau cumane, ci din teritoriul cunoscut sub numele de Cumania; aceasta înseamnă că ele puteau să fie căpetenii — unele dintre ele cu nume cumane, ca în cazul Karaz — ale populației băștinașe din Cumania, din apropierea Oltului, pe unde a trecut, probabil, oastea condusă de comitele Ioachim [24]. Încercarea căpeteniilor din Cumania de a se opune oastei comitelui Ioachim poate fi văzută și ca o acțiune de solidarizare a lor cu tendințele centrifugale ale marilor feudali din sudul Dunării [25].

Succesorul lui Borilă, țarul Ioan Asan al II-lea, a reușit să întărească autoritatea centrală și să întindă mult hotarele țaratului, ajuns în vremea lui la un înalt grad de dezvoltare. El se afla în rînd cu cele mai înaintate state ale Europei feudale din acel timp.

Interese politice diferite, îmbrăcate în veșmînt religios' l-au adus pe Ioan Asan al II-lea în conflict nu numai cu Imperiul latin de răsărit, ci și cu regatul apostolic maghiar, care, prin extinderea catolicismului, căuta să-și creească influența politică la sud de Carpați și încă mai departe în țaratul bulgar. „Restabilirea" ortodoxiei în „Valahia", pe care tradiția, consemnată de Paisie de la Hilandar [26], o atribuie lui Ioan Asan al II-lea, nu este altceva decît reacția puternică a țaratului bulgar față de propaganda cato-

[23] *Documente privind istoria României, C. Transilvania, veacurile XI XIII*, vol. I, p. 338–339.

[24] Este părerea lui Șt. Pascu, vezi *Istoria României*, vol. II, p. 112.

[25] *Ibidem.*

[26] Paisi Hilendarski, *Slaveano-bălgarska istoria*, sub red. Nicola Filipov, Sofia, 1939, p. 53.

www.dacoromanica.ro

lică exercitată la nordul Dunării prin regatul feudal maghiar. Ca urmare a atitudinii de fermă apărare a religiei ortodoxe și probabil a unor acțiuni militare întreprinse de Ioan Asan al II-lea, ținuturile de la sud de Carpați au ajuns dependente din punct de vedere bisericesc de patriarhia din Tîrnovo. Acest fapt la determinat pe papa Grigore al IX-lea să-l sfătuiască pe Béla, fiul și coregentul lui Andrei al II-lea, regele Ungariei, să readucă pe „valahii" din Cumania sub ascultarea episcopului catolic al Cumaniei [27].

Strînsele legături stabilite în vremea primilor reprezentanți — și care au fost de fapt și cei mai însemnați — ai dinastiei Asăneștilor între cele două maluri ale Dunării, legături facilitate de originea și de limba comună a populației românești din nordul și sudul Dunării, ce contribuiseră la ridicarea Asăneștilor — au făcut ca o serie de instituții bizantine, importante pentru organizarea vieții de stat, să fie receptate de românii din nordul Dunării prin intermediul experienței statale „vlaho-bulgare". Un rol important în consolidarea formațiunilor politice românești de la nordul Dunării și în stimularea rezistenței lor față de politica de expansiune a regatului maghiar l-a avut, fără îndoială, receptarea organizării ecleziastice după modelul slav [28].

Spre sfîrșitul domniei lui Ioan Asan al II-lea și după moartea lui, legăturile dintre factorii politici de la nordul și sudul Dunării au slăbit, în schimb s-a intensificat efortul regatului maghiar de a-și extinde influența politică și stăpînirea asupra formațiunilor politice dintre Dunăre și Carpați. În urma războiului din 1230 dintre regatul maghiar și țaratul bulgar în regiunea Vidinului și care a luat sfîrșit cu victoria regatului maghiar, a fost creat la hotarele țaratului bulgar banatul unguresc de Severin [29] și regele Ungariei a adăugat titlului său și pe cel de *rege al Bulgariei și Cumaniei* [30]. Ca și mărcile militare de graniță de tip carolingian, banatul

---

[27] *Documente privind istoria României, C. Transilvania, veacurile XI XIII*, p. 275—276.

[28] A. Sacerdoțeanu, *Cu privire la problema continuității poporului r mân*, în „Studii", nr. 1, 1970, p. 11.

[29] În 1233 este menționat cel dintîi ban de Severin, Luca (Hurmuzaki, *Documente*, I, 1, p. 126).

[30] D. Onciul, *Scrieri istorice*, vol. I, p. 623—626; vol. II, p. 53—54.

www.dacoromanica.ro

de Severin avea rostul să asigure paza graniței. El cuprindea și o parte din Oltenia, probabil tot județul Mehedinți cu Turnu-Severin, după care s-a dat Olteniei și numele de „țara Severinului".

Prin banatul de Severin dinspre vest și prin episcopatul catolic cuman de Milcov, înființat în 1227, dinspre est, regatul maghiar exercita presiune asupra formațiunilor politice de la sud de Carpați.

Din corespondența regelui maghiar Béla al IV-lea cu papa Grigore al IX-lea se vede că, îndemnat de papă, acesta intenționa să ia „în stăpînire Bulgaria și alte ținuturi ale lui Asan" spre a le supune „în cele duhovnicești jurisdicției scaunului apostolic, iar în cele lumești" autorității sale [31]. Primul obiectiv al acțiunii regelui Ungariei era ocuparea părților vecine regatului apostolic, a „țării Severinului", unde creșterea numărului de locuitori care nu țineau de nici o dieceză episcopală năștea preocuparea regelui de a-i da „în grija unui episcopat", după cum va socoti el [32].

În momentul în care se părea că regatul maghiar cîștiga poziții la sud de Carpați și unele căpetenii feudale de aici găseau formula de a-și consolida situația acceptînd suzeranitatea maghiară, a avut loc invazia pustiitoare a tătarilor, care a constituit o grea lovitură pentru dezvoltarea procesului social-economic din estul și sud-estul Europei. Năvălirea tătarilor a împiedicat organizarea cnezatelor și a voievodatelor românești într-un singur stat feudal mai mare și mai puternic. În condițiile în care tătarii stăpîneau partea de răsărit a Țării Românești, suzeranitatea regatului maghiar la sud de Carpați a slăbit.

Ca și ceilalți năvălitori nomazi care îi precedaseră, tătarii au simțit nevoia, după aducerea în supunere a populației din teritoriile cucerite, să găsească formula de conducere pe care populația s-o accepte și care să le asigure procurarea bunurilor necesare. Ei au recunoscut organizarea existentă a celor supuși, dar au subordonat-o intereselor lor.

---

[31] *Documente privind istoria Romîniei, C. Transilvania, veacurile XI—XIII*, vol. I, p. 313; D. Onciul, *Scrieri istorice*, vol. I, p. 415.

[32] *Documente privind istoria României, vol. cit.*, p. 314.

www.dacoromanica.ro

Obligațiile impuse și violența manifestată de tătari au frînat progresul societății locale, dar nu l-au putut împiedica. Populația subjugată a găsit în sînul ei energia necesară ca să-și păstreze ființa etnică *și* să poată contribui la prăbușirea puterii tătare, în aparență de neînfrînt.

Organizarea societății dintre Carpați și Dunăre în a doua jumătate a secolului al XIII-lea este înfățișată în trăsăturile ei generale în diploma din 1247, prin care regele Ungariei, Béla al IV-lea, „dăruia" cavalerilor ioaniți țara Severinului și „toată Cumania" [33].

Din diplomă rezultă că principalele ramuri ale economiei erau agricultura, creșterea vitelor și pescuitul. Se constituiseră mari domenii și diferențierea socială în clase distincte era în curs de consolidare. Expresia *majores terrae* desemna nobilimea, iar termenul de *rustici* țărănimea în ansamblul ei, masa țărănească, supusă la dări și slujbe. În privința vieții economice, diploma relevă legăturile comerciale strînse între ținuturile de la sud de Carpați, Transilvania și Peninsula Balcanică. Pe drumurile care treceau prin Țara Românească, sarea din Transilvania ajungea pînă departe în Bulgaria și în Imperiul bizantin. Comerțul extern și cel de tranzit, ca și schimburile interne, se reflectă într-o intensă circulație monetară, aducătoare de mari venituri, din care regele ținea expres să-și rezerve jumătate. Descoperirea unor tezaure din secolul al XIII-lea pe teritoriul Olteniei (la Turnu-Severin a unor monede bătute după modelul dinarilor vienezi, în împrejurimile Craiovei a unui mare număr de pfenigi de Frisach, Carintia și Colonia, la Calopăru a unor dirhemi de argint ai Hoardei de Aur) confirmă știrile din diplomă cu privire la circulația monetară.

Organizarea politică își găsea expresia în existența unor cnezate și voievodate. În dreapta Oltului se aflau cnezatele lui Ioan și Farcaș și voievodatul lui Litovoi, care cuprindea și „țara Hațegului", iar în stînga Oltului se găsea voievodatul lui Seneslau. Deși dependente de regatul Ungariei, formațiunile politice românești, voievodatele mai ales,

[33] *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. I, p. 3–11.

www.dacoromanica.ro

se bucurau de o largă autonomie, care urma să fie respectată și de cavalerii ioaniți. Diploma reglementa, pe de o parte, raporturile dintre formațiunile politice românești și cavalerii ioaniți și, pe de altă parte, dintre aceste formațiuni și regatul maghiar. Din diplomă rezultă că formațiunile politice de la sud de Carpați existau cu mult înainte de 1247. Cît privește voievodatul lui Litovoi în țara Severinului (Oltenia) și al lui Seneslau în Cumania (Muntenia), se spunea clar că ei aveau să stăpînească în acele locuri așa cum au stăpînit și mai înainte.

Diploma din 1247 reflectă un stadiu avansat de organizare a formațiunilor politice românești. La sud de Carpați erau create la începutul secolului al XIII-lea toate condițiile care să asigure realizarea unui stat de sine stătător; invazia tătarilor a făcut însă ca posibilitățile existente să nu se transforme în realitate. Pe lîngă mențiunea unor episcopate și arhiepiscopate — formă superioară de organizare bisericească, care n-ar fi fost posibile decît în condițiile unei organizări politice care să le fi sprijinit — se găsesc date despre existența unor cete militare, care constituiau aparatul războinic al cnezilor români, un fel de nobilime militară, similară așa-numiților *bellatores* din alte țări europene [34]. Regele Ungariei, apreciind puterea militară a cnezatelor românești arăta că românii trebuie să ajute pe cavalerii ioaniți cu mijloacele lor ostășești (*cum apparatu suo bellico*) în apărarea țării; la rîndul lor, și cavalerii erau datori în ocazii asemănătoare să dea ajutor, pe cît va fi cu putință, românilor.

În diplomă sînt oglindite stări de lucruri de natură tipic feudală , raporturi de la senior la vasali. Cnezii români erau vasali și aveau obligații, determinate de situația de vasalitate, față de cavalerii ioaniți, considerați suzerani ai lor. Aceștia la rîndul lor, erau vasali ai regelui Ungariei, care se afla în fruntea ierarhiei feudale a statului maghiar. Nobilii din țara Severinului, vasali ai cavalerilor ioaniți, aveau dreptul, în anumite împrejurări, de a se adresa regelui. În probleme de judecată — cînd era vorba de pricini majore

[34] Jacques Le Goff, *Note sur société tripartie, idéologie monarchique et renouveau économique dans la chrétienté du IXe au XIIe siècle*, în *L'Europe aux IXe — XIe siècles*, p. 67.

www.dacoromanica.ro

dacă nobilii locali nu erau mulțumiți de felul cum judecau cavalerii ioaniți ei se puteau adresa direct regelui.

Interesat în creșterea numărului populației, semnul prosperității și forței oricărui stat, regele Ungariei stabilea ca obligație pentru cavalerii ioaniți să populeze ținuturile dăruite lor, dar să nu îngăduie ca țăranii din regatul maghiar, indiferent de neam și stare, să se așeze în ținuturile cedate lor decît cu consimțămîntul său special. Această prevedere a regelui atesta existența unui curent de emigrări de peste munte la sud de Carpați de proporții care să impună măsuri de interdicție [35].

În concepția regatului maghiar, cavalerii ioaniți erau nu numai un factor menit să contribuie la apărarea hotarului de sud-est al regatului, ci și un mijloc de a-și asigura suzeranitatea asupra teritoriilor dintre Carpați și Dunăre.

Donația făcută de regele Béla al IV-lea cavalerilor ioaniți și confirmată de papă în 1251 [36] a fost în cea mai mare parte iluzorie. În 1254 regele Béla al IV-lea scria papii că a așezat pe ioaniți în loc foarte periclitat, la hotarele cumanilor și bulgarilor, de unde spera să propage prin ei și în favoarea scaunului apostolic răsadul credinței catolice pe toată întinderea Dunării pînă la Mare. În aceeași scrisoare, regele arăta că tătarii au făcut tributare părțile ce se învecinau cu regatul maghiar spre răsărit, adică Rusia, Cumania, țara brodnicilor (prin aceasta înțelegîndu-se Moldova de sud-vest) și Bulgaria, care, în mare parte, era mai înainte supusă lui, și că tătarii amenință Bulgaria și toată Europa cu o nouă „invazie" [37].

„Cumania" dăruită ordinului Ioaniților era deci tributară tătarilor; ioaniții nu puteau să-și exercite autoritatea decît în țara Severinului, fără voievodatul român a lui Litovoi. Faptul că după actul de donație din 1247 a țării Severinului cavalerilor ioaniți nu se mai întîlnesc bani ungurești de Severin pînă în 1263 [38] ar fi un indiciu, pe lîngă spusele regelui Béla al IV-lea despre

---

[35] *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol I, p. 10.

[36] Hurmuzaki, *Documente*, I, 1, p. 249 253.

[37] *Ibidem*, p. 260—262.

[38] La această dată apare ca ban de Severin Laurențiu (Hurmuzaki, *Documente*, I, 1, p. 305).

www.dacoromanica.ro

așezarea ioaniților la hotarele Cumaniei și Bulgariei, că într-adevăr cavalerii ioaniți au luat în stăpînire pentru cîtva timp banatul unguresc de Severin, exercitîndu-și în mod limitat autoritatea și în țara Severinului și „Cumania".

Aici donația făcută lor nu era decît o donație fictivă; ea urma să fie în vigoare în cazul în care ioaniții ar fi izbutit să cucerească noul teritoriu „dăruit". Prin acest mijloc, Béla al IV-lea căuta să-și afirme pretenții de suzeranitate asupra unor ținuturi care aveau peste ele alți stăpînitori.

Chiar dacă ioaniții au luat în stăpînire numai parțial ceea ce se prevedea în diplomă că li se va dărui, valoarea diplomei ca document istoric pentru studierea structurii social-politice pe teritoriul dintre Carpați și Dunăre, în special din dreapta Oltului în secolul al XIII-lea, rămîne. Redactată după năvălirea tătarilor, diploma ioaniților oglindește stări de lucruri a căror geneză era, desigur, mult anterioară invaziei tătare.

Pe măsură ce dominația tătarilor slăbea, datorită loviturilor popoarelor supuse, creștea tendința formațiunilor politice românești de a se uni într-un stat de sine stătător. Legăturile economice, înlesnite de dezvoltarea tîrgurilor, și apariția unor orașe, antrenate prin drumuri comerciale în schimbul internațional, au dat consistență procesului de unificare a formațiunilor politice românești. Concomitent cu desfășurarea acestui proces s-au căutat desprinderea de sub suzeranitatea maghiară și crearea unei ierarhii feudale proprii. O primă încercare în acest sens a făcut-o, foarte probabil, în 1279 voievodul Litovoi; el a căutat să ocupe parte din ținuturile de la sud de Carpați, asupra cărora pretindea drept de stăpînire regele Ungariei, și totodată, a încercat să rupă cu relațiile de vasalitate care-l legau de acesta, refuzînd să-și îndeplinească obligațiile contractate ca vasal. În documentul din 8 ianuarie 1285 prin care regele Ladislau al IV-lea al Ungariei întărea mai multe moșii magistrului Gheorghe pentru slujbele sale cu prilejul diverselor lupte pe care le-a purtat pentru regatul maghiar, se amintesc și meritele lui în luptele cu Litovoi, „care — se spune în document —, în necredința lui împreună cu frații lui, a cuprins o parte din regatul maghiar de dincolo de munți", refuzînd să plătească veniturile ce se cuveneau regelui.

www.dacoromanica.ro

Litovoi a căzut eroic în luptă, iar fratele său, Barbat, care trebuia să-i urmeze în scaun, a fost luat prizonier și eliberat numai în schimbul unei mari sume de bani [39]. Într-un document din 1288, magistrul Gheorghe relatează el însuși despre expediția împotriva căpeteniilor politice de la sud de Carpați, care manifestau tendința de independență [40].

Partea ocupată de Litovoi nu putea să fie o regiune în Oltenia, ci numai la răsărit de Olt. Oltenia era numită consecvent în documentele de cancelarie maghiară „țara Severinului". Este foarte probabil ca, după moartea lui Seneslau, voievodul din stînga Oltului, Litovoi, să fi cuprins o parte din teritoriul de la răsărit de Olt, făcînd prima încercare de unificare politică a ținuturilor românești de la sud de Carpați. Cucerirea de către Litovoi a acestui ținut se va fi făcut prin lupte crîncene purtate împotriva tătarilor, care stăpîneau în acel timp în Muntenia. În scrisoarea din 1254 regele Ungariei scria doar papii că părțile de la est de Olt se aflau în stăpînirea tătarilor.

Momentul Litovoi evidențiază forța voievodatului românesc de la sud de Carpați condus de el, forță care făcea posibilă angajarea într-un conflict militar cu un vecin foarte puternic ; voievodatul în fruntea căruia se afla Litovoi dispunea de posibilități materiale în măsură a-i permite în caz de risc să plătească despăgubiri ; instituția voievodatului se afla pe o treaptă de evoluție în care funcția de voievod ajunsese să-și limiteze caracterul de eligibilitate într-un cadru de familie. La aceasta a contribuit în bună măsură valoarea personală a lui Litovoi, în vremea căruia voievodatul condus de el a cunoscut o stare prosperă și un statut de autonomie. În hotarele voievodatului se aflau în fază de tîrguri și orașe cel puțin cîteva așezări din regiunea subcarpatică, unde densitatea populației era mai mare. Printre acestea se aflau în primul rînd Cîmpulung și Curtea de Argeș. Este interesant de observat că a existat la noi, ca și în alte țări ale Europei, o coincidență izbitoare între formarea centrelor orășenești și organizarea statelor. Aces-

[39] *Documente privind istoria României, C. Transilvania veacul XIII*, vol. II, p. 272.
[40] *Ibidem*, p. 303.

www.dacoromanica.ro

tea, odată formate, au influențat în mod activ dezvoltarea și organizarea vieții urbane [41]. Cercetările arheologice recente întreprinse sub conducerea lui N. Constantinescu la Curtea de Argeș au scos în evidență fundațiile ansamblului de ziduri ale curții voievodale din secolul al XIII-lea, precum și fundațiile unei biserici în cruce greacă din aceeași vreme [42], expresie a colaborării dintre puterea politică și biserică.

Presiunea politică și religioasă a regatului maghiar pare să-l fi determinat pe Litovoi, înainte de a rupe deschis cu regele Ungariei, să inițieze orientarea politică, urmată de mulți voievozi și domni români, de a încerca să lege rudenii — care însemnau legături politice — cu stăpînitorii politici din Peninsula Balcanică. Unii cronicari bizantini (Nicephor Gregoras și A. Pachymeres) arată că prima soție a lui Ștefan Miliutin, regele Serbiei (1282—1321), era fiica voievodului „Valahiei", care — după cercetări mai vechi sau mai noi ce necesită însă reluări — nu era altul decît Litovoi [43]. Acest fapt simplu al mariajelor contractate de membrii familiei voievodale românești cu membri din casele suverane străine evidențiază o recunoaștere internațională a autorității vîrfurilor stăpînitoare de la nordul Dunării.

Lui Litovoi i-a urmat în fruntea voievodatului, foarte probabil, fratele său Barbat pînă către 1290, cînd cronica țării consideră că s-a produs o schimbare în viața statală de la sud de Carpați și în fruntea voievodatului de aici a ajuns un alt conducător care a putut fi Tihomir (Tachomer), tatăl „marelui Basarab".

Lupta începută de Litovoi vestea că la sud de Carpați procesul de dezvoltare istorică atinsese acea treaptă în care, în condiții de conjunctură externă favorabilă, se putea trece la organizarea unui stat feudal independent. Perioada de presiune tătară, marcată de anii cînd Nogai era atot-

[41] Iuliusz Bardach, *L'Etat polonais aux Xe et XIe siècles*, în *L'Europe aux IXe — XIe siècles*, p. 308.

[42] N. Constantinescu, *La résidence d'Argeș des voïvodes roumains des XIII-e et XIV-e siècles. Problèmes de chronologie à la lumière des récentes recherches archéologiques*, în „Revue des études sud-est européennes", 1970, nr. 1, p. 21 și urm.

[43] D. Onciul, *Scrieri istorice*, vol. I, p. 632; Aloisio Tăutu, *Basarab il grande, fondatore del primo stato romeno indipendente (1310—1352)*, în „Antemurale", Roma, I, 1954, p. 54—55.

www.dacoromanica.ro

puternic în sud-estul Europei (1282—1299), a determinat la sud de Carpați o febrilă preocupare în găsirea unor soluții proprii de rezistență, marile state vecine, țaratul bulgar și regatul maghiar zbătîndu-se în dificultăți interne, agravate de o criză de autoritate politică.

Adîncirea procesului de feudalizare în Transilvania, însoțit de politica de prozelitism catolic dusă de regatul maghiar, a mărit curentul de emigrări din Transilvania, în special din regiunile ei mărginașe, la sud de Carpați[44]. Noii veniți, care prin însăși părăsirea căminurilor lor dovediseră cît preț puneau pe libertate, au întărit hotărîrea căpeteniilor locale de a se grupa, creindu-și propria organizare, instrument indispensabil apărării intereselor lor. Ei s-au strîns în jurul voievodului din părțile Argeșului, pe care l-au ales „mare voievod" și domn al Țării Românești (Valahiei).

Forța tradiției era atît de puternică și conștiința originii etnice atît de vie, încît cel dintîi stat care a luat naștere pe teritoriul României nord-dunărene s-a numit Țara Românească (cu un termen slav Valahia). Aceasta avea să joace un mare rol pentru dezvoltarea întregului popor român, pentru menținerea și potențarea ideii de refacere a vechii unități politice nord-dunărene. Izvoarele nu menționează la data cînd este amintită prima oară ca stat organizat Valahia nord-dunăreană (circa 1307) și numele conducătorului ei, a „marelui voievod" și „domn". Ceva mai tîrziu izvoarele îl menționează în fruntea Țării Românești pe Basarab, fiul lui Tihomir. Acesta se afla la început în raporturi cordiale cu regele maghiar; stăpînirea de către el a unor posesiuni transilvănene[45] îl adusese în situația de a fi considerat printre dregătorii regatului maghiar. În 1324 regele maghiar îl socotea pe Basarab ca vasal coroanei maghiare[46]. În 1327 papa îl număra încă printre colaboratorii puterii regale și-i cerea ca și voievodului Transilvaniei, Toma, și banului Slavoniei, Mikth, să ia sub ocrotirea sa

---

[44] Șt. Ștefanescu, *Mișcări demografice în țările române pînă în secolul al XVII-lea și rolul lor în unitatea poporului român*, în *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968, p. 194 și urm.

[45] *Ibid m*, p. 196.

[46] *Docum nte privind istoria României, C. Transilvania, veac. XIV*, vol. II, p. 129 130.

www.dacoromanica.ro

pe dominicanii trimiși în teritoriile supuse regatului maghiar ca inchizitori împotriva ereticilor[47]. Atent la schimbările politice care interveneau în cadrul relațiilor internaționale, Basarab a știut să acționeze în direcția care aducea țării conduse de el un plus de putere și prestigiu.

Conștient de ambițiile expansioniste ale regelui Carol Robert de Anjou al Ungariei, el a încercat să mențină bune raporturi cu acesta, însă totodată a căutat să ia măsuri de întărire a apărării, încheind alianțe, întărite prin relații matrimoniale cu stăpînitori politici sud-dunăreni. O fiică a sa, Teodora, s-a căsătorit cu Ivan Alexandru, nepot de soră al țarului Mihail Șișman (1323—1330) și succesor în scaun al acestuia. În 1323 Basarab a sprijinit pe țarul bulgar Mihail Șișman în lupta contra Bizanțului. În cronica lui Ioan Cantacuzino se spune că bulgarii au primit un însemnat ajutor de la ungrovlahi[48]. În anii 1324—1328 Basarab a obținut o serie de victorii în luptele cu tătarii, reușind să-și extindă autoritatea spre răsărit pînă aproape de Chilia. Regiunea de la nord de gurile Dunării, unită de Basarab cu Țara Românească, i-a păstrat, de altfel, numele[49].

În 1330, pentru a stabili „un anume echilibru" în Balcani[50], domnul Țării Românești a sprijinit din nou pe țarul bulgar Mihail Șișman, de data aceasta alături de Bizanț, împotriva lui Ștefan Uroș al III-lea al Serbiei. Confruntarea militară s-a soldat cu o mare victorie a sîrbilor la Velbujd (Kűstendil), țarul bulgar Mihail găsindu-și moartea în luptă.

Stăpînirea de către Basarab a unor posesiuni din Transilvania rîvnite de dregători ai regatului maghiar cu trecere la curte[51], încercarea lui de a lichida infiltrațiile politicii maghiare la sud de Carpați, căutînd să unească cu

---

[47] Hurmuzaki, *Documente*, I. 1, p. 600—601; *Documente privind istoria României, C. Transilvania, veac. XIV*, vol. II, p. 212.

[48] *Ioannis Cantacuzenis, eximperatoris, Historiarum libri IV*, cura L. Schopeni, vol. I, Bonn, 1828, p. 175.

[49] *Istoria României*, vol. II, p. 151.

[50] N. Iorga, *Dezvoltarea politicii externe a poporului românesc*, București, 1920, p. 14.

[51] Șt. Ștefănescu, *Mișcări demografice...*, p. 196—197; I. Minea, *Războiul lui Basarab cel Mare cu regele Carol Robert (noiembrie 1330)*, în „Cercetări istorice", an. V—VII (1929—1931), p. 332.

www.dacoromanica.ro

Țara Românească posesiuni asupra cărora pretindea drept de stăpînire regele Ungariei, cum era banatul Severinului, l-au adus în conflict cu puternicul său vecin de la hotarul de nord-vest. Acesta a căutat să se folosească de înfrîngerea de la Velbujd, cu repercusiuni negative în ce privește moralul oastei lui Basarab și al populației de la sud de Carpați, pentru a organiza o mare expediție în Țara Românească, care sconta să aducă moartea sau îndepărtarea din scaun a lui Basarab și supunerea, dacă nu încorporarea la regatul maghiar, a Țării Românești.

În toamna anului 1330, oastea maghiară, condusă chiar de rege, a atacat și a cucerit mai întîi banatul Severinului; în fruntea lui a fost numit ca ban Dionisie Széchy. Basarab, în fața situației create, a trimis soli la rege cu propuneri de pace. El oferea o despăgubire de război de 7 000 de mărci de argint, renunțarea la banatul de Severin, trimiterea pe cheltuiala lui a unui fiu al său la curtea regelui și plata tributului anual. În ciuda sfatului dat de unii dintre sfetnicii lui de a primi oferta de pace, regele Carol Robert, plin de trufie, s-ar fi adresat solilor cerîndu-le să transmită lui Basarab că el este păstorul oilor regelui și că va fi scos de barbă din ascunzișurile sale. Oastea condusă de rege a pătruns în interiorul țării; lipsită de posibilitatea de aprovizionare, totul fiind pustiit, ea a fost silită să se întoarcă, suferind la înapoiere din partea unei „mulțimi nenumărate a valahilor" o grea înfrîngere în munte [52] într-un loc numit Posada. Lupta a durat 4 zile (9—12 noiembrie). Prinsă în cursă ca „peștii într-o plasă", ca „pruncii în leagăn" sau ca „papura mișcată de vînt", ca să folosim expresii de cronică, oastea maghiară a suferit mari pierderi. Regele, după ce cunoscuse „marginile morții", a putut să scape travestit în hainele unuia dintre sfetnici căzut pe cîmpul de luptă. Cățărați pe stînci, românii aruncau săgeți și bolovani în oastea inamică, intrată în derută. Au fost făcuți numeroși prizonieri și ridicată o bogată pradă: arme, haine și vase prețioase, aur și argint și mulți cai cu harnașament cu tot [53].

[52] *Documente privind istoria României, C. Transilvania, veac. XIV*, vol. III, p. 283.

[53] Pe larg despre aceasta la I. Minea, *Războiul lui Basarab cel Mare cu regele Carol Robert (noiembrie 1330)*, p. 335.

www.dacoromanica.ro

Lupta de la Posada a fost comparată, prin modul ei de desfășurare și semnificație istorică, cu lupta de la Morgarten din 1315, cînd confederații elvețieni, păstori și agricultori, au distrus oastea feudală venită să le răpească libertatea politică. Asupra invadatorilor au fost răsturnate stînci și dezlănțuit un viguros atac cu măciuci și halebarde. Cu arme similare, avînd însă și arcuri, a căror mînuire o învățaseră de la tătari, românii au distrus în 1330 oastea condusă de Carol Robert.

Lupta de la Posada a mai fost comparată cu lupta de la Sempach (9 iulie 1386), în care oastea de cavaleri în zale a lui Leopold al III-lea de Austria a fost distrusă de cantoanele elvețiene, Leopold însuși găsindu-și moartea pe cîmpul de luptă, ceea ce era gata să i se întîmple și lui Carol Robert[54].

Vestea înfrîngerii a ajuns cu repeziciune la Roma și pînă la Marea Baltică [55], făcînd să crească interesul pentru țara învingătoare și conducătorul ei.

Victoria obținută de Basarab, expresia ea însăși a unui înalt nivel de dezvoltare a țării [56], a făcut să crească încrederea locuitorilor în tăria organizării țării și în capacitatea conducătorului lor de a-i duce la victorie și a determinat creșterea eforturilor în direcția întreprinderii de noi pași, care să sporească avuția și forța.

Eliberată de presiunea regatului maghiar, ale cărui interese după 1330 erau îndreptate în alte direcții, și anume în Boemia și Polonia, Țara Românească s-a putut preocupa de consolidarea hotarului ei dinspre răsărit și sud. Cu urcarea în

---

[54] *Ibidem*, p. 336.

[55] E. Lazărescu, *Despre lupta din 1330 a lui Basarab-voievod cu Carol Robert*, în „Revista istorică", XXI, 1935, p. 241 246.

[56] Suma de 7 000 mărci de argint oferita de Basarab I în 1330 regelui Carol Robert ca răscumpărare a păcii, evaluată la aproape 100 kg de aur fin, da măsura puterii economice a țării voievodului român (O. Iliescu, *Despre natura juridică și importanța despăgubirilor oferite de Basarab-voievod regelui Carol Robert (1330)*, în *Studii și materiale de istorie medie*, V, 1962, p. 140—141). Descoperirile de tezaure monetare și diversitatea pieselor pe care ele le cuprind sînt o expresie a amplorii pe care o avea circulația monetară. Pe teritoriul actual al României circulau în secolele X XIV monede bizantine de bronz și de aur (sub numele de hiperperi), monede de bronz și de argint emise de Hoarda de Aur, ducați, dinari ungurești etc. (O. Iliescu, *Despre tezaurele monetare și viața economică în sec. III—XIV pe teritoriul țării noastre*, în „Studii", nr. 3, 1952, p. 178—185.

www.dacoromanica.ro

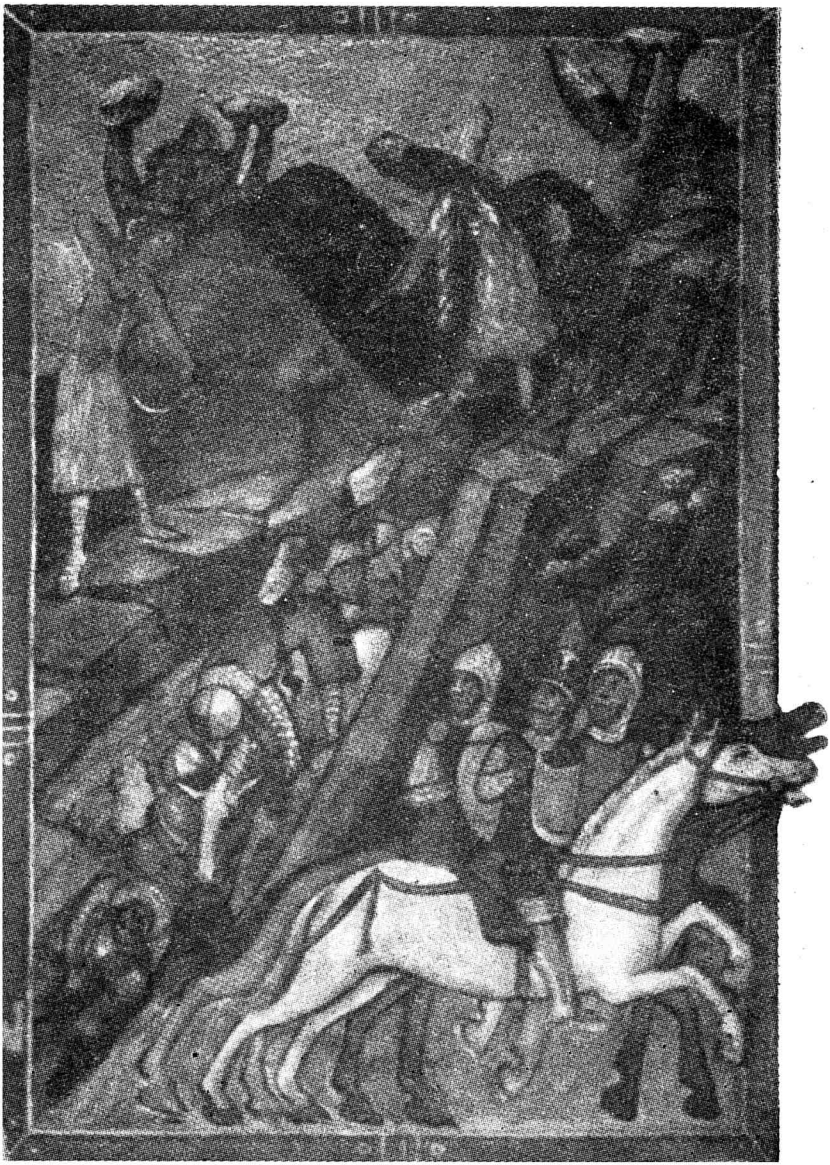

Fig. 1. — Lupta lui Basarab I cu Carol Robert în munți (1330).

www.dacoromanica.ro

1342 pe tronul Ungariei a regelui Ludovic de Anjou s-au îmbunătățit relațiile Țării Românești cu regatul maghiar. În 1343, cu prilejul venirii în Transilvania a lui Ludovic de Anjou, Basarab a trimis la acesta pe fiul și asociatul său la domnie, Nicolae-Alexandru, pentru a stabili raporturi care să facă posibilă o cooperare militară în luptele împotriva tătarilor.

Începînd cu anul 1345 a fost angajată o serie de lupte cu tătarii, comandați de Otlamus, la care au participat maghiari, secui și români din Transilvania, Moldova și Țara Românească (cei din Țara Românească conduși de Nicolae-Alexandru). Era pentru prima dată cînd românii din cele trei țări se întîlneau cu prilejul unor acțiuni militare, realizînd o unitate de voință care avea să se întărească cu timpul.

Apropierea de regele Ungariei i-a atras lui Basarab din partea lui Ștefan Dușan al Serbiei, aflat în relații de ostilitate cu Ludovic de Anjou, unele represalii. La 20 septembrie 1349 Ștefan Dușan introducea în privilegiul acordat raguzanilor clauza că ei au dreptul să transporte prin Serbia mărfuri în alte țări afară de arme, pe care nu le vor putea trece nici la bulgari, nici în țara lui Basarabă, nici la unguri, nici în Bosnia, nici la greci, nici în altă țară, ci ele vor trebui să fie vîndute numai în imperiul condus de el; țarul ținea să specifice că vor fi confiscate armele acelora care ar vrea să le treacă în alte țări [57].

În timp ce în luptele împotriva tătarilor se realizau victorii care îndepărtau pericolul venit din partea lor, la Cîmpulung, în 1352, închidea ochii Basarab. Aici își avusese el reședința, aici ridicase o mănăstire și o biserică de factură bizantină; de aici, pentru a fi mai departe de trufașul lui vecin de la nord, s-a mutat la Argeș, unde avea un „castru" foarte puternic și unde și-a făcut o nouă reședință, înălțînd și o biserică în stil bizantin. La moartea sa, biserica era neterminată. Fiul său Nicolae-Alexandru și fiul acestuia Vladislav-Vlaicu i-au continuat și în această privință opera, terminînd construcția bisericii, care a fost pictată după

[57] Al. Grecu (P. P. Panaitescu), *Relațiile Țării Românești și ale Moldovei cu Raguza (sec. XV—XVIII)*, în „Studii", nr. 4, 1949, p. 109.

www.dacoromanica.ro

modelul mănăstirii Chora din Constantinopol, în vremea lui Vladislav-Vlaicu.

În Țara Românească în vremea lui Basarab se întrefereau două curente artistice: unul bizantin și celălalt occidental, precum și două doctrine: cea ortodoxă și cea catolică. Organizarea slabă a bisericii ortodoxe și lipsa ei de forță au făcut să crească presiunea catolicismului, puternic favorizat de regii Ungariei. La începutul carierii lui de domn al Țării Românești, Basarab însuși și membrii ai familiei lui au fost influențați de doctrina catolică sau, ca în cazul soției sale Margareta sau Marghita, erau chiar catolici[58]; papa Urban al V-lea personal depunea eforturi ca să-l cîștige și pe domn pentru Roma. Pericolul politic l-a făcut pe Basarab, ca și pe fiul lui Nicolae-Alexandru, să ezite și să opteze definitiv pentru ortodoxie, ceea ce l-a făcut pe regele maghiar să-l numească după 1330 „infidel" și „schismatic"[59].

Aspirația lui Basarab pentru independența politică și obținerea acesteia l-a făcut să nutrească și gîndul independenței ecleziastice. Acest gînd el nu l-a putut împlini, însă l-a realizat la scurt timp după moartea sa Nicolae-Alexandru.

Cînd locul celui care a fost ctitor de țară l-a luat fiul său, numele de Basarab era legat de atîtea fapte mari, încît pentru supuși figura lui căpătase deja contururi aureolate de erou legendar, iar contemporanii străini dădeau adesea țării numele conducătorului, care o impusese în ochii lumii europene.

În vremea lui Basarab, Țara Românească a căpătat o identitate istorică, a cunoscut o perioadă de prosperitate economică deosebită ca urmare a înmulțirii populației și dezvoltării vieții orășenești; s-a înfăptuit unitatea teritorială a ei, a fost dobîndită neatîrnarea și s-au creat bazele politicii externe românești.

„Întemeietorul" statului Țara Românească, creatorul dinastiei naționale a Basarabilor, a fost numit de posteritate pentru opera realizată de el „cel Mare". Nume ilustru, nume de glorie, Basarab simbolizează pentru poporul român vitalitate, tărie, independență.

---

[58] Pentru catolicii din Cîmpulung, Basarab a ridicat o mare și frumoasa biserică în stil occidental.

[59] *Documente privind istoria României, C. Transilvania*, sec. *XIV*, vol. III, p. 287.

www.dacoromanica.ro

II

Confruntarea societăţii româneşti în secolele XIV—XVI cu ideea de pace şi de război

www.dacoromanica.ro

„Astfel iarăși socotește și orînduiește țara ta încît să faci ca să aibă și aceia îndreptare și lin ște și pace în zilele tale" (Învățăturile lui Neagoe-vodă Basarab către fiul său Teodosie).

Fiul și urmașul lui Basarab, Nicolae-Alexandru (1352—1364), a continuat eforturile tatălui său și a reușit, prin legăturile pe care le-a întreținut cu suveranii vecini, cu care s-a și înrudit [1], să consolideze poziția politică a Țării Românești și totodată instituția domniei. Prin luptele victorioase pe care le-a purtat alături de regele Ungariei, Ludovic de Anjou, împotriva tătarilor, el a desăvîrșit opera predecesorului său și a unit cu Țara Românească ținutul „spre părțile tătărești", partea de sud a Moldovei dintre Milcov și Mare.

Cu aprobarea patriarhului de la Constantinopol, Nicolae-Alexandru a înființat în 1359 la Curtea de Argeș prima mitropolie a Țării Românești; el punea prin aceasta bazele organizării autocefale a bisericii, care a devenit un puternic sprijin al domniei atît în politica internă, consfințind regimul bazat pe supunerea marii mase a populației, cît și în afirmarea o bună perioadă de timp a poziției de independență a țării. Ca prim-mitropolit „a toată Ungrovlahia" (Valahia dinspre Ungaria) a fost numit Chir Iachint, fost mitropolit de Vicina [2]. Mitropolitul Țării Românești a căpătat cu timpul și jurisdicția asupra românilor din regatul maghiar, cu titlul de „exarh a toată Ungaria și al plaiurilor".

[1] O fiică a sa de religie ortodoxă era căsătorită cu Ștefan Uroș al V-lea, cneazul sîrbilor; o alta, catolică, din căsătoria cu doamna Clara, a devenit soția lui Sratimir, țarul bulgar de la Vidin, iar alta era căsătorită cu ducele Ladislau de Oppeln, ruda regelui și palatinul Ungariei.

[2] Vezi în această privință *Documente privind istoria României, veacul XIII, XIV și XV, B. Țara Românească (1247—1500)*, p. 13—16.

www.dacoromanica.ro

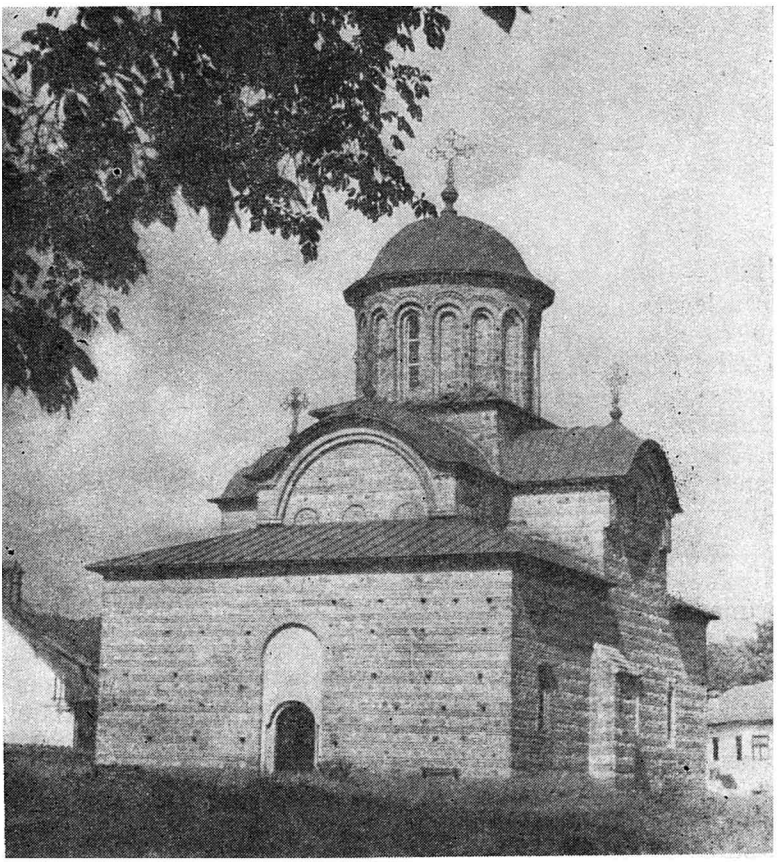

Fig. 2. — Biserica domnească de la Curtea de Argeș.

www.dacoromanica.ro

Pe diverse căi, inclusiv cea religioasă, Nicolae-Alexandru a căutat să bareze tendința de extindere a regatului maghiar la sud de Carpați. El a inițiat — și urmașii lui îl vor continua — măsuri de consolidare a autorității domniei în ținuturile de margine, organic integrate în Țara Românească, dar prin care regatul maghiar căuta încă să acționeze la sud de Carpați. În partea de vest a țării, în Oltenia, elementul de dispută continua să rămînă cetatea Severinului, pe care domnii Țării Românești o vor revendica mult timp ca o posesiune de drept.

În 1355, în condițiile în care Ludovic de Anjou pregătea expediția contra sîrbilor conduși de Ștefan Dușan, căruia regele Ungariei îi contesta supremația în Peninsula Balcanică, și în special suzeranitatea asupra Bosniei, i se recunoștea lui Nicolae-Alexandru stăpînirea efectivă a Severinului în schimbul depunerii omagiului de vasalitate.

În anii următori, Nicolae-Alexandru a continuat să aibă liniște la hotarul de nord al țării, Ludovic de Anjou avînd îndreptate privirile în alte direcții. El era ocupat în expediții militare contra Neapolului, unde fratele său căzuse victimă unor complicații amoroase, și împotriva Veneției, cu care își disputa stăpînirea coastei dalmate; se interesa îndeaproape de situația succesorală a tronului Poloniei, la care a și ajuns în 1370, și ținea să împiedice, fără succes de altfel, tendința de emancipare de sub suzeranitatea maghiară a Moldovei.

Angajarea regelui Ungariei într-o politică externă de mare anvergură i-a facilitat domnului Țării Românești posibilitatea de a se desprinde de ceea ce se dorea a fi o tutelă politică.

Cu scopul de a contracara propaganda catolică, armă puternică de care s-au folosit regii angevini pentru a-și crește influența politică, Nicolae-Alexandru a manifestat o mare preocupare pentru a întări în rîndul supușilor credința ortodoxă ca formă de rezistență a populației împotriva imixtiunii străine; problema religioasă era, în ultimă instanță, o problemă politică, și ea a fost gîndită ca atare începînd chiar cu Basarab. Fiul său, Nicolae-Alexandru, i-a dus mai departe gîndurile și s-a preocupat să le dea o expresie cît mai impunătoare. El a terminat ridicarea Bisericii

www.dacoromanica.ro

Domneşti de la Curtea de Argeş şi a zidit biserica mănăstirii de la Cîmpulung, unde i se află şi mormîntul. În inscripţia de pe piatra funerară, el este numit „marele şi singurul stăpînitorul domn Io Nicolae-Alexandru-voievod, fiul marelui Basarab-voievod".

Cu Nicolae-Alexandru a început, prin ajutoarele trimise de el mănăstirii Cutlumuz de la Muntele Athos, politica domnilor români de sprijinire a ortodoxiei în Peninsula Balcanică [3].

Cînd s-a urcat pe tronul ţării Vladislav-Vlaicu (1364—1377), fiul lui Nicolae-Alexandru din căsătoria cu o ortodoxă [4], raporturile Ţării Româneşti cu regatul maghiar erau din nou încordate. Veleităţile de politică independentă manifestate de domnul Ţării Româneşti jenau ambiţiile supremaţiei politice nutrite de Ludovic cel Mare, care nu putea concepe să-l trateze pe Vladislav-Vlaicu altfel decît ca pe un vasal supus. O expediţie plănuită de Ludovic de Anjou împotriva domnului român a fost îndreptată mai întîi spre Bulgaria de la Vidin, unde domnea cumnatul lui Vladislav, Sraţimir. Acesta a fost înfrînt şi luat prizonier împreună cu soţia sa ; Bulgaria apuseană, anexată la regatul maghiar, urma să fie organizată ca o marcă militară, ca un „banat al Bulgariei" (1366). Ludovic de Anjou cîştiga astfel o poziţie strategică de unde putea să supravegheze Ţara Românească şi de unde intenţiona să-şi extindă dominaţia asupra Bulgariei de nord-vest şi să atace din flanc Serbia, În faţa situaţiei create, Vladislav, în aşteptarea unui moment mai favorabil, a căutat să normalizeze raporturile cu regatul maghiar. În schimbul prestării jurămîntului de vasalitate s-a recunoscut lui Vladislav-Vlaicu stăpînirea Severinului, Amlaşului şi Făgăraşului.

Relaţiile dintre Ţara Românească şi regatul maghiar s-au încordat din nou în 1368, datorită intervenţiei domnului român în „banatul Bulgariei", unde se manifesta o puternică reacţie a populaţiei împotriva politicii maghiare de catolicizare a ei şi unde, cu ajutorul lui, avea să fie reinstalat în scaun Sraţimir. Acţiunile sale au atras reacţia regelui

[3] *Documente privind istoria României, veacul XIII, XIV şi XV, B. Ţara Românească (1247—1500)*, p. 16.

[4] A doua soţie a lui Nicolae-Alexandru a fost catolica Clara.

www.dacoromanica.ro

maghiar, hotărît să supună pe calea armelor Țara Românească. Aceasta, potrivit planului de cucerire, a fost atacată din două părți : o oaste, condusă chiar de rege, după ce a restabilit oarecum situația la Vidin în favoarea regatului maghiar, a trecut cu mari dificultăți Dunărea ; o altă oaste, în fruntea căreia era voievodul Transilvaniei, Nicolae Lackfi, a atacat dinspre nord, a trecut munții și a reușit chiar să obțină o primă victorie în confruntarea cu oastea românească, condusă de Dragomir pîrcălabul de Dîmbovița. Încurajat de succesul repurtat, voievodul Transilvaniei a continuat înaintarea fără să ia măsuri de precauție : „atacat de mulțimea românilor din păduri și din munți", el „a rămas — relatează cronica lui Ioan de Kűkűlö — mort împreună cu vrednicul bărbat Petru, vicevoievodul său", și alți nobili, ca și numeroși ostași [5].

În concordanță cu planul de apărare a Țării Românești, care va fi fost conceput înainte de începerea ostilităților, pentru a slăbi forța atacului voievodului transilvan și pentru a crea acestuia dificultăți în propria lui stăpînire, o oaste românească pornită din Amlașul stăpînit de Vlaicu a atacat ținuturile înconjurătoare, provocînd mari pagube[6].

Rezistența întîlnită și iminenta primejdie provocată de înaintarea otomană l-au determinat pe Ludovic de Anjou să cadă la înțelegere cu Vladislav-Vlaicu și să recunoască existența politică de sine stătătoare a Țării Românești. Vladislav continuă să stăpînească banatul Severinului cu cetatea Severin, Făgărașul și Amlașul. Pe garanția lui și a despotului Dobrotici, stăpînitorul ținutului dintre Dunăre și Mare, regele Ungariei admitea ca Sratimir să fie reînscăunat la Vidin [7].

Ludovic de Anjou realiza astfel, în condițiile în care problema tronului Poloniei îl absorbea tot mai mult, un sistem de alianțe în regiunea Dunării cu vădit caracter antiotoman. Partea adversă a reacționat imediat ; țarul bulgar de la Tîrnova, Ivan Șișman, devenit vasal și aliat al turcilor, a atacat cu ajutorul acestora țaratul de Vidin și

[5] C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, ed. a V-a, București, 1946, p. 412.

[6] *Ibidem*.

[7] Șt. Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, București, 1965, p. 35.

www.dacoromanica.ro

oştile otomane şi-au prelungit acţiunile militare, sub forma unor expediţii de pradă, şi în Ţara Românească. Înfrîngerea suferită de detaşamentele turceşti invadatoare, prevestitoare a dificultăţilor pe care Ţara Românească avea să le facă expansiunii otomane în Europa, adăugată la celelalte succese militare şi politice repurtate de Vladislav-Vlaicu, a făcut să crească prestigiul internaţional al domnului român şi coaliţia antiotomană să-şi pună în el mari speranţe.

Greu realizabilă în practică şi nesusţinută material de cei cărora le plăcea să se considere iniţiatorii şi, în caz de victorie, principalii beneficiari, coaliţia antiotomană s-a redus mai întotdeauna pentru popoarele care se izbeau direct de forţa turcească la un îndepărtat sprijin moral.

Lipsiţi de ajutor, sîrbii sufereau la 27 septembrie 1371 o grea înfrîngere la Cirmen, pe rîul Mariţa. Regele Vucaşin şi fratele său despotul Ioan Uglieşa au căzut pe cîmpul de luptă; Macedonia şi-a pierdut independenţa. Conducătorii locali, scăpaţi cu viaţă din crîncena încleştare, printre ei fiind şi fiul lui Vucaşin, Marko Kralevici, eroul epopeii populare sîrbe, au trebuit să recunoască suzeranitatea sultanului, să plătească tribut şi să fie la dispoziţia acestuia [8].

Conştient de importanţa victoriei de la Cirmen pentru consolidarea cuceririlor turceşti în Peninsula Balcanică şi creşterea fanatismului musulman de a smulge creştinilor noi teritorii, Ludovic de Anjou s-a arătat dispus să se angajeze în războiul cu turcii; preconizînd o mare cruciată creştină, el a cerut papii Grigore al IX-lea subscripţii speciale, pe care acesta a ezitat să le dea, iar alte puteri creştine au găsit şi ele diverse scuze pentru a se sustrage. Regele Ungariei s-a văzut astfel în situaţia de a-şi abandona planul. Turcii, împrumutînd din diplomaţia bizantină, au ştiut să se folosească de slăbiciunea statelor creştine, să semene discordie între conducătorii creştini şi să facă din ambiţiile lor, întreţinute cu destulă perfidie, mijloace de a domina situaţia politică şi de a-şi facilita cuceririle.

---

[8] Georges Ostrogorski, *Histoire de l'État byzantin*, Paris, 1969, p. 562.

www.dacoromanica.ro

Vladislav-Vlaicu vedea cum în sudul Dunării se prăbușeau rînd pe rînd forțe creștine și înțelegea de asemenea că în rezistența împotriva turcilor nu se putea conta pe un sprijin efectiv din partea lui Ludovic de Anjou, angajat în Polonia, Brandenburg și Italia ; mai mult chiar, simțea cum, prin intensificarea propagandei catolice, regatul maghiar continua să nutrească gîndul supunerii Țării Românești. Prins într-o amenințare imediată din nord și una mai depărtată din sud, domnul român a căutat să se apropie de forțele care în cel moment însemnau un pericol mai depărtat. Pentru scurt timp el a dus o politică de apropiere față de turci ; faptul a atras după sine măsuri de represalii din partea regelui Ungariei și a papii. Printr-un act din 16 martie 1373, Ludovic de Anjou interzicea să se mai importe sare din Țara Românească [9], măsură care aducea serioase prejudicii veniturilor Țării Românești. La 15 mai același an papa Grigore al IX-lea dădea o circulară prin care cerea arhiepiscopului de Strigoniu și episcopului Transilvaniei să afurisească pe toți locuitorii care vor vinde arme românilor și turcilor [10]. În anul următor, 1374, mai mulți boieri din Țara Românească, nemulțumiți de politica autoritară a domnului lor, treceau munții în Transilvania, învinuindu-l pe Vlaicu că s-a aliat cu turcii [11].

Tensiunea care s-a creat în raporturile dintre regatul maghiar și Țara Românească a generat ciocniri și lupte între cele două state, care au caracterizat ultimii ani de domnie al lui Vladislav-Vlaicu ; el și-a găsit, se pare, sfîrșitul într-una din aceste lupte, care au continuat și sub urmașii săi Radu I (1377—1383) și Dan I (1383—1386).

Diplomat abil, lucid în aprecierea conjuncturii internaționale și viteaz pe cîmpul de luptă, Vladislav-Vlaicu a fost și un bun organizator de țară ; el a știut să se folosească de răgazul în care înceta zăngănitul de armă pentru a lua măsuri ce convergeau toate în aceeași direcție :

---

[9] Hurmuzaki, *Documente*, I, 2, p. 213.

[10] *Ibidem*, p. 207.

[11] Thallóczy Lajos, *Nagy Lajos és a Bulgár Bánság*, în „Századok", XXXIV (1900), nr. 14, p. 614—615 ; C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, p. 412.

www.dacoromanica.ro

să facă țara în stare să înfrunte dificultățile prin care trecea și pe cele ce se anunțau.

Insuccesele statelor balcanice în luptele cu turcii relevau domnului român necesitatea unor măsuri, pe care el le-a luat, de a frîna tendințele centrifugale ale boierimii, limitînd privilegiile ei de imunitate. Efortul constructiv și de apărare în care era angajată țara reclama o economie prosperă, și Vladislav-Vlaicu a făcut totul s-o realizeze: a luat măsuri de stimulare a comerțului și a creat înlesniri comerțului de tranzit, oare-i aducea venituri însemnate [12]. Ca să dezvolte comerțul intern și totodată să marcheze poziția sa de independență, Vladislav-Vlaicu a bătut cea dintîi monedă românească de argint, cu legenda în limba latină.

O atenție însemnată a acordat Vladislav-Vlaicu culturii, în forma ei religioasă, specifică vremii, și care era un factor puternic de influențare a conștiinței poporului, credința religioasă jucînd un mare rol ca suport moral în lupta de apărare a țării. Domnul, fără să împiedice prin manifestări ostile propaganda catolică, mai mult chiar protejînd pe catolici, a înțeles sensul politic al propagandei religioase și a căutat să întărească pozițiile bisericii ortodoxe. El a cerut Patriarhiei din Constantinopol și a reușit să obțină prin actul sinodal din octombrie 1370 îngăduința de a înființa o a doua mitropolie a Țării Românești, cu reședința la Severin [13] (prima își avea reședința la Argeș). Viața monahală în forma ei bizantină și slavă-sud-dunăreană a cîștigat în organizare. În vremea lui Vladislav-Vlaicu a venit din Serbia călugărul Nicodim, intrat în legendă ca un mare cărturar [14], din îndemnul căruia domnul a ridicat mănăstirea Vodița în apropiere de Severin, unde propaganda catolică se arăta foarte activă. Un document din

[12] La 20 ianuarie 1368 domnul Țării Românești confirma brașovenilor, printr-o diplomă scrisă în limba latină, vechile privilegii ce le fuseseră acordate „din vechime" în Țara Românească (Hurmuzaki, *Documente*, XV, 1, p. 1).

[13] *Documente privind istoria României, veacul XIII, XIV și XV, B. Țara Românească*, p. 22.

[14] Vezi în această privință studiul critic de mare valoare al lui Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească, I (pînă în 1385)*, în „Romanoslavica", XI, 1965, p. 237—285.

www.dacoromanica.ro

< 1374 >, cel mai vechi document intern cunoscut, menționează daniile cu care domnul ținea să înzestreze mănăstirea Vodița, ctitoria sa : „un tetravanghel ferecat în argint și aurit, o cădelniță de argint, vase sfințite de argint, o pereche de odăjdii preoțești de mătase, perdele de altar de camhă... un epitrafil și rucavițe cusute cu fir de argint". Se dăruia apoi „satul Jidovștița, slobod de toate dările și muncile domnești și de oaste și cu totul ohabă", „gălețile" de la satul lui Costea pe Topolnița, „venitul domnesc" de la opt pescării pe Dunăre etc. În fiecare an de sărbătoarea sfîntului Andonie, domnul dăruia călugărilor o mie de perperi și alți 300 de perperi ca să se împartă săracilor, 12 burdufuri de brînză, 12 caşcavale și o majă de sare, 12 postavuri de îmbrăcăminte, 12 postavuri de încălțăminte și 12 pături [15].

În vremea lui Vlaicu s-a început zidirea și a altor mănăstiri, ca Tismana și Cotmeana, terminate sub urmașii lui; s-a dezvoltat arta religioasă de factură bizantină. Pictura bisericii domnești de la Curtea de Argeș, realizată în vremea lui Vladislav-Vlaicu, este inspirată după pictura mănăstirii Chora din Constantinopol.

Forța căpătată de biserica ortodoxă din Țara Românească s-a răsfrînt și în afara hotarelor ei, contribuind la întărirea rezistenței românești din alte ținuturi, ca de altfel și la întărirea ortodoxiei în general. În Transilvania, cnezii români, care nu rupseseră legătura cu interesele populației de rînd și care se foloseau de religia ortodoxă ca să-și asigure măcar prin aceasta o situație cît mai independentă față de coroana maghiară, au găsit în biserica din Țara Românească un sprijin și au căutat să adapteze modelul arhitectonic și pictural religios de aici tradiției pe care ei o aveau, realizînd o primă sinteză de artă religioasă românească, reflectată în bisericile din Lesnic, Crișcior, Strei-Sîngeorgiu etc. [16].

După exemplul tatălui său și la rugămintea egumenului Hariton, devenit mai apoi mitropolit al Țării Românești, Vladislav-Vlaicu a făcut danii mănăstirii Cutlumuz

[15] *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. I, p. 18—19.

[16] Vezi Vasile Drăguț, *Pictura veche românească din Transilvania (sec. XIV—XVI)*, rezumatul tezei de doctorat, București, 1970, p. 11 și urm.

www.dacoromanica.ro

de la muntele Athos [17]. Actul lui, urmat și de alți domni, era simbolul angajării românești în opera de susținere a ortodoxiei și prin ea a luptei de eliberare națională, la care niciodată n-au renunțat popoarele sud-dunărene, căzute sub stăpînirea turcească.

Opera lui Vladislav-Vlaicu a fost continuată cu înțelepciune de urmașii săi. Radu I și Dan I au reușit să mențină integritatea teritoriului țării, dezvoltînd organizarea internă și realizînd un sistem de alianțe suplu. Cînd vecinul de la nord, în a cărui alianță erau interesați, a încercat să violeze statutul de independență recunoscut de el Țării Românești în vremea lui Vladislav-Vlaicu, ei au știut reacționa în așa fel încît să-l oblige să renunțe.

În sud ei au urmărit atent mersul evenimentelor și au intervenit activ ori de cîte ori simțeau că ele ar putea avea urmări și asupra situației țării lor. Angajat în lupta care continua să se desfășoare cu înverșunare între țarul Ioan Sișman, aliat cu turcii, și țarul Ioan Sratimir, Dan I a fost ucis în cursul unei ciocniri armate cu țarul Șișman.

Starea prosperă a țării, asigurată de o activă viață economică, pe care Radu I și Dan I au știut s-o întrețină, bătînd și ei monede românești, a înlesnit celor doi domni o bogată activitate de ctitorii religioase în țară (mănăstirile Tismana, Cotmeana, Cozia), și în afara hotarelor ei, în Craina (mănăstirile Vratna și Mănăstirița au fost restaurate poate de Radu I [18].)

În 1386, după moartea lui Dan I, tronul Țării Românești a fost ocupat de fratele său, Mircea cel Bătrîn. Acesta a căutat să consolideze cu ansamblul de instituții necesare opera predecesorilor lui și a fost primul dintre domnii români care a încercat să înfăptuiască în lupta împotriva Imperiului otoman un front puternic românesc. Încă de la începutul domniei, Mircea cel Bătrîn a stabilit bune relații cu Moldova, înțelept cîrmuită de Petru Mușat. Prin inter-

---

[17] *Documente privind istoria României, veacul XIII, XIV și XV, B. Țara Românească (1247—1500)*, p. 29.

[18] Șt. Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, p. 39 și urm. Nu este exclus ca în cazul așezămintelor din Craina, mănăstirile Vratna și Mănăstirița, numele de Radu, dat în izvoare ctitorului lor, să fie indentificat cu Radu cel Mare, cunoscut și el printr-o largă viziune de politică religioasă.

www.dacoromanica.ro

Fig. 3. — Mircea cel Bătrîn. Frescă din Biserica lui Neagoe de la Argeş.

www.dacoromanica.ro

mediul domnului moldovean, între Mircea cel Bătrîn și Vladislav Jagello, regele Poloniei, s-a încheiat în 1389 o alianță prin care se angajau ca, în cazul unui eventual atac al regelui maghiar, să se ajute cu toate puterile lor; împotriva altui dușman rămînea la aprecierea fiecărui suveran dacă vor da sau nu ajutor [19]. În 1400 Mircea a intervenit în luptele feudale din Moldova și a determinat înscăunarea lui Alexandru cel Bun, care avea să asigure țării o perioadă de înflorire pe care ea n-a mai cunoscut-o decît în vremea lui Ștefan cel Mare.

Alianța lui Mircea cu Vladislav Jagello și iminenta primejdie otomană pentru regatul maghiar l-au determinat pe Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, să încerce o apropiere de domnul Țării Românești. Acesta, în interesul luptei antiotomane și în schimbul recunoașterii și lărgirii stăpînirilor sale în Transilvania, a încheiat alianța și cu regele Ungariei fără să renunțe la prietenia cu Polonia. Asigurarea hotarului țării dinspre nord crea domnului român posibilitatea să-și concentreze eforturile în a apăra pe cel de la sud. În această privință, el a întărit lanțul cetăților de la Dunăre, bastioane puternice de apărare a țării, și a căutat să creeze dificultăți înaintării turcești, să slăbească puterea sultanului prin ridicarea împotriva lui a unor stăpînitori politici din Asia și ajutorarea forțelor creștine care luptau contra turcilor. Cînd în 1388 statul dobrogean, lipsit de conducătorul său Ivanco, căzut în lupta cu turcii, urma să fie încorporat Imperiului otoman, forțele locale s-au regrupat în jurul lui Mircea cel Bătrîn pentru a respinge printr-un ultim efort pe cotropitori. Cu ajutorul populației dobrogene, Mircea cel Bătrîn a înfrînt pe turci și a unit Dobrogea, inclusiv Silistra, cu Țara Românească. Din 1389 el adăuga titlului său și pe cel de stăpînitor al Dobrogii. În tratatul încheiat cu Vladislav Jagello, Mircea se intitula: „Woyvoda Transalpinus, Ffogaras et Omlas dux, Seurini comes, terrarum Dobrotici despotus et Tristri dominus" [20].

Preocuparea lui Mircea de a organiza un sistem de alianțe trainice pe plan extern de natură să-i înlesnească desfășurarea cu succes a luptei pentru apărarea indepen-

[19] Hurmuzaki, *Documente*, I, 2, p. 315—316.
[20] *Ibidem*, p. 315.

www.dacoromanica.ro

denței s-a împletit cu efortul lui de organizare internă a țării. Pentru a crește capacitatea de apărare a țării, el a luat măsuri de întărire a puterii centrale de stat și a organizat dregătoriile ca organisme ale exercitării puterii de stat. Asupra economiei țării o influență favorabilă au avut măsurile luate de domn pentru încurajarea producției și a comerțului; a bătut și el monede de argint, care au cunoscut o largă circulație nu numai în țară, ci și în afara ei, și a acordat privilegii comerciale negustorilor din Polonia și Lituania și le-a reînnoit pe cele acordate de predecesorii săi brașovenilor, stabilind taxele vamale, mijloc important de creștere a veniturilor statului. Toate acestea i-au oferit lui Mircea cel Bătrîn mijloacele materiale necesare întăririi militare și promovării culturii. În afara măsurilor de lărgire și de întărire a sistemului de cetăți, Mircea a generalizat chemarea la oaste, creînd „oastea cea mare", formată din tîrgoveți, țărani liberi și dependenți. O grijă deosebită a manifestat și el, față de biserică, cea mai importantă instituție de cultură a vremii. După modelul bisericii de la Kruševac din Serbia, Mircea a înălțat la Cozia o biserică splendidă, căreia i-a făcut însemnate danii; grijă generoasă a manifestat el și pentru alte lăcașuri religioase.

Sprijinul arătat de Mircea luptei popoarelor din Balcani a determinat hotărîrea turcilor de a supune Țara Românească. În 1391 o oaste otomană condusă de Firuz-bei a trecut în Țara Românească și a prădat cumplit parte din teritoriul ei; turcii s-au întors în sudul Dunării încărcați de o mare pradă, alcătuită din averi numeroase și mulți prinși, „feciori destoinici și fete cu înfățișarea frumoasă", spune cu emfază în cronica sa Idris Bitlisi [21]. Expediția lui Firuz-bei la nordul Dunării a deschis șirul luptelor turco-române, care au adus poporului nostru multe suferințe, dar și glorie.

Luptele pe care în 1393 sultanul Baiazid le-a purtat în Bulgaria și încercările lui de a ocupa cetățile de la Dunăre, Nicopole și Silistra, aceasta din urmă aflîndu-se în stăpînirea lui Mircea cel Bătrîn, au pus față în față oștile turcești cu cele conduse de Mircea, hotărît să distrugă cu orice preț bazele otomane care ar fi putut constitui puncte de plecare în

[21] *Cronici turcești privind țările române. Extrase, I, sec. XV—mijl. sec. XVII*, ed. M. Guboglu și Mustafa Mehmet, București, 1966, p. 156.

www.dacoromanica.ro

organizarea expediției de cucerire a Țării Românești. În 1394 Baiazid-Fulgerul a trecut Dunărea în fruntea unei mari oștiri cu intenția de a-l îngenunchea pe Mircea sau a-l zdrobi. În condițiile marii disproporții dintre forțele militare de care dispunea el și cele otomane, domnul român a adoptat tactica luptelor de hărțuială pentru a-l slăbi treptat pe agresor înainte de bătălia decisivă. Este interesantă și merită reprodusă relatarea cronicarului bizantin Laonic Chalcocondil cu privire la modul în care a înțeles Mircea să-l întîmpine pe Baiazid și care, într-un anumit fel, a devenit forma clasică a rezistenței românești în fața invaziilor străine. „Mircea — scria Laonic Chalcocondil — strîngînd oastea țării, nu și-a făcut planul să vină asupra lui și să dea lupta, ci cu multă grijă și-a pus la adăpost în muntele Brașovului femeile și copiii. Mai după aceea însă se ținea și dînsul cu armata pe urmele lui Baiazid prin pădurile de stejar ale țării, care sînt multe și acoperă în toate părțile țara, să nu fie ușor de umblat pentru dușmani și nici lesne de cucerit. Și, ținîndu-se pe urma lui, săvîrșea isprăvi vrednice de amintit, dînd lupte cînd vreo unitate dușmană, rupîndu-se, se îndrepta undeva prin țară după hrană sau la prădat vite; și așa cu foarte mare îndrăzneală se ținea de armată. Ținîndu-se de urma lui Baiazid, se lupta într-una cu dînsul în chip strălucit. Și se zice că, armata fiind în cale, se ținea strîns în urma ei, punînd-o la mare suferință și o aducea în situații grele și nu înceta să-i facă stricăciune"[22]. Înfruntarea decisivă între oastea turcească și cea românească a avut loc la 10 octombrie 1394 la Rovine. A fost o luptă crîncenă, una dintre cele mai grele și mai glorioase din istoria bătăliilor purtate de poporul român pentru apărarea independenței sale. Înverșunarea cu care au luptat românii a impresionat puternic pe contemporani, prieteni sau dușmani. Mărturii sîrbești, bulgărești, italiene, bizantine și raguzane vorbesc de victoria obținută de Mircea asupra lui Baiazid. Cronica bulgară relatează că în luptă „lănci nenumărate s-au frînt" și s-au tras atîtea săgeți, încît cerul „nu se mai putea vedea de desimea lor", că rîul lîngă care s-a dat bătălia „curgea roșu de sîngele ce ieșea din

[22] Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ed. V. Grecu, București, 1958, p. 64.

www.dacoromanica.ro

mulțimea trupurilor căzute" și că sultanul Baiazid „s-a înspăimîntat și a fugit" [23]. Cronicarul turc Orudj recunoaște și el că a fost o luptă sîngeroasă, cu mari pierderi din ambele părți, în urma căreia sultanul Baiazid a trecut Dunărea și s-a dus la Nicopole și de acolo la Adrianopol [24].

Prima mare confruntare turco-română pe teritoriul Țării Românești dezvăluia invadatorilor un popor dîrz, călăuzit de un conducător energic și abil, ferm hotărît să apere cu orice preț independența patriei.

Deși repurtase o mare biruință împotriva turcilor, Mircea cel Bătrîn și-a văzut, la puțin timp după lupta de la Rovine, primejduit tronul. O parte a boierimii, ostilă ideii de a susține un efort militar prelungit și temîndu-se de creșterea autorității domnului, care putea fi îndreptată și împotriva ei, a căutat să-l scoată din domnie și să pună în locul lui pe un pretendent Vlad, intrat în istorie sub numele de Vlad „Uzurpatorul". Acesta, ajutat de domnul Moldovei Ștefan I, a început în primăvara anului 1395 lupta împotriva lui Mircea, sprijinit la rîndu-i de o parte a boierimii și de oști ale regelui Ungariei. Deși amenințat de dușmanul intern cu pierderea scaunului, Mircea cel Bătrîn n-a înțeles să înstrăineze, ca atîția alți domni în situații asemănătoare, atribute ale suveranității de stat în favoarea puterilor vecine chemate în ajutor. În martie 1395 Mircea cel Bătrîn încheia la Brașov un tratat de alianță pe picior de egalitate cu regele Ungariei. Tratatul îndreptat împotriva turcilor prevedea că : în cazul în care regele va merge în persoană împotriva turcilor, la fel va face și Mircea ; dacă regele va trimite numai oști, așa va proceda și Mircea ; Țara Românească urma să lase drum liber oastei ce va merge împotriva turcilor, chiar „în părțile lui Dobrotici" ; cît timp ar sta regele cu oastea în părțile Țării Românești, domnul să stea alături de el, iar dacă regele ar ajunge în „stăpînirea" sau în „locurile supuse" domnului român de dincolo de Dunăre, românii să aibă grijă să trimită provizii pe cheltuiala regelui[25].

---

[23] „Archiv für slawische Philologie", XIII, p. 530.

[24] *Cronici turcești privind țările române. Extrase*, I, p. 48—49 ; P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 247.

[25] Hurmuzaki, *Documente*, I, 2, p. 359—361 ; P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 252 253.

www.dacoromanica.ro

Se părea că Mircea și aliații lui vor învinge cu ușurință tabăra grupată în jurul lui Vlad. Boierii ostili lui Mircea s-au hotărît atunci să ceară ajutorul turcilor ca să-l alunge pe Mircea. În mai 1395 oștile otomane au pătruns din nou la nord de Dunăre. Părăsit de cei mai mulți dintre boieri, Mircea cel Bătrîn a fost alungat din domnia Țării Românești. Încercarea regelui maghiar de a-l restabili pe tron s-a dovedit zadarnică. Banul Ștefan de Losoncz, trimis cu oști în sprijinul lui Mircea, a căzut în lupta cu turcii și cu Vlad [26]. O nouă intervenție maghiară, făcută personal de rege, care părea că a rezolvat situația în favoarea lui Mircea, a fost sortită și ea, în cele din urmă, eșecului [27].

Rămas domn în Țara Românească, Vlad a rupt legăturile politice cu Baiazid, a respins oferta făcută de regele maghiar de a intra în alianță cu el și a optat pentru o alianță moldo-polonă ; la 28 mai 1396 Vlad adresa din Argeș un act de omagiu către Vladislav Jagello și soția sa Hedwiga, promițînd sprijin împotriva tuturor dușmanilor [28].

În vara anului 1396, sprijinit de Știbor, voievodul Transilvaniei, Mircea cel Bătrîn a încercat să reocupe tronul Țării Românești. Cu toate că n-a reușit să-și înlăture definitiv rivalul, el a reușit să-și întărească din nou poziția în Țara Românească, fapt ce i-a permis de altfel să participe cu o oaste destul de însemnată la expediția cruciată pusă la cale de Sigismund de Luxemburg și soldată cu eșecul lamentabil de la Nicopole [29], la care au mai luat parte, pe lîngă cavaleri unguri, și cavaleri germani, francezi, englezi, italieni, boemi și poloni. Era pentru prima dată cînd călăreți și arcași români aveau să lupte alături de cavalerii în zale din Occident.

Victoria repurtată de turci la Nicopole (25 septembrie 1396) marca superioritatea organizării lor militare față de cea a Apusului european și dovedea că puterea lor avea să imprime caracter de durată stăpînirii ținuturilor pe care le cuceriseră. După lupta de la Nicopole, țaratul bulgar de la Vidin a fost transformat în pașalîc turcesc, iar moșiile

[26] P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 254.
[27] *Ibidem*, p. 258—259.
[28] Hurmuzaki, *Documente*, I, 2, p. 374 375.
[29] P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 260—261.

www.dacoromanica.ro

feudalilor locali au fost confiscate și dăruite turcilor. Măsurile luate de turci în sudul Dunării au făcut să crească teama boierimii din Țara Românească că ar putea avea și ea soarta stăpînilor de pămînt sud-dunăreni. O schimbare în atitudinea ei, favorabilă pînă atunci unei înțelegeri cu turcii, era de așteptat. Aceasta s-a produs în momentul în care Știbor, voievodul Transilvaniei, și-a manifestat din nou hotărîrea de a-l înlătura pe Vlad. Părăsit de boieri, „Uzurpatorul" a fost prins și dus în Ungaria, unde Știbor l-a înfățișat regelui Sigismund, iar Mircea și-a recăpătat tronul [30].

După înlocuirea lui Vlad, Baiazid a încercat încă o dată să supună Țara Românească. El a trecut cu mare grabă Dunărea pentru a nu le da românilor răgaz să se organizeze. Despre această nouă expediție a lui Baiazid în Țara Românească, care a avut loc în septembrie — octombrie 1397, s-au păstrat puține știri. Ele arată însă că Mircea a repurtat și de data aceasta o categorică victorie [31], după cum avea să repurteze și în anul 1400, cînd, se spune într-un izvor venețian, turcii au fost bătuți așa de rău, „încît unii au fost prinși, alții uciși și alții înecați și n-au putut scăpa decît vreo trei mii, care s-au întors singuri în Turcia" [32].

În urma victoriilor obținute s-a consolidat poziția Țării Românești, a crescut autoritatea lui Mircea în interior și prestigiul lui în afară.

Cînd, după moartea sultanului Baiazid (1403), frămîntări interne au slăbit forța de lovire a Imperiului otoman, Mircea cel Bătrîn a folosit prilejul să intervină și să cucerească de la turci parte din ținuturile care rămăseseră în stăpînirea lor în cursul luptelor schimbătoare din anii 1393 — 1396. În 1404 Mircea cel Bătrîn a recucerit Dobrogea și Silistra, întinzîndu-și totodată stăpînirea pînă la gurile Dunării „către părțile tătărești", unde a ocupat Chilia de la genovezi. Într-un document din perioada 1404—1406, prin care Mircea întărea mănăstirii Cozia toate bălțile de la Dunăre, el se intitula „Io Mircea mare voievod și domn... peste

[30] P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 272.

[31] *Istoria României*, vol. II, p. 373.

[32] N. Iorga, *Acte și fragmente*, III, p. 4—5; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 282.

www.dacoromanica.ro

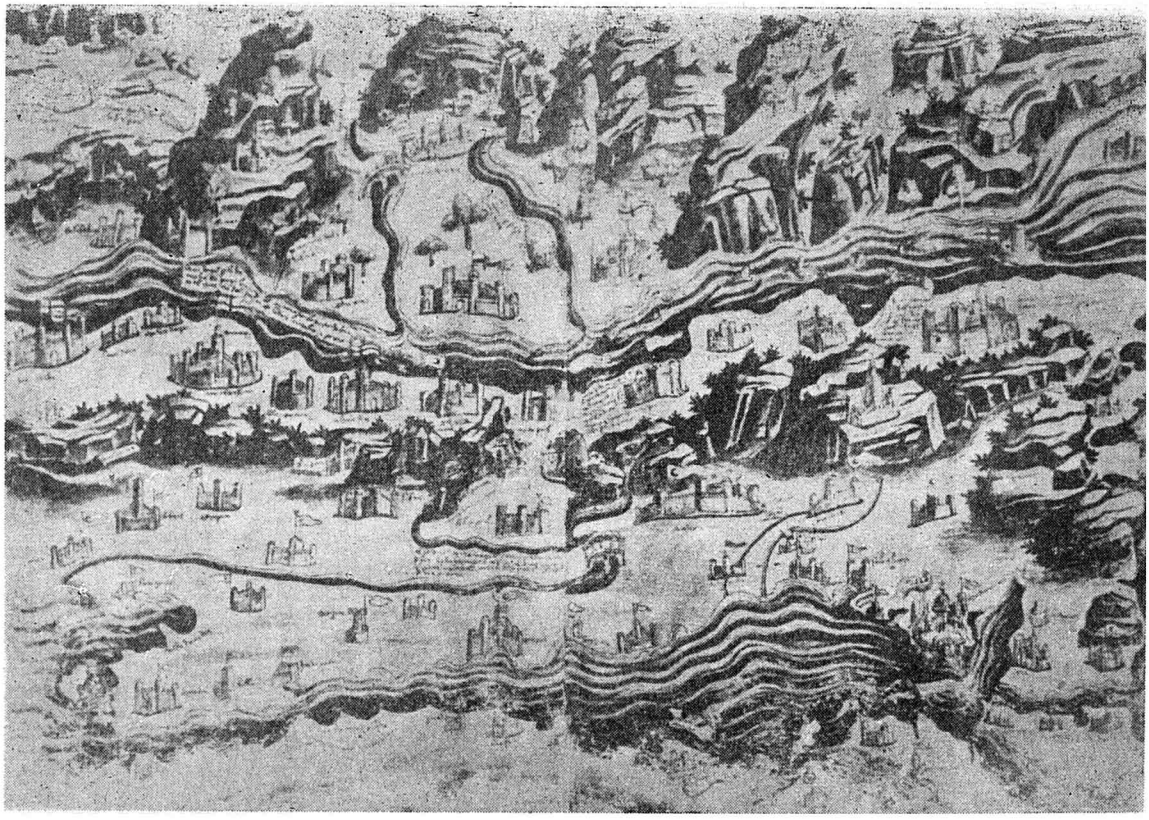

Fig. 4. — Hartă a Dunării cu indicarea figurată a cetăților Turnu, Giurgiu și Silistra.

www.dacoromanica.ro

toată țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți, încă și către părțile tătărești și Amlașului și Făgărașului herțeg și domn al banatului Severinului și pe amîndouă părțile pe toată Podunavia, încă și pînă la Marea cea Mare și stăpînitor al cetății Dîrstorului" [33].

La sfîrșitul anului 1406, Mircea cel Bătrîn a avut o întrevedere la Severin cu regele Sigismund [34]. Cu acest prilej s-a stabilit planul desfășurării în viitor a acțiunilor antiotomane. Mircea cel Bătrîn urmărea să continue ofensiva începută pe teritoriul Dobrogii și să alunge pe turci din ținuturile balcanice vecine cu Țara Românească. În acel moment, criza din Imperiul otoman ar fi făcut posibilă organizarea unei mari ofensive antiturcești, însă ea nu s-a realizat din cauza republicilor maritime italiene, ca și a împăratului bizantin Manuel Paleologul, care, deși dădeau asigurări de adeziune la războiul antiotoman preconizat, în practică n-au făcut nimic ca el să fie pregătit. Mircea cel Bătrîn, văzînd că nu poate să pună în practică planul unei mari ofensive antiotomane, a intervenit, la solicitarea unor pretendenți, în luptele ce se desfășurau în Imperiul otoman între urmașii lui Baiazid pentru ocuparea tronului. În 1411, cu ajutorul lui Mircea cel Bătrîn, unul dintre pretendenți la scaunul sultanilor, Musa, a fost instalat pe tron. Aceasta însemna un mare succes pentru domnul român, succes care i-a adus aprecierea contemporanilor, exprimată în scris de cronicarul Leunclavius că el era „cel mai viteaz și cel mai ager dintre principii creștini" (*princeps... inter christianos fortissimus et acerrimus*) [35].

Împotriva lui Musa s-a ridicat, sprijinit fiind de contigente bizantine și sîrbești, cel mai mic dintre fiii lui Baiazid, Mahomed. Acesta a reușit în 1413 să-l înfrîngă pe

---

[33] *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, I, p. 64.

[34] La 23 noiembrie 1406 el se afla la Tismana, unde, printr-un hrisov hotăra ca nimeni, cu excepția călugărilor, să nu aibă voie să pescuiască în rîul Tismana, nici să-și pască vitele pe moșia mănăstirii. Hrisovul se încheia cu mențiunea : „și aceasta a fost în anul 6915 <1406>, indiction 15, mergînd domnia-mea către Severin, să mă întîlnesc cu craiul, astfel am ajuns la mănăstire, în luna noiembrie 23 zile, cu toți egumenii mănăstirești și cu toți boierii domniei-mele" (*Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, I, p. 71).

[35] Leunclavius, *Historiae musulmanae turcorum*, col. 418.

www.dacoromanica.ro

Musa și să-l ucidă. În anul următor, 1414, spre a-l pedepsi pe Mircea pentru sprijinul acordat lui Musa, Mahomed a pregătit o mare expediție împotriva Țării Românești; ea nu s-a desfășurat decît parțial, reducîndu-se la atacul detașamentelor de pradă ale azapilor și achingiilor, care au pustiit o bună parte a teritoriului de la nord de Dunăre. Lipsit de sprijinul statelor creștine, care erau preocupate să găsească o bază de înțelegere cu turcii, domnul Țării Românești s-a văzut nevoit să trateze cu turcii, obligîndu-se să plătească o sumă anuală sultanului sub numele de haraci ca răscumpărare a păcii; la rîndul lor, turcii dădeau, în schimb, asigurări să respecte independența Țării Românești. Era singura soluție de a salva, în împrejurările istorice date, ființa statului. Aceeași măsură o va lua mai tîrziu, la sfîrșitul glorioasei sale domnii, și Ștefan cel Mare pentru Moldova.

Obligat de împrejurări să încheie pace cu turcii, Mircea nu considera de durată această situație; el urmărea orice defecțiune manifestată în Imperiul otoman care să-i permită să-și reia acțiunile antiotomane. Cînd împotriva lui Mahomed s-a ridicat, ca nou pretendent la tronul sultanilor Mustafa, Mircea l-a sprijinit pe acesta, fără succes de altfel, căci Mustafa a fost înfrînt în 1416 de oștile lui Mahomed.

Desfășurarea evenimentelor arăta că în acel moment criza din Imperiul otoman era în declin și planul inițiat de Mircea cel Bătrîn de ofensivă împotriva turcilor nu mai avea șanse de reușită. El a încercat atunci o nouă acțiune: a adăpostit în Țara Românească pe un reformator al islamului, considerat drept profet, pe șeicul Bedr-ed-Din, care preconiza un program de reforme ce vizau schimbări chiar în întocmirea socială a Imperiului otoman și care întreținea climatul favorabil unor puternice mișcări sociale [36]. Dar și acest program al lui Mircea a eșuat. Bedr-ed-Din a fost prins de sultanul Mahomed și spînzurat.

Intervențiile lui Mircea cel Bătrîn în treburile interne ale Imperiului otoman, sprijinul acordat de el pretenden-

[36] Vezi în această privință M. Guboglu și M. Mustafa, *Răscoalele țărănești din Imperiul otoman (1418 1420) și bedreddinismul*, în „Studii", nr. 2, 1957, p. 137—158.

www.dacoromanica.ro

Fig. 5. — Biserica mănăstirii Cozia.

www.dacoromanica.ro

tului la tron Mustafa și șeicului Bedr-ed-Din, ca și refuzul de a plăti haraciul, au dus la ultimul lui război cu turcii. În 1417 Mahomed a întreprins o nouă expediție în Țara Românească, cetele de achingii au călcat încă o dată pământul românesc, au distrus bunuri și au dus cu ele mulțime de captivi [37]. Dobrogea cu Silistra a fost smulsă Țării Românești și încorporată pentru mai bine de 450 de ani în Imperiul otoman; Mircea s-a văzut silit să se închine turcilor și să plătească haraci [38]. Era singura soluție de a salva în acele împrejurări ființa statului și de a feri poporul de dominația străină. Cu o îndelungată experiență de conducere a treburilor statului și de luptă împotriva turcilor, Mircea înțelegea că nu se poate conta pe o alianță creștină durabilă și care să acționeze unitar; el era conștient și de faptul că forțele de care dispunea erau departe de a se compara cu cele ale turcilor și că angajarea lor în lupte prelungite va vlăgui forța vitală a țării; marele domn, care impresionase pe contemporani prin vitejia, înțelepciunea și spiritul său diplomatic, a preferat de aceea calea negocierilor.

Cu domnia lui Mircea cel Bătrîn s-a încheiat, de fapt, o primă perioadă în evoluția raporturilor dintre Țara Românească și Imperiul otoman. Rezistența opusă de poporul român și preocuparea Porții otomane de a lichida mai întîi împotrivirea popoarelor din Peninsula Balcanică au făcut ca turcii să renunțe la ideea de a cuceri pământul românesc. Ei au încheiat cu Mircea un tratat, care fixa obligațiile reciproce pe care și le asumau cele două părți și a căror respectare garanta, în principiu, pacea. Acest fapt capital a permis Țării Românești să aibă fără întrerupere o viață politică a ei proprie, care a înlesnit creația românească în diferite domenii de manifestare.

După moartea lui Mircea cel Bătrîn (31 ianuarie 1418), Țara Românească a cunoscut pentru o bună perioadă de timp o gravă criză politică. Luptele pentru tron generate de sistemul de succesiune electiv-ereditar, precum și desele schimbări de domni, al căror spectacol a făcut ca martorii

[37] *Cronici turcești privind țările române. Extrase*, I, p. 51, 116, 181 și 307.

[38] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

vremii să considere aceasta drept o caracteristică a vieții politice la români [39], s-au repercutat negativ în situația economică și demografică a țării. Puterile vecine au găsit terenul favorabil pentru intervenții, care au alimentat instabilitatea politică. Pentru a împiedica ajungerea pe tronul țării a candidaților sprijiniți de regii Ungariei și prin aceasta creșterea influenței regatului maghiar în Țara Românească, turcii au întreprins expediții la nordul Dunării pentru a-și susține propriul lor favorit sau ca represalii la încercările de emancipare politică a domnilor. Ele au provocat pustiiri sau dispersări de populație. Obligațiile Țării Românești față de Poartă au cunoscut noi creșteri și au sporit pericolul transformării ei în pașalîc.

În momentul în care se părea că turcii sînt pe punctul de a trece la înfăptuirea planului lor se producea o asemenea reacție de împotrivire în sînul populației, încît cotropitorii erau obligați să renunțe. Creșterea influenței turcești în Țara Românească în vremea lui Mihail I și Radu Praznaglava a generat, de pildă, o puternică mișcare de rezistență în țară, al cărei exponent a devenit Dan al II-lea. Acesta a reluat luptele împotriva turcilor, înfrîngîndu-i în mai multe rînduri. Ca să apere hotarul de sud, Dan al II-lea a căutat, după exemplul lui Mircea cel Bătrîn, să-l aibă în siguranță pe cel din nord; el a stabilit bune relații cu regele Ungariei, Sigismund I, și a încercat cu ajutorul maghiar să organizeze o acțiune ofensivă mai largă împotriva turcilor. În 1423 și 1425, împreună cu Pippo Spano, căruia regele maghiar îi încredințase stăpînirea Severinului cu Mehadia și Orșova, Dan al II-lea a reușit să treacă Dunărea și să repurteze noi victorii împotriva turcilor, spulberînd din mintea multora — ceea ce devenea un mit — ideea invincibilității turcilor.

Ca și după biruința lui Mircea de la Rovine, o parte a boierimii, partizană a înțelegerii cu Poarta, a ridicat împotriva celui intrat în folclor cu numele de Dan cel Viteaz, pe Radu Praznaglava, susținut de turci. O luptă cu rezultate schimbătoare s-a angajat în cursul anului 1426 și

[39] Românii „au obiceiul consemna Laonic Chalcocondil să nu rămînă cu aceiași domni, ci mereu dupa interesul lor să-i schimbe" (*Expuneri istorice*, p. 252).

www.dacoromanica.ro

o bună parte a anului următor între cei doi pretendenți: Praznaglava, ajutat de turci, și Dan al II-lea, sprijinit de maghiari. În primăvara anului 1427, acesta din urmă reușea să-și înlăture rivalul și să recapete tronul. Ca să preîntîmpine noi intervenții militare turcești, el a luat măsuri de întărire a cetăților de la Dunăre, și în primul rînd a refăcut fortăreața de la Giurgiu.

Lipsit de ajutorul regelui Sigismund, care fusese înfrînt în 1428 la Golubaț, în timp ce încerca să-i respingă pe turci în afara Serbiei, Dan al II-lea a trebuit să încheie în 1428 pace cu turcii pe baza prevederilor stabilite în vremea lui Mircea cel Bătrîn. Se dovedea încă o dată că lupta în care se angajase țara nu fusese zadarnică; ea continua să aibă organizarea ei de stat proprie, iar turcii renunțau la gîndul transformării Țării Românești în pașalîc. Ei s-au angajat să respecte privilegiile boierimii locale, conștienți fiind că prin aceasta creau platforma înțelegerii cu boierimea refractară întăririi autorității domnului și pe care o puteau folosi la nevoie ca aliat, ca mijloc de luptă împotriva domnilor care ar fi încercat să se ridice din nou împotriva lor.

Reizbucnirea după moartea lui Dan al II-lea a luptelor pentru tron a prilejuit noi intervenții străine, care au însemnat jaf și ruină pentru țară. În vremea lui Alexandru-Aldea (1431—1436), pozițiile cîștigate de turci la nordul Dunării creau impresia că Țara Românească era încorporată în Imperiul otoman. Domnul, figură ștearsă, instrument docil în mîna boierimii, s-a dovedit incapabil să riposteze la încercările turcești de a limita atributele suveranității statului pe care-l conducea: s-a închinat sultanului și a acceptat să se prezinte la Poartă la cererea acestuia; s-a angajat să însoțească cu oastea pe turci în Transilvania și să trimită ca ostatici la Poartă fii de boieri. Abuzurile turcilor, care ajunseseră de fapt stăpîni în țară, se simțeau la tot pasul; starea demografică și economică a țării cunoștea un mare regres. Impresionante pentru tabloul dezolant pe care-l prezenta țara sînt însăși relatările lui Alexandru-Aldea. Indignat de comportarea turcilor, plin de ură față de aceștia și dorind să se răzbune, fără s-o poată face însă, Alexandru-Aldea comunica în 1432 comitelui palatin al Ungariei și comitelui de Timișoara: „Ce-am făcut am

www.dacoromanica.ro

făcut și m-am dus la el'' (la sultanul Murad) ; ,,toate acestea cu frică le-am făcut, căci mi-au luat țara și-au început să se apuce de capul meu, și-am dat copii boierești acolo. Și asta s-o știe domnia-voastră : turcii mi-au risipit toată țara, după ce juraseră cu credință și cu blestem și primiseră credință... De multe ori m-au înșelat turcii pe mine ; acum vreau să le fac și eu tot așa ; pe Dumnezeul meu că nu va rămîne a nici sămînță de ei...'' [40]. Domnul preconiza în lupta împotriva turcilor eforturi unite ale regatului maghiar, ale Moldovei și Țării Românești [41]. Același Alexandru-Aldea explica într-o scrisoare adresată sibienilor mobilul care a determinat plecarea sa la Poartă : să asigure liniște țării, atîta ,,cîtă a rămas'', și să-și răscumpere robii, reușind să scoată de la turci ,,trei mii de robi'' [42].

Pe fundalul crizei politice și a slăbirii puterii centrale au ieșit în relief conflictele sociale care au complicat situația politică a țării și au agravat poziția domniei. Alexandru-Aldea, în afara căutării unei soluții de a împiedica jaful turcesc, a trebuit să caute forme de a aplana unele frămîntări sociale. Este semnificativă în această privință porunca adresată de el sătenilor din Boruși să fie ascultători boierului Voicu, pentru că îi sînt ,,veche și dreaptă ocină,'' să-l asculte și să-l cinstească [43].

Împotriva politicii de neputință al cărei exponent se dovedea a fi Alexandru-Aldea s-a produs în țară o mișcare care l-a impus pe tron în locul lui Aldea pe Vlad Dracul, susținut și de regele Sigismund. Cunoscut prin atitudinea s-a antiotomană, Vlad Dracul, ajuns domn, a încercat să realizeze o politică de înțelegere atît cu Imperiul otoman, cît și cu regatul maghiar ; el n-a reușit să facă aceasta decît parțial, fiind suspectat cînd de sultan, cînd de regele maghiar sau de voievodul Transilvaniei.

---

[40] I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, vol. I, 1413—1508, București, 1905, p. 51—52.

[41] *Ibidem.*

[42] *Ibidem*, p. 43—44.

[43] *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. I, p. 131—132.

www.dacoromanica.ro

Cu domnia lui Vlad Dracul a început să se refacă potențialul demografic al țării. Călătorul burgund Jean Wavrin, care a fost cu corăbiile cruciate pe Dunăre în anul 1445, arăta că după cucerirea Giurgiului de către cruciați și trecerea lui în stăpînirea lui Vlad Dracul acesta ar fi îngăduit ca 12 000 de locuitori din Bulgaria să vină în Țara Românească, care „era o țară mare și încăpătoare și cu mai puțin popor în unele ținuturi de margine". Trecerea emigranților din Bulgaria peste Dunăre a durat 3 zile și 3 nopți „Și după ce au trecut cu toții de partea cealaltă a apei, domnul Țării Românești s-a arătat — relatează Wavrin — foarte bucuros de a fi cîștigat așa de mult norod și spunea că neamul bulgăresc avea oameni foarte viteji"[44]. Turcii au impus, se pare, drept condiție a păcii încheiate de ei cu Vlad Dracul în vara anului 1447 restituirea celor 12 000 de bulgari[45].

O mare importanță în slăbirea pentru moment a amenințării otomane și înfrînarea expansiunii Semilunii în direcția Dunării de mijloc au avut-o luptele victorioase purtate de Iancu de Hunedoara împotriva turcilor. Marele conducător de oști, unul dintre cei mai de seamă pe care Europa i-a ridicat în ceas de primejdie și căruia avea să i se confere titlul glorios de *propugnaculum christianitas*, a știut să solidarizeze în luptă efortul popoarelor român și maghiar, pe care figura lui l-a simbolizat, și cel al popoarelor balcanice supuse sau pe cale de a fi supuse de turci. Iancu de Hunedoara a intervenit activ în Țara Românească și în Moldova, a schimbat pe domnii ce i se păreau nesiguri în înfăptuirea planului său de acțiuni antiotomane (cum a fost chiar cazul lui Vlad Dracul—împotriva căruia l-a susținut pe Vladislav-Dan) și a căutat să aibă în mînă punctele strategice importante pentru a putea supraveghea desfășurarea evenimentelor politice de pe teritoriul celor două țări.

Iancu de Hunedoara a reușit să readucă Țara Românească în coaliția creștină și să impună turcilor recunoașterea statutului politic conferit ei prin tratativele de pace

---

[44] *Călători străini despre țările române*, vol. I, îngrijit de Maria Holban, București, 1968, p. 112—113.

[45] C. Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, București, 1968, p. 140.

www.dacoromanica.ro

din 1417 și 1428. Prin pacea de la Adrianopol, ratificată la Seghedin (1452)[46], se recunoștea ființa statală a Țării Românești sub protecția celor două puteri vecine, Imperiul otoman și regatul maghiar. Țara Românească urma să plătească mai departe haraci turcilor; domnul, considerat însă vasal regelui Ungariei, avea să îndeplinească față de el obligații rezultate din această situație; nici sultanul și nici regele Ungariei nu aveau dreptul să numească domni în Țara Românească. Alegerea domnilor era un atribut care rămînea țării[47], factorilor politici din țară, în primul rînd boierimii. Boierimea din Țara Românească reușise la sfîrșitul celor trei ani de la încheierea păcii să-l împingă pe Vladislav-Dan spre o politică de concesii față de solicitările sporite ale Porții. În aceeași vreme, boierimea din Moldova accepta și ea prin așa-numita închinare de la Vaslui (1455) să se plece sultanului, plătind anual tribut.

În timp ce în Țara Românească și Moldova boierimea, desigur nu în totalitatea ei, căuta formula de înțelegere cu Poarta într-un moment în care turcii pregăteau reluarea ofensivei spre Europa centrală și voiau să aibă asigurată liniștea în Țara Românească, dacă nu chiar ajutorul acesteia, Iancu de Hunedoara oprea pentru mai bine de o jumătate de secol expansiunea otomană spre centrul Europei.

În cadrul creat, pe de o parte, de politica conciliatoare față de turci a unei părți a boierimii din Țara Românească și de închinarea Moldovei către Poartă hotărîtă de Petru-Aron și de boieri la Vaslui și, pe de altă parte, de victoria de la Belgrad a lui Iancu de Hunedoara, s-a produs, cu ajutorul unei părți a boierimii rămase pe poziția luptei antiotomane, înlocuirea lui Vladislav-Dan cu Vlad Țepeș.

Dacă poziția boierimii din Țara Românească, partizană a înțelegerii cu Poarta, și hotărîrea adunării de la Vaslui agravau situația Țării Românești, eșecul sultanului Mahomed al II-lea sub zidurile Belgradului releva eficaci-

[46] N. Iorga, *Acte și fragmente*, III, p. 23 27; *Istoria României*, II, p. 431.

[47] „Nulla pars — se prevedea în armistițiu — habeat facultatem in Transalpinam praeficere dominum, nisi illum quem terra dilexerit" (N. Iorga, *Acte și fragmente*, III, p. 25).

www.dacoromanica.ro

Fig. 6. — Vlad Țepeș, după portretul în ulei păstrat în castelul Ambras.

www.dacoromanica.ro

tatea unei rezistențe ferme și organizate față de invadatorii otomani.

Cu toată înfrîngerea suferită la Belgrad, forța de agresiune turcească continuă să se manifeste și să capete amploare. Luptele interne din Peloponeș și Serbia au îngăduit turcilor să reia expansiunea în Peninsula Balcanică; în 1459, în urma expediției conduse de sultanul Mahomed al II-lea, Serbia a fost transformată în pașalîc și clasa stăpînitoare locală înlocuită cu timarioți.

Prin căderea Serbiei a sporit presiunea otomană la Dunăre și s-a creat o amenințare directă pentru Țara Românească. În confruntarea militară care se anunța, Vlad s-a decis să preia inițiativa.

Declanșarea războiului antiotoman condus de Vlad Țepeș a fost precedată de o amplă acțiune politică, destinată să asigure consolidarea autorității domnești prin limitarea forței politice și militare a marii boierimi, prin crearea unei puternice armate și prin sprijinirea negustorilor localnici. Pentru a îngrădi concurența negustorilor sași au fost instituite „iarmaroacele de graniță", unde negustorii străini erau obligați să-și desfacă mărfurile [48]. Împotriva negustorilor sași, Vlad Țepeș a întreprins și acțiuni militare, prădînd în mai multe rînduri Țara Bîrsei[49].

Conflictul dintre domn și marea boierime, consecință a politicii de centralizare duse de Vlad Țepeș, a îmbrăcat forme violente, domnul suprimînd o mare parte a adversarilor săi. Cetelor particulare ale marilor stăpîni de pămînt, Vlad le-a substituit o oaste permanentă, recrutată dintre slujitori și țărani și subordonată direct autorității sale. Relatarea în această privință a lui Laonic Chalcocondil, abstracție făcînd de unele evidente exagerări ale lui, este confirmată și de alte izvoare. „Cum a ajuns la domnie — scria Chalcocondil despre Vlad Țepeș —, mai întîi și-a făcut o gardă personală nedespărțită de el; după aceea, chemînd cîte unul din boierii săi despre care putea crede că ar putea fi în stare să ia parte la trădarea pentru schim-

[48] *Istoria României*, vol. II, p. 468—469; Gustav Gündisch, *Cu privire la relațiile lui Vlad Țepeș cu Transilvania în anii 1456—1458*, în „Studii", nr. 4, 1963, p. 681—696.

[49] *Istoria României*, vol. II, p. 469.

www.dacoromanica.ro

barea domnilor, îi slutea și-i trăgea în țeapă cu toată casa, pe el, pe copii, femeie și slujitori, încît am auzit că acesta, singur dintre toți bărbații cîți îi știm noi, a ajuns să facă o mare ucidere de oameni. Căci, ca să-și întărească domnia, să fi ucis în puțin timp la douăzeci de mii de bărbați, femei și copii și, înconjurîndu-se cu un număr de ostași și trabanți aleși și devotați, acestora le dăruia banii și averea și cealaltă bunăstare și situație a celor uciși, încît peste puțin timp s-a ajuns la o schimbare radicală și *omul acesta a prefăcut cu totul organizația Daciei''* (sublinierea noastră — Ș.Ș.) [50].

Măsurilor de reorganizare a țării în vederea luptei împotriva turcilor le-a adăugat Vlad Țepeș un plan minuțios de cooperare politică și militară cu regele Ungariei, Matei Corvin. El a rupt legăturile cu Poarta cînd a crezut că-și are domnia ,,pe deplin consolidată'' [51].

În 1459, anul cuceririi complete a Serbiei de către turci, Vlad Țepeș a refuzat plata tributului, iar în iarna anului 1461—1462, ca răspuns la uneltirile turcilor de a-l înlătura (cei prinși cu vicleșug, Hamza-pașa și grecul Catabolinos, au fost spînzurați), a atacat și a nimicit garnizoanele otomane de pe ambele maluri ale Dunării, de la Zimnicea pînă la gurile fluviului, ,,luînd — informează Critobul — pradă foarte multă'' [52]. Știrea este confirmată și de alte izvoare. În *Povestire despre Dracula-voievod* se spune că el a distrus în dreapta Dunării totul, iar pe locuitorii creștini de aici'' i-a mînat în țara lui și i-a așezat acolo și, luînd mare mulțime de avere, s-a întors înapoi'' [53]. Țepeș însuși, în scrisoarea din 11 ianuarie 1462 trimisă lui Matei Corvin, ținea să precizeze că au fost uciși cu prilejul campaniei lui în dreapta Dunării ,,23 809 oameni, afară de 884 care au fost arși în casele lor și ale căror capete n-au putut fi înfățișate'' [54].

---

[50] L. Chalcocondil, *Expuneri istorice*, p. 283.

[51] *Ibidem.*

[52] Critobul din Imbros, *Din domnia lui Mahomed al II-lea anii 1451—1467*, ed. Vasile Grecu, București, 1963, p. 290.

[53] *Povestire despre Dracula Voievod*, în *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*, publicate de I. Bogdan, ed. revăzută și completată de P.P. Panaitescu, București, 1959, p. 208.

[54] ,,Columna lui Traian'', IV, 1883, p. 35.

www.dacoromanica.ro

În așteptarea reacției Porții, care nu a întîrziat să se manifeste, Țepeș și-a pregătit de luptă oastea, care, după mărturiile vremii, număra între 22 000 și 30 000 de oameni [55].

Riposta otomană s-a manifestat prin organizarea unei expediții în Țara Românească, condusă de însuși sultanul Mahomed al II-lea, aflat, după mărturia lui Chalcocondil, în fruntea celei mai puternice oștiri de la cucerirea Constantinopolului [56]. Vlad Țepeș a aplicat tactica clasică a domnilor români: retragerea, pustiirea teritoriului care urma să fie străbătut de inamic și lupta de hărțuială.

În noaptea de 16 iunie 1462, Vlad Țepeș a săvîrșit un atac nocturn asupra taberei sultanului, al cărui succes i-a asigurat o faimă europeană. Înainte de ziuă, consemnează Ducas, Țepeș, „rînduindu-și bine oamenii de sub el, a năvălit cînd era încă întuneric și, nimerind în partea dreaptă a taberii, a intrat deodată înăuntru și pînă în ziuă a tăiat turci fără de număr și pînă ce s-a luminat de ziuă mulți turci s-au ucis între ei" [57].

Retragerea lui Țepeș la nord de Tîrgoviște și ocuparea acesteia de turci nu a adus decizia politică și militară așteptată de sultan, astfel că în aceeași lună, iunie, a început retragerea armatei otomane, care, sub loviturile forțelor românești, a intrat în debandadă. Turcii au dus cu ei o bogată pradă luată din Țara Românească. „Bunuri și prăzi și mai ales captivi destoinici, băieți și fete, umpleau oastea imperială", informează Tursun-bei [58] și spusele lui sînt confirmate și de alte izvoare [59]. Cu toate rezervele pe care le putem avea față de afirmațiile grandilocvente ale cronica-

---

[55] După Petru de Thomasiis, Vlad Țepeș a putut mobiliza numai 22 000 de ostași, cu toate că a chemat sub arme pe toți bărbații în stare să poarte armele „începînd de la 12 ani în sus" („Columna lui Traian", 1883, p. 38). În raportul către doge din 28 iulie 1462 al lui Balbi, ambasadorul venețian din Constantinopole, se spune ca Vlad Țepeș s-a opus turcilor cînd aceștia au pătruns pe teritoriul Țării Românești cu o oaste formată din 30 000 de oameni.

[56] Laonic Chalcocondil, *op. cit.*, p. 285.

[57] Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341—1462)*, ed. critică de V. Grecu, București, 1958, p. 432.

[58] *Cronici turcești*, p. 71.

[59] Vezi Enverî și Kodja Husein, în *Cronici turcești*, p. 43, 457; Critobul din Imbros, *op. cit.*, p. 292; L. Chalcocondil, *op. cit.*, p. 291.

www.dacoromanica.ro

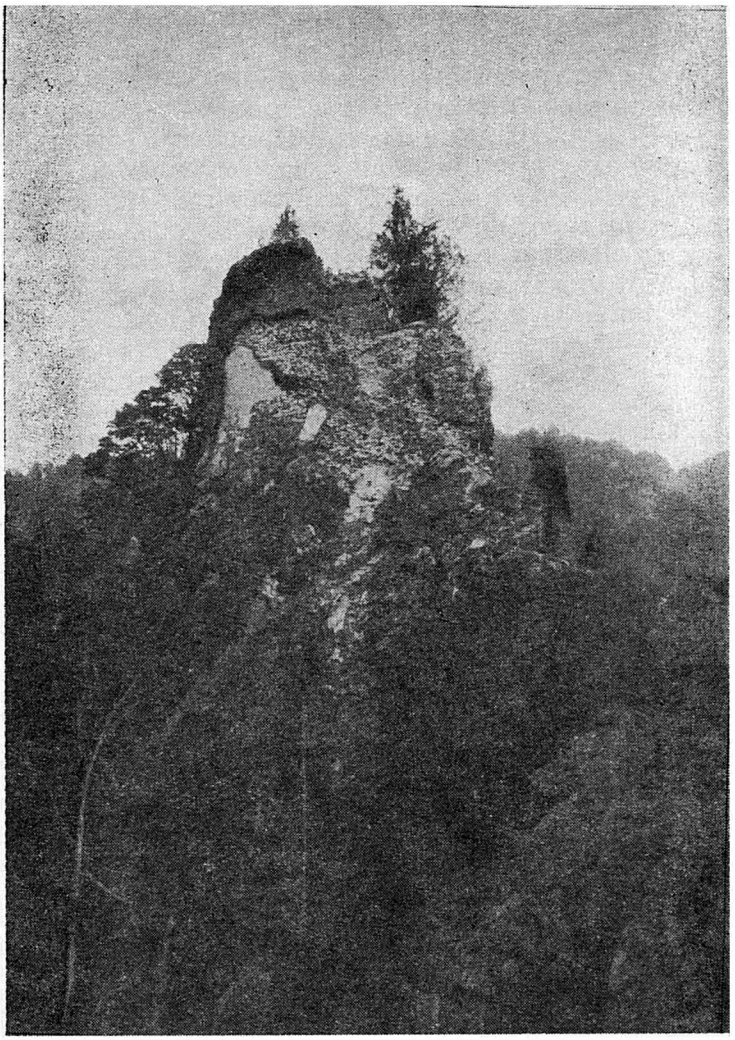

Fig. 7. — Cetatea de la Poienari.

www.dacoromanica.ro

rilor otomani, care, evident, exagerau pentru a reliefa „victoria" sultanului, este de presupus că în cele aproape 30 de zile cît s-au aflat pe teritoriul Țării Românești oștile turcești au provocat pagube în așa măsură, încît economia țării s-a resimțit mult timp, dezvoltarea forțelor de producție a fost frînată, iar progresul economic și social împiedicat o bună perioadă de vreme. Locuitorii țării, cîți au putut supraviețui cumplitei furtuni, s-au văzut după retragerea cu aspect de alungare a oștilor otomane în fața unui spectacol îngrozitor: multe sate distruse, case arse, agonisita lor pierdută, membrii de familie dispăruți sau mutilați.

Documentele de cancelarie, deși redactate după un formular stereotip, cuprind și ele elemente care vădesc că în urma expediției turcești din 1462 s-au produs schimbări în realitățile social-economice ale Țării Românești și de care ne dăm seama din însuși faptul că după această dată a crescut numărul daniilor domnești de silișți (locuri de foste sate) [60].

Eșuarea planului făurit de Mahomed al II-lea de supunere pe calea armelor a Țării Românești a făcut pe turci să încerce o altă variantă de plan, la care se gîndiseră încă înainte de expediția la nordul Dunării: să-l înlăture cu ajutorul forțelor politice din Țara Românească pe domnul rebel și să înscăuneze în locul lui un domn care să accepte „colaborarea" cu Poarta. Pretendentul, în persoana lui Radu cel Frumos, fratele lui Vlad Țepeș, era deja pregătit. Instrument docil al Porții, el fusese luat de sultanul Mahomed al II-lea în convoiul de bagaje care-l însoțea pe acesta la nordul Dunării.

Lăsat în Țara Românească după ce turcii s-au văzut nevoiți să se retragă la sud de Dunăre, Radu cel Frumos avea să trateze cu boierii nemulțumiți de domnia lui Țepeș posibilitatea detronării acestuia și încheierii „păcii" cu „împăratul".

Guvernatorul turc din părțile dunărene primise dispoziții din partea sultanului să-i dea ajutor la nevoie[61].

---

[60] *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. I, p. 227, 241, 258.

[61] Laonic Chalcocondil, *op. cit.*, p. 291.

www.dacoromanica.ro

Defecțiunea boierimii, căreia i s-a adăugat ostilitatea regelui Matei Corvin instigat de negustorii brașoveni, a făcut ca treptat tabăra lui Țepeș să se destrame; mulți dintre aderenții lui au trecut de partea noului pretendent, care, strîngîndu-și o însemnată oaste și cu ajutorul turcilor, a ocupat tronul și a supus țara. Părăsit de ai săi în timp ce încerca să treacă în Transilvania, unde spera să obțină totuși sprijinul lui Matei Corvin, Țepeș a fost prins și predat de proprii lui tovarăși de arme în mîinile căpitanului trimis împotriva sa de Matei Corvin. Pentru mult timp, el a fost întemnițat la Buda.

Încă din timpul vieții sale, Vlad Țepeș devenise o figură europeană. Isprăvile de arme, energia și severitatea cu care a reprimat orice opoziție l-au așezat printre personalitățile politice ale epocii, deși „Dracula", numele sub care s-a făcut cunoscut, a devenit, datorită unei abundente literaturi, prototipul tiranului sîngeros. Larga difuzare a acestei literaturi a pornit de la curtea regelui Matei Corvin, preocupat să compromită pe domnul român și să justifice astfel abandonarea de către el a acțiunii antiotomane la îndeplinirea căreia se angajase[62].

În Vlad Țepeș, poporul român a avut un remarcabil om de stat și conducător devotat al apărării independenței țării sale.

După detronarea lui Vlad Țepeș, cînd Țara Românească era amenințată să cadă tot mai mult în orbita politică turcească, o nouă personalitate ridicată din sînul poporului român, Ștefan cel Mare, căruia Papa Sixt al IV-lea i-a decernat titlul de *Athleta Christi*, avea să intervină și să împiedice prăbușirea. El a schimbat în cîteva rînduri domnii care au urmat lui Vlad Țepeș în dorința de a pune pe tronul țării vecine un aliat de nădejde, un factor politic hotărît să contribuie la lupta împotriva turcilor. Cronicile muntene din secolul al XVII-lea consideră că Ștefan cel Mare ar fi domnit în

---

[62] Șerban Papacostea, *Cu privire la geneza și răspîndirea povestirilor scrise despre faptele lui Vlad Țepeș*, în „Romanoslavica", XIII, 1966, p. 157—159.

www.dacoromanica.ro

Țara Românească timp de 16 ani[63]. Însemnarea din cronică sugerează că în vremea lui Ștefan cel Mare istoria celor două țări a fost o bună perioadă de timp foarte strîns legată.

Nemulțumit de felul în care evoluau evenimentele în Țara Românească, Ștefan cel Mare a intervenit aici și a căutat să le imprime un alt curs. Luptele pe care el le-a angajat cu Radu cel Frumos urmăreau un scop precis : înlocuirea acestuia și împiedicarea creșterii influenței turcești la nordul Dunării. Mijloacele folosite de Ștefan cel Mare și puse în slujba acestui scop au adăugat însă Țării Românești la rănile pricinuite de expediția turcească din 1462 și încă neînchise noi secătuiri de bunuri materiale și jertfe umane. La sfîrșitul lunii februarie 1470, Ștefan cel Mare a prădat și ars Brăila, portul cel mai important al Țării Românești, a provocat mari daune Cetății de Floci și a pustiit ținutul înconjurător [64]. Efectele incursiunii lui Ștefan cel Mare vor fi apărut în ochii contemporanilor cu atît mai grave, cu cît în acel an în Țara Românească bîntuia foametea. Printr-o scrisoare din 8 februarie 1470, regele Ungariei, Matei Corvin, interzicea exportul de grîu, mei, ovăz și orz din Transilvania în Țara Românească, motivînd că acesta aducea scumpete și chiar foamete în Transilvania[65]. Greutățile prin care trecea țara i-au impus lui Radu cel Frumos să caute mijloace de redresare economică. O dată cu noua recoltă efectele secetei s-au micșorat, domnul a început să desfășoare o vie activitate de refacere demografică a țării, de încurajare a admigrărilor. Indignat de faptul că sibienii ar fi împiedicat intrarea în Țara Românească a unor bejenari străini, Radu cel Frumos le scria : „Acum am vrut să vie în țara domniei-mele cîțiva bejenari sîrbi, iar voi i-ați oprit acolo. De aceea faceți așa ca să-i sloboziți să vie în țara domniei-mele, ca să stăm pe tocmeala pe care am întocmit-o cu domnul craiul..."[66]. Luptele care au continuat între Radu cel Frumos și Ștefan cel Mare au perpetuat starea de insecuritate în Țara Românească și aceasta a dăunat înmulțirii populației. În lupta de la Soci din 1471, Radu cel Frumos a

[63] *Istoria Țării Românești 1290—1690. Letopisețul cantacuzinesc*, ed. critică de C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960, p. 5.

[64] *Cronica moldo-germană*, în *Cronicile slavo-române*, p. 30.

[65] Hurmuzaki, *Documente*, XV, p. 75.

[66] P.P. Panaitescu, *Documente slavo-române din Sibiu (1470—1653)*, București, 1938, p. 9.

www.dacoromanica.ro

pierdut, după unele izvoare, „multă oaste". Învingătorul, Ştefan cel Mare, ar fi dus cu el din Ţara Românească 17 000 de robi[67]. În 1473 domnul Moldovei a trecut din nou în Ţara Românească cu scopul de a-l scoate din domnie pe Radu cel Frumos. Oştile lui au provocat pieirea a 64 000 de oameni şi au silit pe domnul muntean să fugă, după ce încercase în zadar să reziste în cetatea de scaun. Familia lui a căzut prizonieră, iar comorile şi veşmintele au intrat în mîna lui Ştefan[68].

Cu tot sprijinul primit din partea turcilor, Radu cel Frumos, deşi a reocupat pentru puţin timp scaunul, nu s-a mai putut menţine pe tron. Acesta a fost ocupat de Basarab-Laiotă, susţinut de Ştefan cel Mare în speranţa că va face din el un aliat. Intenţia lui Ştefan n-a izbutit. Basarab-Laiotă, ca şi alţi domni care i-au urmat în scaun, a trebuit să cedeze presiunii turceşti, puternică în Ţara Românească, şi să treacă de partea turcilor. În iunie 1474 el informa pe braşoveni despre călătoria făcută la Poartă, pe care încerca s-o justifice, prezentînd-o ca singurul mijloc de a asigura ţării pacea[69].

Creşterea obligaţiilor Ţării Româneşti faţă de turci în vremea lui Basarab-Laiotă şi poziţiile economice şi, prin ele, cele politice cîştigate de turci la nordul Dunării[70] au făcut ca în istoria raporturilor turco-române domnia lui Basarab-Laiotă să fie considerată ca un moment însemnat în direcţia aservirii Ţării Româneşti intereselor Porţii otomane. *Letopiseţul cantacuzinesc* consemnează scurt despre domnia lui Basarab-Laiotă că el „au închinat ţara turcilor"[71]. Văzîndu-se

---

[67] *Cronica moldo-germană*, în *Cronicile slavo-române*, p. 30.

[68] *Ibidem*, p. 31; *Letopiseţul Anonim al Moldovei*, în *Cronici slavo-române*, p. 17.

[69] „...fără asta — comunica el — nu se poate; că m-am dus la turci la marele împărat şi mi-am făcut pace şi bine şi m-am nevoit şi pentru binele vostru. Deci să vă pară bine şi vouă" (I. Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul*, p. 116).

[70] În tîrgurile şi oraşele Ţării Româneşti au pătruns tot mai mulţi negustori turci care se bucurau de sprijinul domniei. Într-o scrisoare adresată braşovenilor, Basarab Laiotă, înştiinţîndu-i că a sosit la Bucureşti un mare negustor turc şi bun prieten al său, îi invita să vină ca să cumpere marfă de la el (I. Bogdan, *op. cit.*, p. 124).

[71] *Istoria Ţării Româneşti 1290—1690. Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 4; Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, ed. critică de C. Grecescu, Bucureşti, 1963, p. 23.

www.dacoromanica.ro

înșelat în așteptările sale, mai ales că Basarab-Laiotă însoțise în 1475 oștile turcești în Moldova, Ștefan cel Mare a întreprins, cu scopul de a-l înlocui pe fostul său protejat, noi incursiuni în Țara Românească și a recurs și la alte represalii[72].

Starea de insecuritate existentă în Țara Românească a continuat să fie însoțită de declin demografic și o dată cu el de decădere economică. Sărăcia locuitorilor a însemnat o limitare a posibilităților domniei de a-și asigura veniturile cu care să facă față nevoilor de conducere și de apărare a țării[73].

Dificultățile economice prin care trecea Țara Românească și grava criză politică ce se manifesta și care era alimentată de stăpînitorii vecini au împins-o tot mai mult în brațele turcilor[74]. Scopul intervențiilor repetate ale lui Ștefan cel Mare în Țara Românească, de a împiedica aservirea ei turcilor, n-a fost decît în foarte mică măsură atins. Toți domnii puși de el pe tronul țării au trecut la puțin timp după instalarea lor în scaun de partea turcilor.

Basarab Țepeluș, care l-a înlocuit pe Laiotă, și-a urmat predecesorul pe drumul lipsit de glorie. Unei păci cucerite prin luptă i-a preferat și el o pace cumpărată, deosebit de

---

[72] *Cronicile slavo-române*, p. 17 și 32. Pentru a înfometa populația, Ștefan cel Mare a căutat să împiedice importul de grîne în Țara Românească din altă parte. În 1476 el se adresa brașovenilor, rugîndu-i să nu îngăduie „să se transporte în Țara Românească grîu și alimente, căci ei <locuitorii> sînt supuși ai turcilor" (I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București, 1913, p. 341).

[73] În timpul celei de-a doua domnii, foarte scurtă de altfel, Vlad Țepeș ruga pe brașoveni să înștiințeze pe cei care ar fi dorit sa vina sa slujească în oastea condusă de el, că „ acum n-am ducați să le plătesc leafa ; însă oricine ar vrea să vie la domnia-mea, fie că va fi ungur, fie sacui, fie român sau orice ar fi, dacă vroiește să-mi slujească domniei-mele, voi să-l trimiteți la domnia-mea... Iară domnia-mea îl voi milui și-l voi hrani ca și pe slugile domniei mele" (I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul*, p. 99).

[74] Turcii, înlocuind prevederile înțelegerilor încheiate cu domnii Țării Românești au pătruns în țară și au ajuns să stăpînească chiar bunuri mobiliare. Reacția care s-a produs însă față de asemenea practici în rîndul localnicilor a obligat domnia să caute prin diferite căi să împiedice crearea de proprietăți turcești pe teritoriul țării. Printre alte danii pe care Basarab Țepeluș le facea în 1479 mănăstirii Bolintinul era și o vie „ce a cumpărat măria-sa de la Cepal Mustafa..." (*Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. I, p. 268).

www.dacoromanica.ro

costisitoare pentru țară. Într-o scrisoare adresată locuitorilor din Țara Bîrsei, care adăposteau pe rivalul său Laiotă, Țepeluș le comunica că a încheiat pace cu sultanul și, arăta el, pentru aceasta „Dumnezeu știe cît am cheltuit, prin ce mi-am ajuns voia aceasta la împăratul". El le cerea să-l alunge pe Laiotă, promițîndu-le că va împiedica pe turci să-i prade. Și, pentru a-i determina la aceasta, domnul Țării Românești invoca binefacerile unei vremi de pace de care erau lipsiți locuitorii țării sale și care a fost o dorință permanentă a celor ce prin munca lor făceau să rodească pămîntul. „Și gîndiți-vă — scria Țepeluș — că aveți nevoie de pace, ca să arați și să săpați și să vă hrăniți"[75]. Domnitorul, care-l imita pe Țepeș numai în duritate, nu și în vitejie, și care ridica poziția sa capitulardă la rang de principiu, socotind că împotriva turcilor, „nu putem cu bărbăția, ci cu daruri"[76], a fost preocupat pînă la obsesie „să cumpere una-alta" din cele ce trebuia să trimită la Poartă „pentru lucru păcii" ca s-o întărească, spunea el brașovenilor, „și mai mult din ce este"[77].

Luptele pentru tron care au izbucnit în Imperiul otoman după moartea în 1481 a lui Mahomed al II-lea și dificultățile cărora succesorul lui, sultanul Baiazid al II-lea (1481—1512), a trebuit să le facă față în Asia și în Africa au înlesnit dregătorilor otomani din provinciile de margine să manifeste tendințe centrifugale. În părțile dunărene limitrofe Țării Românești, pașalele de Nicopole și de Vidin își permiteau inițiative politice, făceau incursiuni de pradă și interveneau în treburile interne din ținuturile nord-dunărene. Domnul Moldovei, Ștefan cel Mare, apreciind că împrejurările internaționale păreau favorabile desprinderii Țării Românești din angrenajul influenței politice turcești și trecerii ei sub influența Moldovei, a intervenit din nou în Țara Românească cu aceeași constantă preocupare de a face din ea un aliat. După o încercare cu un pretendent Mircea și care a eșuat, el a sprijinit pe Vlad Călugărul, fiul lui Vlad Draçul, care, după aproape doi ani de lupte cu alți pretendenți, în primul rînd cu Basarab-Țepeluș, reușea în 1482 să-și stabilizeze domnia. Ca și pre-

[75] I. Bogdan, *op. cit.*, p. 154.
[76] *Ibidem*, p. 155.
[77] *Ibidem*, p. 165.

www.dacoromanica.ro

decesorii săi imediați, Vlad Călugărul a cedat presiunii otomane; în vremea lui, domnul Țării Românești a ajuns să fie socotit legitim în scaun numai dacă avea confirmarea sultanului, care se manifesta prin trimiterea steagului de domnie. Vlad Călugărul a trebuit să însoțească și el oști turcești îndreptate împotriva celui ce-l sprijinise să ocupe tronul. Ștefan cel Mare își vedea și de data aceasta zadarnice eforturile de a asigura Moldovei un vrednic aliat în sud și de aceea va încerca noi variante de alianțe cu vecinul din nord sau cu stăpînitorii politici mai depărtați, întărindu-și în cele din urmă tot mai mult convingerea că pentru securitatea țării este nevoie în primul rînd de forță internă.

Domnia relativ lungă a lui Vlad Călugărul în Țara Românească (1482—1495), venită după repezi răsturnări de domni și dăunătoare lupte interne, ca și raporturile stabilite cu Poarta otomană, care excludeau măcar teoretic incursiunile de jaf turcesc, au favorizat procesul de refacere demografică și economică a țării. Creșterii natalității i s-au adăugat imigrările, în special din sudul Dunării, unde noi cuceriri turcești au produs însemnate deplasări de populație. Prin cucerirea Semendriei în 1459 se pusese capăt ultimului despotat sîrbesc, cel al Podunaviei. Despotul Ștefan Tomașevici s-a retras în Bosnia, care a căzut și ea în mîna turcilor în 1463. Albania, care opusese o înverșunată rezistență sub conducerea lui Gheorghe Castriota (Scanderbeg, cum îl numeau turcii), a intrat și ea în 1468, după moartea lui Castriota, în componența Imperiului otoman. În 1482 Bosnia și Herțegovina au fost transformate în pașalîc; în 1493 o grea înfrîngere au suferit din partea turcilor croații; mulți dintre ei au emigrat în Slavonia și Ungaria, urmăriți de turci, care au devastat ținuturile cucerite; din 1499 Muntenegru a intrat în componența sangeacului Skadar. Toată Peninsula Balcanică devenea astfel supusă stăpînirii otomane.

Sporirea, începînd cu domnia lui Vlad Călugărul a numărului de pribegi sud-dunăreni, în special sîrbi, a dus la creșterea influenței sîrbești în Țara Românească, aceasta manifestîndu-se mai ales în vremea lui Radu cel Mare (1495—1508) și Neagoe Basarab (1512—1521). Prin căsătorii cu localnicii, pribegii sîrbi s-au asimilat în mediul românesc

www.dacoromanica.ro

și au adăugat, în cazul elementelor conducătoare, tradiției locale tradiția familiilor, uneori a dinastiilor din care proveneau [78]. Se știe, de pildă, că Barbu, marele ban al Craiovei (1495—1520), era căsătorit cu Negoslava, dintr-o familie nobiliară sîrbă [79]. În iulie 1504 Radu cel Mare anunța și invita pe pîrgarii Sibiului la nunta nepotului său de soră, comisul Pîrvu, fiul Caplei și al logofătului Staico, cu Elena, fiica lui Dimitrie Jaksici [80]. De o mare cinste se bucura la curtea lui Radu cel Mare Gh. Brancovici, fost despot al Sremului (1486—1496) și care prin călugărire, în 1496, a luat numele de Maxim. Plecat din Serbia împreună cu mama sa Anghelina [81] și chemînd apoi și pe nepoata sa de frate Milița [82], fiica despotului Iovan (1496—1502), Maxim și-a găsit refugiu și toată prețuirea pe care o merita în Țara Românească. El a ajuns în domnia lui Radu cel Mare mitropolit al Țării Românești [83]; în 1507 a mijlocit împăcarea lui Radu cel Mare cu voievodul Bogdan cel Orb al Moldovei. În *Letopisețul anonim al Moldovei* se arată că Maxim ar fi invocat printre argumente faptul că cei doi domni erau „creștini și rude" (*poneje este hristiane i plemeniți*) [84]. În timpul domniei lui Radu cel Mare a avut loc căsătoria

---

[78] Vezi în această privință și frumosul studiu al lui I.R. Mircea, *Relations cultureles roumano-serbes aux XVIe siècle*, în „Revue des études sud-est européennes", 1963, nr. 3—4, p. 377—419.

[79] Radu Flora, *Din relațiile sîrbo-române* (*Privire de ansamblu*), Panciova, 1964, p. 29.

[80] I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul*, p. 349. Despre neamul de mari nobili Iaksici și ramificațiile lui, vezi L. Stoianovici, *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, vol. XVI, p. 56—57; M.N. Tihomirov, *Istoriceskie sveazi russkogo naroda s iujnîmi slaveanami s drevneișih vremen do polovinî XVIIv*, în *Slavenskii sbornik*, Moskva, 1947, p. 191—192.

[81] Anghelina era fiica cneazului albanez Aranita sau Arianita Comnen; o soră a ei fusese căsătorită cu eroul albanez Scanderbeg (cf. M.N. Tihomirov. *op. cit.*, p. 190).

[82] Aceasta, la rîndu-i, va aduce și pe un văr al ei, Ștefan, și pe o soră a acestuia, care se va căsători cu Stan pîrcălabul (cf. N. Iorga. *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. a II-a, vol. I, București, 1929, p. 132, nota 2).

[83] N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, vol. I, p. 127—128; vol. II, București, 1932, p. 319.

[84] *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*, p. 23.

www.dacoromanica.ro

Miliției [85] cu Neagoe, fiul vornicului Pîrvu Craiovescu, viitorul domn Neagoe Basarab (1512—1521), care, într-o conjunctură politică internațională favorabilă, avea să reia pe un plan superior tradiția cultural-politică românească și sîrbească și să facă din Țara Românească forța conducătoare spirituală și politică a lumii creștine din Balcani.

Printre cei veniți din sudul Dunării și stabiliți în Țara Românească în a doua jumătate a secolului al XV-lea au fost și unii membri ai familiei Balșici, familie care avusese un rol politic însemnat în lumea sîrbească și deținuse cîtva timp tronul Muntenegrului. Ea se înrudea în secolul al XV-lea cu Iaksicii și Brancovicii [86].

Dar nu numai reprezentanții claselor stăpînitoare, ci și mulți negustori sau simpli țărani din ținuturile sud-dunărene și-au căutat, sub presiunea turcească, refugiu în țările române sau în regatul maghiar. Pentru a încuraja înmulțirea populației la nordul Dunării, domnia a acordat celor care se stabileau în Țara Românească condiții privilegiate și scutiri de dări și de corvezi pe perioade mai lungi sau mai scurte [87]. Un semn al prosperității economice care cuprinsese țara îl constituia însuși faptul că domnia începea să manifeste din nou o mare larghețe în politica de danii în sate și numerar față de locașurile religioase din interiorul țării, ca și din afara hotarelor ei, îndeosebi de la muntele Athos [88]. Un interesant document din 1492 de la Vlad Călugărul pentru mănăstirea Hilandar, ctitorie sîrbească la Muntele Athos, scoate în evidență preluarea de către domnii români, într-o formulă juridică justificativă, a rolului de ctitori pentru

---

[85] Altă fiică a despotului Iovan, Elena, se va căsători cu Petru Rareș, domn al Moldovei (1527 1538, 1541—1546), cf. C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, partea I, ed. a IV-a, București, 1943, p. 189.

[86] Cf. Marcel Romanescu, *Neamurile doamnei lui Neagoe-vodă*, în „Arhivele Olteniei", an. XIX, ian.—dec. 1940, p. 3—24 (un tabel genealogic la p. 16). Despre stabilirea unora dintre Balșizi în Țara Românească vezi Șt. Ștefanescu, *Eléments nobiliaires balkaniques établis en Valachie à la fin du XVe siècle*, în „Revue Roumaine d'Histoire", t. 5, 1969, p. 891 și urm.

[87] *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. I, p. 391.

[88] *Ibidem*, p. 323, 327, 329, 335, 357, 370, 377, 388, 406 și 415.

www.dacoromanica.ro

așezămintele religioase de la Athos, ctitorite mai înainte de căpeteniile politice sîrbești [89].

Fiul lui Vlad Călugărul, Radu cel Mare, a continuat politica tatălui său de „așezare" a țării, de încurajare a colonizărilor, de înființare a noi sate [90]. În vremea domniei lui, ca să se asigure o stabilitate demografică impusă de nevoile fiscale ale statului și de interesul stăpînilor de pămînt de a-și asigura mîna de lucru absolut necesară punerii în valoare a domeniilor feudale, a avut loc o reglementare juridică a situației țărănimii dependente, în sensul că s-a limitat dreptul de strămutare al acesteia prin impunerea „găleții de ieșire" [91].

Anii de relativă liniște ai domniei lui Radu cel Mare au favorizat înmulțirea populației, creșterea tranzacțiilor de schimb și prin aceasta a bogăției țării. O parte a clasei stăpînitoare și-a organizat domeniile în vederea producției de mărfuri, al cărei debușeu devenise piața Imperiului otoman [92]. Marile domenii ale boierilor și mănăstirilor au început să producă cereale pentru export, destinat în special aprovizionării Constantinopolului.

Dintre boierii interesați în comerțul cu turcii, un rol politic deosebit l-a jucat în prima jumătate a secolului al XVI-lea familia boierilor Craiovești. Angajați în importante afaceri de negoț cu sudul Dunării, Craioveștii au ajuns în strînse legături cu demnitari ai Imperiului otoman. Încrederea deosebită de care ei ajunseseră să se bucure în fața Porții a făcut să li se confere venitul vămilor de la Dunăre

---

[89] *Ibidem*, p. 377—380; vezi și P. Ș. Nasturel, *Sultana Mara, Vlad Călugărul și începuturile legăturilor Țării Românești cu mănăstirea Hilandar în 1492*, în „Glasul bisericii", nr. 5—6, 1960, p. 498—502; Damaschin Mioc, *Date noi cu privire la Macarie tipograful*, în „Studii", nr. 2, 1963, p. 431; I.R. Mircea, *op. cit.*, p. 382.

[90] *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. I, p. 414—415 și 459; *Documente privind istoria României, B. Țara Românească*, veac. XVI, I, p. 16 și 28—29.

[91] *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. I, p. 459.

[92] Printre articolele ce se exportau în sudul Dunării la începutul secolului al XVI-lea și pentru care se percepea vamă la Calafat, în afară de vite (cai, boi, vaci, oi), erau sarea, vinul și grîul (*Documente privind istoria României, B. Țara Românească, veac. XVI*, IV, p. 14, 46 și 57).

www.dacoromanica.ro

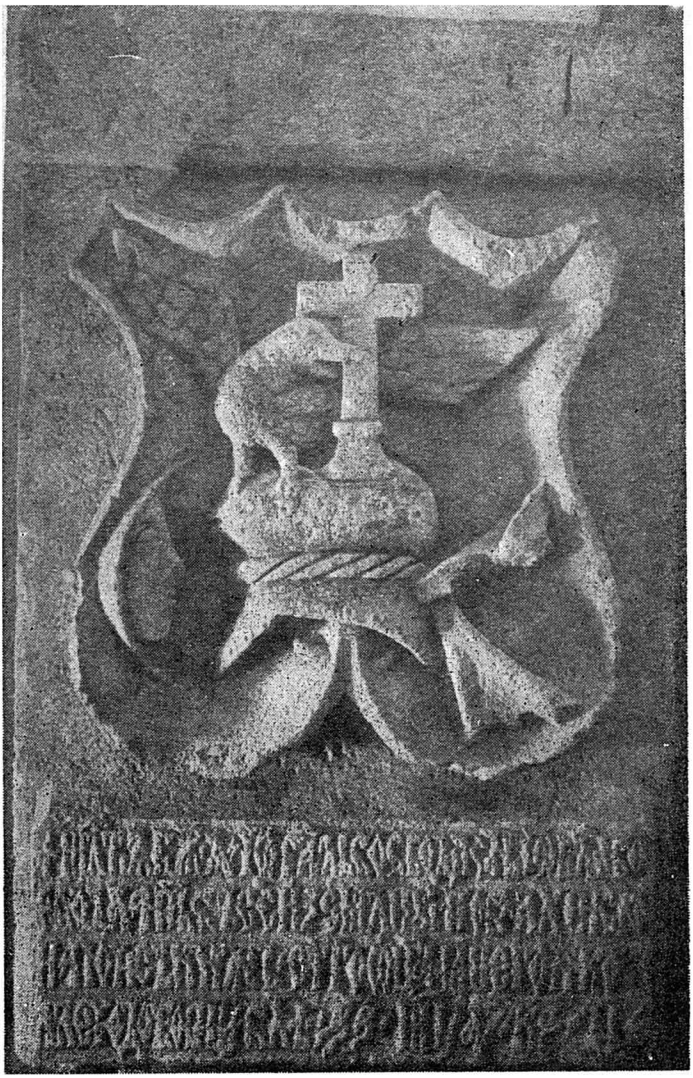

Fig. 8. — Inscripţia votivă de la clopotniţa mănăstirii Dealu.

www.dacoromanica.ro

Fig. 9. — Radu cel Mare. Frescă din Biserica lui Neagoe de la Argeș.

www.dacoromanica.ro

și să ajungă chiar beneficiari, alături de dregători otomani, ai veniturilor unor vămi din dreapta Dunării. Forța economică pe care o reprezentau boierii Craioveşti şi legăturile lor externe întinse au obligat domnia să le caute alianța, devenită condiție de stabilitate politică a țării.

În strădania sa de îmbunătățire a organizării țării, Radu cel Mare şi i-a asociat pe Craioveşti, creînd pentru ei instrumentul administrativ al marii bănii de Craiova [93]. Domnul a putut realiza astfel un echilibru politic cu consecințe însemnate pentru progresul general al țării. Veniturile acumulate de domnie i-au permis lui Radu cel Mare să-şi asigure „bunăvoința" regelui maghiar şi a sultanului turcesc. În tratatul de pace pe care Vladislav al II-lea, regele Ungariei, l-a încheiat cu turcii în august 1503 la Buda se prevedea extinderea păcii şi asupra Țării Românești şi Moldovei, ca vasale ale regatului maghiar, care urmau să plătească Porții aceleaşi dări ca şi mai înainte [94]. Această clauză este un important indiciu că la începutul secolului al XVI-lea Țara Românească îşi păstra în raport cu Poarta otomană autonomia, recunoscută de sultan în schimbul plății tributului [95]. Recunoaşterea suzeranității regelui Ungariei i-a adus lui Radu cel Mare în 1507 stăpînirea domeniului Gioagiul de Jos în Transilvania. Relații de alianță a reuşit domnul Țării Românești să stabilească şi cu regele Poloniei. În tratatele încheiate în 1499 şi 1507 între regele Ungariei şi cel al Poloniei se prevedea intervenția lor în sprijinul domnului român în cazul în care turcii ar fi năvălit în Țara Românească [96].

Alianța lui Radu cel Mare cu cei doi monarhi creştini a stîrnit suspiciunea Porții, după cum redresarea economică a Țării Românești a părut preaputernicului vecin sud-dunărean opulență; el şi-a crescut pretențiile, a cerut mărirea tributului de la 8 000 la 12 000 de ducați şi supunerea completă din partea domnului, care trebuia să vină în fie-

---

[93] Şt. Ştefănescu, *Bănia în Țara Românească*, p. 99 şi urm.
[94] Hurmuzaki, *Documente*, II, 1, p. 20—23.
[95] *Istoria României*, vol. II, p. 619.
[96] A.D.Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. a III-a, vol. IV, p. 167.

www.dacoromanica.ro

care an să sărute mîna sultanului [97]. Mai mult chiar, turcii au încercat să-și asigure unele dintre pozițiile-cheie ale Țării Românești în organizarea circuitului de mărfuri, cum erau vadurile și vămile de la Dunăre. Totodată, sub pretext că pribegi sud-dunăreni s-au stabilit în Țara Românească și prin aceasta s-ar fi păgubit vistieria turcească, se cerea lui Radu cel Mare să trimită în Imperiul otoman 4 000—5 000 de locuitori [98].

În preocupările lui Radu cel Mare pentru o mai bună organizare a țării, un loc însemnat l-a avut grija sa pentru a introduce ordine în viața religioasă și pentru a întări prestigiul ierarhiei bisericești din Țara Românească în raport cu ierarhia din restul lumii ortodoxe. El a cerut de la Poartă încuviințarea și a adus în țară pe Nifon, un cleric de largă cultură, ajuns în două rînduri patriarh de Constantinopol (1486—1488; 1496—1498) și care fusese destituit sub acuzația de a fi fost implicat în afaceri care compromiteau scaunul ecumenic.

În prezența lui Nifon a avut loc un sinod de reorganizare a bisericii din Țara Românească, la care au participat, în afara întregului „cliros" al bisericii, domnul și toți boierii. S-au stabilit atributele mitropoliei și s-au delimitat hotarele celor două episcopii, de Severin și de Buzău, hirotonindu-se și episcopii lor [99].

Buna înțelegere a lui Radu-vodă cu Nifon n-a fost de durată. Vanitatea și intriga i-a împins să rupă relațiile și Nifon să fie nevoit să plece în 1504 la Athos, unde s-a stins din viață la 12 august 1508.

Pentru a marca rolul ce revenea Țării Românești după prăbușirea statelor sud-dunărene ca apărătoare a

---

[97] *Istoria României*, vol. II, p. 619.

[98] În 1505 Radu cel Mare scria brașovenilor: „Vă facem cunoscut dumneavoastra întîmplarea ce ne-a venit de la turci. Adică niște vaduri împreună cu vamile ni le-a luat împăratul; pe lîngă aceasta zice că a pus în catastiful sau patru ori cinci mii de oameni, care spune el ca ar fi venit în țara noastră sa stea, iar acuma vrea sa capete de la noi tot atîția... Noi prin nici un fel de daruri, cît de mari, ale noastre sau prin cererile prietenilor noștri n-am putut să împăcăm pe împăratul" (I. Bogdan, *op. cit.*, p. 350—351).

[99] Gavril Protul, *Viața lui Nifon*. ed. Vasile Grecu, București, 1944, p. 1; *Istoria Țării Românești, 1290—1690*, p. 6 și urm.

www.dacoromanica.ro

ortodoxiei, Radu cel Mare a căutat să imprime o anumită notă de grandoare construcțiilor religioase ctitorite de el. Domnul a ridicat pe un deal nu departe de Tîrgoviște, în locul unei vechi bisericuțe, o „frumoasă și minunată" biserică din marmură adusă din ținuturi depărtate. Realizată într-un stil arhitectonic nou, care îmbina influențe bizantine și bizantino-armenești cu spiritul apusean, îndeosebi venețian din perioada Renașterii [100], ctitoria lui Radu cel Mare de la Dealu este o dovadă a măiestriei la care ajunseseră meșterii locali. Ea este socotită una dintre cele mai frumoase realizări ale epocii de avînt artistic pe care l-a cunoscut Țara Românească în secolul al XVI-lea. Extrem de costisitoare, biserica de la Dealu n-a putut fi terminată în vremea lui Radu cel Mare. Lucrările de construcție au continuat și în domnia lui Vlad cel Tînăr, iar pictura nu s-a realizat decît în vremea lui Neagoe Basarab de către meșterii Dobromir, Jitian și Stanciul [101].

Spre sfîrșitul domniei lui Radu cel Mare au apărut în Țara Românească semne care anunțau vremuri de lipsuri și de lupte interne. O mare secetă s-a abătut asupra țării [102]. Ea a provocat foamete și întinderea epidemiei de ciumă [103]. Acestor calamități li s-au adăugat, după moartea lui Radu cel Mare, dăunătoarele lupte interne pentru tron din vremea lui Mihnea cel Rău (1508—1510) și Vlad cel Tînăr (1510—1512), prilej de noi intervenții turcești în Țara Românească și care au agravat situația, și așa atît de grea, a locuitorilor.

---

[100] N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. a II-a, vol. I, București, 1929, p. 119—120.

[101] C. Bălan, *Le monastère de Dealu*, București, Edit. Meridiane 1965, p. 6 și urm.

[102] Gavril Protul, *Viața lui Nifon*, ed. V. Grecu, București, 1944, p. 126.

[103] Aceasta a făcut ravagii nu numai în Țara Românească, ci și în Banat, unde a durat 3 ani, de la 1509 pînă la 1511 (cf. Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, ed. D. Mioc, București, 1969, p. 119—120), și în Moldova. Cronica sîrbo-moldovenească consemnează sub data de 1512 : „... În acel an, în timpul binecinstitorului Io Bogdan-voievod, a fost boală și molima ucigatoare mare și neorînduială întru toate în țara Moldovei cu voia lui Dumnezeu, cînd moarte, cînd foamete, apoi dese strîngeri de oști, încît mulți spuneau că acestea sînt semne rele pentru că se va ridica împăratul cel rău despre care se scrie Antihristul" (*Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*, p. 192—193).

www.dacoromanica.ro

Fig. 10. Biserica mănăstirii Dealu.

www.dacoromanica.ro

Încercările urmașilor în domnie ai lui Radu cel Mare de a realiza guvernarea țării fără Craioveşti, care manifestau tendința de a tutela domnia și nutreau gîndul — evident din actele lor — de a obține pentru ei tronul, au fost sortite eșecului. Craioveștii s-au dovedit mai puternici; ei s-au folosit de legăturile cu turcii pentru a-și atinge scopul.

Mihnea cel Rău, după ce la început a fost în relații bune cu boierii Craioveşti, a încercat la un moment dat să conducă fără ei și împotriva politicii externe pe care ei o preconizau. Gavril Protul, autorul biografiei lui Nifon inclusă în cronica țării, aflat în slujba Craioveștilor, prezintă pe Mihnea ca pe un tiran perfid, care, odată ajuns în domnie, a prins marii boieri, i-a schingiuit și le-a luat averile. „Iar pe un neam — scria el — care era mai ales și mai temător de Dumnezeu, căruia îi era numele de moșie banoveți (adecă Băsărăbești), el, cu multe amăgele și șutele și cu grele jurămînturi, să lega cu boiarii carii era de acel neam că nu-i va omorî, nici le va face nici o nevoe, și făcu și cărți de jurămînt și de afurisenii. Iar el în toate zilele săpa groapă și cugeta cum va face să piiarză și neamul lor . . .” [104].

Informați la timp de intențiile domnului, Craioveștii, în frunte cu marele ban Barbu, au pribegit în sudul Dunării, de unde, întorcîndu-se cu ajutorul turcilor, l-au obligat pe Mihnea să treacă munții la Sibiu, unde și-a găsit moartea [105].

În pisania ce ar fi dispus el însuși să fie săpată pe piatra-i tombală, Mihnea redă astfel desfășurarea evenimentelor :

„Acoperit domneam eu de cinste și multă și mare
În a părintelui scaun cu strașnicul schiptru în mînă
Toată-a mea țară, de mine, în tremur îmi sta în picioare
Și se temeau de-al meu nume pîn'și vecinele țări.
Hoților moarte fusesem, tîlharii simțise al meu bici,
Țineam puternic în mînă a cumpenei drepte greu paloș,

[104] *Istoria Țării Românești, 1290—1690*, p. 15.

[105] „S-au rădicat — consemnează în această privință cronicarul Radu Popescu — o seamă de boiari cu banul Barbu Craiovescul și cu frații lui și alt neam al lui și au pribegit în țara turcească. Care, facînd jalbă la împăratul de răotățile ci le făcea Mihnea-vodă, l-au mazilit și au pus în locul lui pă Vlad-vodă, fratele Radului-vodă” (*Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. C. Grecescu, București, 1963, p. 26—27).

www.dacoromanica.ro

Cînd mă aruncă din scaun cea gintă mult înşelătoare care, pe turci sprijinită, mă-ndepărtă la Săbiu'' [106].

Confruntarea dintre Mihnea cel Rău şi Craioveşti făcea evident faptul că domnia în Ţara Românească nu putea realiza o conducere autoritară şi un plan de reforme decît în conflict cu boierii olteni şi cu condiţia acceptării unora dintre ţelurile lor de politică externă.

În locul lui Mihnea cel Rău, coaliţia Craioveşti-turci (reprezentaţi prin Mehmed-beg, paşă de Nicopole) a ridicat în scaun pe Vlad cel Tînăr, frate cu Radu cel Mare. Acesta n-a putut stăpîni situaţia creată în ţară în urma unei secete prelungite [107] şi a cursului politic imprimat, de fapt, de Craioveşti. El a încercat să se apropie de regatul maghiar, a recunoscut în 1511 [108] supremaţia regelui Vladislav al II-lea şi a căutat să ia poziţie împotriva Craioveştilor şi a aliaţilor lor turci. Prin aceasta el îşi călca jurămîntul, pe care boierii din dreapta Oltului pretindeau că l-ar fi prestat faţă de ei şi Mehmed-beg, şi anume că nu va face ,,vreun rău sau vreun hicleşug'' acelui neam, care, la rîndul lui, ar fi jurat să nu umble ,,cu hicleşug'', ci să slujească ,,cu dreptate'' domnului [109]. Apelul Craioveştilor la Mehmed-beg s-a soldat cu o nouă intervenţie a acestuia în Ţara Românească în sprijinul boierilor olteni. Vlad cel Tînăr a fost înfrînt în luptă şi decapitat [110].

---

[106] J. Cristian Engel, *Geschichte der Walachey*, p. 193, apud A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. a III-a, vol. IV, p. 172.

[107] În 1510 Vladuţ scria sibienilor, cerîndu-le să renunţe la interdicţiile puse de ei la vînzarea grîului din Transilvania în Ţara Românească. ,,Oamenii saraci din ţara noastra — arăta el — mi s-au plîns pentru aceasta ...Vă rugam să îngăduiţi şi de acum înainte săracilor noştri, după obiceiul strămoşesc, să aibă voie să cumpere ce le este nevoie'' (Hurmuzaki, *Documente*, XV, p. 207).

[108] Hurmuzaki, *Documente*, XV, p. 213.

[109] *Istoria Ţării Româneşti, 1290—1690*, p. 18.

[110] În anul 1512 ghenarie 23 — se arată în inscripţia de pe piatra tombală a voievodului — au răposat robul lui Dumnezeu Io Vlad-voievod, fratele lui Io Radul-voievod, fiul prea bunului şi marelui Io Vlad-voievod şi într-al 26 an al vîrstei şezu pe scaunul domnesc. Şi a venit domn Io Basarab-voievod şi, fiind luptă, au tăiat capul lui Vlad-voievod în cetatea Bucureşti'' (Stoica Nicolaescu, *Documente slavo-române*, p. 5).

www.dacoromanica.ro

Desfășurarea evenimentelor care au avut loc în domnia lui Mihnea cel Rău și Vlăduț stătea mărturie că încercarea domnului de a lua poziție împotriva turcilor, de a se menține pe tron fără și împotriva Craioveștilor nu putea avea rezultate în condițiile strînselor legături între acești boieri și turci.

După moartea lui Vlăduț a fost înscăunat pe tronul Țării Românești Neagoe, fiul marelui vornic Pîrvu Craiovescu. Ocupînd înalta demnitate, care, după datină, revenea descendenților lui Basarab I, Neagoe, ca să poată fi recunoscut de țară ca domn al ei, și-a creat, avînd în vedere anumite legături dintre Craiovești și familia domnească, o genealogie de natură să-i legitimeze ocuparea tronului. În actele emise de cancelaria sa, el s-a dat drept fiu al lui Basarab cel Tînăr (Țepeluș) și și-a luat numele de Basarab, nume ce evoca el însuși descendența din Basarab, ,,întemeietorul'' țării. După Neagoe, urmașii din familia sa, urmașii boierilor Craiovești, și-au zis Basarabi, nume care a devenit patronimic pentru noua casă domnească.

Domnia lui Neagoe Basarab a însemnat pentru Țara Românească un oarecare echilibru social-politic, facilitat în parte de tulburările ce se manifestau în statele vecine. Domnul și-a putut îndrepta atenția spre opera de organizare internă a țării, continuînd în această privință cele mai bune tradiții ale predecesorilor. În domeniul economic, administrativ, cultural și politic, el a luat măsuri în pas cu ceea ce însemna progres în acea vreme, s-a străduit și a reușit în parte să redea Țării Românești strălucirea ei de odinioară, s-o readucă cu tact diplomatic în rîndul statelor europene care puteau să-și spună cuvîntul și de la care se așteptau acțiuni cu semnificații ce depășeau caracterul local [111]. Faptul că sultanul Selim își avea îndreptată atenția în special asupra problemelor din Asia și Africa i-a permis lui Neagoe să lichideze în bună măsură infiltrațiile turcești la nordul Dunării [112].

---

[111] Șt. Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, p. 109 și urm.; M. Neagoe, *Despre politica externă a lui Neagoe Basarab*, în ,,Studii'', nr. 4, 1966, p. 745—764.

[112] Șt. Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, p. 113.

www.dacoromanica.ro

Stabilitatea politică din vremea lui Neagoe Basarab s-a răsfrînt pozitiv pe plan demografic. Ţara a cunoscut o creştere demografică, ceea ce a antrenat o sporire a veniturilor ei. Acest fapt i-a înlesnit lui Neagoe Basarab să realizeze o operă de construcţii şi de ctitorii fără precedent. El a refăcut totodată forţa militară a Ţării Româneşti. În 1517 oştii Ţării Româneşti, ca de altfel şi celei moldoveneşti, i se rezerva un rol însemnat în cadrul unei proiectate cruciate împotriva turcilor. În 1520 Neagoe informa pe braşoveni că, dacă va fi nevoie, va interveni în sprijinul Ungariei cu 40 000 de ostaşi călări şi pedestraşi şi că va folosi prilejul sfinţirii unei biserici pentru a aduna şi a trece în revistă oastea [113].

Neagoe Basarab a adus cu el un suflu de înnoiri în toate domeniile vieţii de stat şi a manifestat o mare receptivitate pentru ceea ce Renaşterea europeană însemna în viaţa popoarelor. În vremea lui s-a fixat hotarul dintre Oltenia şi Transilvania, acţiune care anunţa timpuri moderne, apariţia noţiunii de frontieră.

Om de întinsă cultură, el însuşi scriitor, Neagoe Basarab s-a dovedit un mare protector al artei şi culturii. El a ştiut, ca şi alţi suverani europeni contemporani lui, să facă din acestea nu simple ornamente, ci mijloace suplimentare de acţiune şi de putere cu care să-şi orbească rivalii. Chemat în Ţara Românească cu ocazia sfinţirii bisericii episcopale de la Curtea de Argeş, o capodoperă arhitectonică a acelei vremi, Gavril Protul (cel dintîi dintre egumenii de la Athos) a întocmit între 1517 şi 1519 o scriere, care, deşi privea *Viaţa lui Nifon*, fost mitropolit al Ţării Româneşti în vremea lui Radu cel Mare, nu era altceva decît un elogiu al figurii lui Neagoe, insistent prezentat ca fiind din „neamul cinstiţilor şi preacucernicilor Basarabi".

Un foarte bun cercetător al istoriei artei din Ţara Românească, Pavel Chihaia, a făcut observaţia că reprezentarea figurilor domnilor din neamul lui Basarab în „biserica lui Neagoe" de la Curtea de Argeş este expresia în imagini a

---

[113] Hurmuzaki, *Documente*, XV, p. 243; Şt. Ştefănescu, *Bănia în Ţara Românească*, p. 114.

www.dacoromanica.ro

Fig. 11. — Neagoe Basarab și doamna Despina cu copiii. Frescă din Biserica lui Neagoe de la Argeș.

www.dacoromanica.ro

efortului Craioveștilor de a stabili legături cu voievozii de mare reputație în trecut, cu scopul de a-și mări prestigiul politic[114].

Socotindu-se descendent și căutînd apropieri de reprezentanții iluștri ai Basarabilor, Neagoe se considera totodată continuatorul lor și, prin ei, al tradiției imperiale bizantine. În vremea lui, Țara Românească a devenit, într-adevăr, un centru al lumii ortodoxe și un important focar cultural de tradiție bizantină. Pe fresca de la Snagov, Neagoe este înfățișat cu vulturul bizantin de aur cu două capete, cusut pe hainele lui de brocart roșu. După modelul împăraților bizantini, Neagoe a scris *Învățăturile*, destinate fiului său Teodosie, nume care amintește pe cel al împăratului bizantin Teodosie cel Mare. *Învățăturile* lui Neagoe constituie o operă de compilație, dar cuprinde și părți originale, care reflectă o mare profunzime de gîndire și un strălucit talent literar[115]. Elemente ale politicii bizantine, însușite de Neagoe prin lectura sa largă, sînt completate în *Învățături* cu concluziile experienței sale politice de o viață, ținînd, desigur, seama de principiile politice contemporane vremii sale. În partea lor originală, *Învățăturile* constituie prima afirmare scrisă mai largă de gîndire politică românească, prima consemnare cu oarecare detalii a principiilor diplomației românești[116].

Starea de prosperitate a Țării Românești în vremea domniei lui Neagoe Basarab, înlesnită de o conjunctură politică internațională favorabilă și de o înțeleaptă cîrmuire internă și care se reflectă în diferite domenii de activitate cu realizări ce se situau la nivelul cuceririlor din țările supuse mai puțin unor condiții istorice vitrege, sugerează ce ar fi putut însemna pentru Țara Românească și pentru celelalte provincii românești o pace prelungită.

Cu moartea lui Neagoe Basarab, echilibrul social-politic realizat în vremea sa s-a rupt. În momentul în care

---

[114] P. Chihaia, *Semnificația portretelor din biserica mănăstirii Argeș*, în „Glasul bisericii", an. XXVI (1967), nr. 7—8, p. 788 și urm.

[115] O minuțioasă analiză a *Învățăturilor* la D. Zamfirescu, *Învățăturile lui Neagoe Basarab. Problema autenticității*, în culegerea sa *Studii și articole de literatură română veche*, București, 1967, p. 69—183.

[116] Vezi în această privință V. Cândea, *Primul monument al experienței diplomatice românești medievale: „Învățăturile lui Neagoe Basarab"*, în *Pagini din trecutul diplomației românești*, București, 1966, p. 100—112.

www.dacoromanica.ro

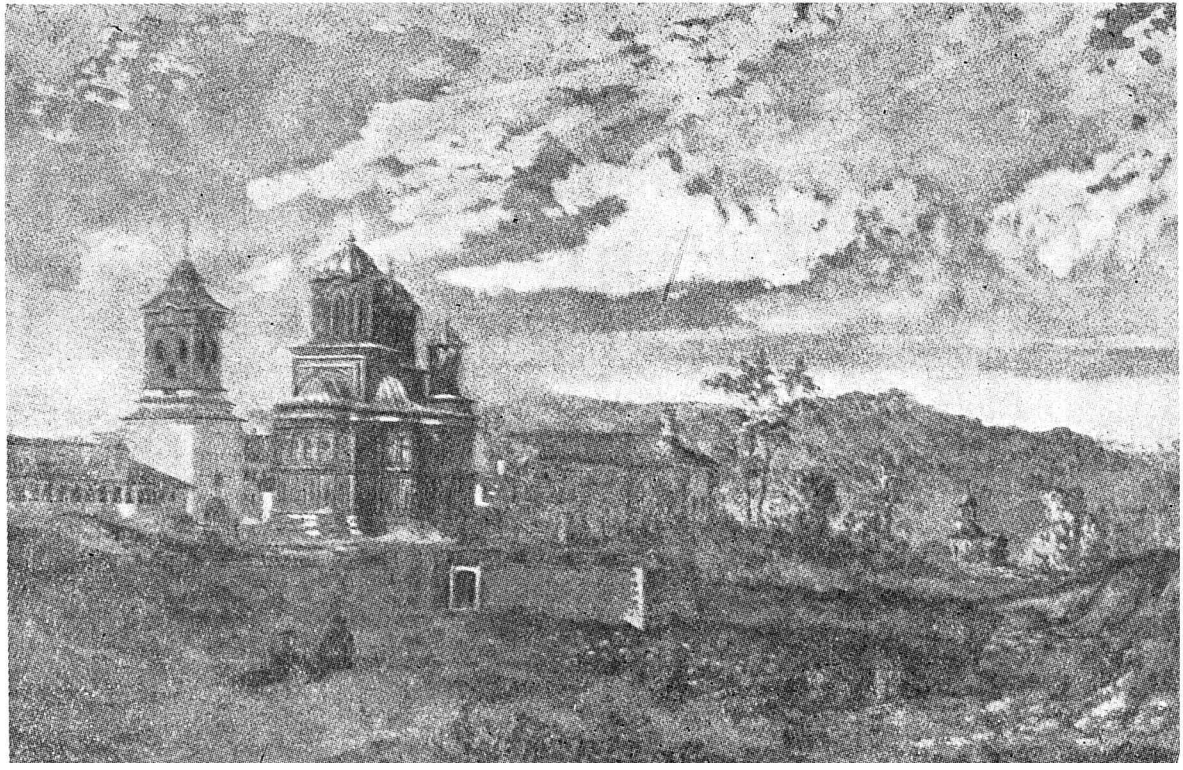

Fig. 12. — Manastirea de la Argeș. Acuarela de Trenk (1860).

www.dacoromanica.ro

turcii au început în 1521 marea ofensivă împotriva Ungariei, punînd la încercare nu numai regatul maghiar ci și Țara Românească, o gravă criză politică întreținută din afară s-a dezlănțuit la nordul Dunării [117]. Desele răsturnări de domni, ca și jafurile oștilor străine care pătrundeau pe teritoriul țării, au creat o stare de insecuritate pentru populație, care s-a văzut adesea nevoită să-și părăsească căminele, aflate în plin cîmp de luptă sau pe drumul de acces al oștilor ce aveau să se înfrunte.

În domnia lui Teodosie, fiul și urmașul lui Neagoe-Basarab, turcii au devenit adevărații stăpîni ai Țării Românești. Mehmed-beg, pașa de Nicopole, intervenind în luptele dintre partidele boierești care puneau în pericol situația lui Teodosie, a sfîrșit, deși vremelnic, să conducă în mod efectiv țara. El a obținut steag de domnie de la Poartă, a ridicat și a trimis peste Dunăre pe Teodosie, a introdus în Țară administrație turcească, punînd „subași pen toate orașele și pen toate satile" [118]. Ocuparea Țării Românești de către Mehmed-beg corespundea planurilor politice-militare de expansiune ale turcilor, reluate de Soliman I, supranumit Kanunî (Legislatorul) de către turci sau „Magnificul" de către occidentali și care a fost, fără îndoială, cel mai mare sultan otoman. În vremea lui, Imperiul turcesc a atins maximum de prestigiu; sultanul a ajuns să fie arbitru între marile state din Europa, intervenind în conflictul dintre Francisc I, regele Franței, și Carol Quintul, împărat al Sfîntului imperiu romano-german.

Soliman Magnificul a înzestrat imperiul cu un ansamblu de instituții și de legi menit să organizeze mai bine administrația lui. Pe plan extern, el a trebuit să ducă 13 campanii: 10 în Europa și 3 în Asia. Prima, în 1521 împotriva regatului maghiar, s-a soldat cu cucerirea Șabațului și a Belgradului, ceea ce deschidea turcilor drumul spre Europa centrală [119].

Deși, ca poziție, Țara Românească era periferică înaintării otomane, tulburările ivite aici și care păreau să facă

[117] Șt. Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, p. 177 și urm.
[118] *Istoria Țării Românești, 1290—1690*. p. 44.
[119] Robert Mantran. *Histoire de la Turquie*, în colecția *Que sais-je?* Paris, 1961, p. 52 și urm.

www.dacoromanica.ro

posibilă cu ușurință încorporarea ei în imperiu i-au determinat pe turci să intervină în Țara Românească, a cărei cădere ar fi facilitat atacarea regatului maghiar și ar fi ușurat aprovizionarea oștilor turcești. Pericolul transformării țării în pașalîc a solidarizat din nou forța vitală a țării într-un șuvoi de energii, hotărît să salveze cu orice preț moștenirea căpătată de la înaintași. Elementelor populare li s-a adăugat cea mai mare parte a boierimii, îngrozită că își va pierde privilegiile. Toți care mai nutreau speranța în ființarea Țării Românești s-au strîns în jurul lui Radu de la Afumați[120], care a reprezentat forța conducătoare a luptei împotriva turcilor în epoca de crîncene bătălii purtate timp de patru ani încheiați pe teritoriul Țări Românești (1522—1526), în cursul cărora au avut loc peste 15 schimbări de domnie[121]. Glubavi, Ștefeni, Clejani, Ciocănești, București, Grumazi și alte localități, al căror număr ajunge la 20, sînt înscrise pe piatra tombală a voievodului, aflată la Curtea de Argeș, și în inima atîtor generații ca mărturie a unei rezistențe care părea în anumite clipe că cedează, dar care găsea mereu resurse s-o întărească, impunînd dușmanului să renunțe la planul său de cotropire și să accepte situația îndătinată. Puterea și perfidia s-au dovedit neputincioase în fața hotărîrii nestrămutate de a învinge cu orice preț. Oricîte încercări au făcut turcii, renunțînd la planul lor inițial de cucerire a țării, de a ridica împotriva lui Radu de la Afumați un domn pe care să-l folosească cum ar fi voit ei s-au izbit de o asemenea împotrivire, încît au trebuit să renunțe. Ei s-au văzut nevoiți să accepte soluția respectării autonomiei pe care o sugerau țara și conducătorul ei.

---

[120] „Iar Stoica logofătul — se scrie în cronica țarii —, fiind într-acea vreme la Poartă la Țarigrad, curînd au trimis aici în Țara Românească, la toți boiarii, ca să rădice domn cum mai curînd pre Radu-vodă din Afumați, pentru că piiare țara de turci. Într-aceia curînd s-au adunat boiarii toți și mari și mici și toată curtea și au rădicat domn pe Radul-vodă din Afumați..." (*Istoria Țării Românești, 1290—1690*, p. 43—44). O enumerare a celor mai însemnați boieri căzuți în luptă cu turcii în vremea lui Radu de la Afumați la A. Sacerdoțeanu, *Pomelnicul Mănăstirii Argeșului*, în „Biserica ortodoxă română", nr. 3—4, 1965, p. 297—300. Date însemnate în privința carierei boierilor enumerați în pomelnic la Șt. Andreescu, *Observații asupra pomelnicului mănăstirii Argeșului*, în „Glasul bisericii", 7—8, 1967, p. 800—829.

[121] Șt. Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, p. 181.

www.dacoromanica.ro

Marile pierderi suferite de Țara Românească în lupte și împrejurările istorice date, care o lipseau de un sprijin efectiv din afară, au împins-o la soluția de compromis. În schimbul recunoașterii ca domn din partea Porții a lui Radu de la Afumați și a poziției sale de autonomie, Țara Românească accepta majorarea tributului datorat Porții și supunerea domnului față de sultan.

În decembrie 1524 Radu de la Afumați mergea la Poartă să plece capul „la poala împăratului". Închinarea voievodului față de sultan a dus la ridicarea tributului anual de la 12 000 la 14 000 de ducați, precum și la obligația domnului de a face act de supunere din trei în trei ani [122].

Se asigura prin aceasta liniștea, atît de necesară refacerii țării, domnul căutînd să ducă mai departe opera constructivă a lui Neagoe Basarab, cu a cărui fiică, Ruxandra, s-a și căsătorit. În vremea lui a fost pictată „Biserica lui Neagoe" de la Curtea de Argeș de grupul de pictori din jurul lui Dobromir, cel care pictase și biserica de la Dealu.

Radu de la Afumați n-a înțeles nici un moment ca, plecîndu-se turcilor, să rupă legăturile cu Transilvania și Ungaria. Consecvent liniei sale politice, el a căutat să rămînă fidel alianței care i-a oferit nu o dată adăpost și sprijin. Antonio Burgio, nunțiul apostolic din Ungaria, scria secretarului papal „că voievodul Radu din Țara Românească, cu toate că a fost pus în domnie din partea turcilor, dar dînsul voiește să promită fidelitate și regelui Ungariei" [123]. În numele alianței pe care o păstra, Radu de la Afumați informa despre mișcările oștilor turcești. Același Antonio Burgio scria secretarului papal că „Radul, voievodul Țării Românești, a înștiințat pe oficialii din Făgăraș că turcii trec Dunărea pe trei locuri cu intențiunea ca să prădeze ținutul sașilor și al săcuilor din Transilvania" [124].

În 1526 Soliman Magnificul a întreprins, îndemnat de regele Franței, Francisc I, o mare expediție în Ungaria, aliata lui Carol Quintul, dușman al regelui Franței, și a șahului Persiei, dușmănit de sultanul turc. Expediția a

---

[122] *Ibidem*, p. 189—190.
[123] Hurmuzaki, *Documente*, vol. II, 3, p. 497.
[124] *Ibidem*, p. 500.

www.dacoromanica.ro

avut drept urmare căderea cetății Petrovaradin și victoria de la Mohaci, unde și-a găsit sfîrșitul regele Ungariei Ludovic al II-lea și prăbușirea regatului maghiar.

În luptele care s-au purtat după moartea lui Ludovic al II-lea pentru tronul părții din Ungaria neintrată în stăpînirea turcilor între Ferdinand de Austria și Ioan Zapolya, voievodul Transilvaniei, amîndoi aleși de diete diferite (I. Zapolya de dieta micii nobilimi, Ferdinand de dieta marii nobilimi), Soliman a sprijinit candidatura lui Ioan Zapolya.

Radu de la Afumați a intervenit și el în luptele dintre Ioan Zapolya și Ferdinand de Austria; la început l-a susținut pe Ioan Zapolya, apoi a trecut de partea lui Ferdinand. Acest fapt l-a adus în conflict cu boierii partizani ai politicii de înțelegere cu Poarta și i-a făcut pe turci să caute înlăturarea lui[125]. Un complot boieresc, în fruntea căruia s-au aflat Neagoe vornicul și Drăgan postelnicul, încurajat de turci, avea să ducă la moartea voievodului. Informat de organizarea complotului, domnul a încercat să se salveze, fugind cu fiul său Vlad înspre Oltenia; au fost însă prinși pe drum la Rîmnicu-Vîlcea, în biserica Cetățuia, și li s-au tăiat capetele. „Deci — consemnează cronica — cînd au fost Radu-vodă în oraș în Rîmnic, iar boierii au ajuns pe Radul-vodă, de l-au legat și i-au tăiat capul și lui, și fie-său, Vlad-vodă, și au perit amîndoi în oraș în Rîmnic, cînd a fost cursul anilor 7037"[126].

În toamna aceluiași an 1529, Soliman Magnificul, pentru a-și marca voința în disputa pentru tronul Ungariei, a hotărît să lovească Austria, susținătoare a lui Ferdinand. El a organizat din nou o mare expediție, a ajuns sub zidurile Vienei, care a fost asediată aproape o lună de zile (27 septembrie — 15 octombrie), însă fără succes. Austria era pe punctul să împărtășească soarta Ungariei.

Poziția cîștigată de turci în Ungaria și în Transilvania, devenită principat autonom supus și tributar Porții și care va fi obiect de dispută între Imperiul otoman și cel habsburgic, a influențat negativ și situația din Țara Românească.

[125] E. D. Tappe, *Documents concerning Rumanian History (1427—1601)*, collected from Britsh Archives, Haga, 1964, nr. 14, p. 25 — 26.
[126] *Istoria Țării Românești, 1290—1690*, p. 46.

www.dacoromanica.ro

Fig. 13. — Piatra de mormînt a lui Radu de la Afumaţi din Biserica lui Neagoe de la Argeş.

www.dacoromanica.ro

Îngustarea posibilităților domnilor români de a putea conta pe un ajutor din afară într-o eventuală ridicare a lor împotriva turcilor i-a dus la o strînsă dependență de Poartă.

Urmașii în domnie ai lui Radu de la Afumați, ajunși în cele mai multe cazuri pe tron cu ajutorul turcilor, sau dacă nu-și datorau tronul turcilor erau confirmați în scaun de sultan, au devenit adesea niște executanți ai dispozițiilor primite de la Poartă. La îndemnul Porții, ei interveneau în Transilvania susținînd în luptele pentru putere ce se desfășurau aci candidatul turcilor. Moise Vodă, de pildă, ținea să justifice față de brașoveni expediția sa în Transilvania: „domniile voastre – scria el – n-ați voit nici cum să vă închinați craiului Ianoș (Zapolya). Astfel am făcut domnia mea, după porunca împăratului turcesc, și am trimis domnia mea pe boierii și oastea domniei mele în ținutul Ardealului și mult rău și pradă am făcut"[127].

Împinși de turci să intervină în treburile din Transilvania domnii Țării Românești, ca de altfel și cei ai Moldovei, s-au folosit de aceasta ca să poată menține legătura cu Transilvania și prin ea cu lumea creștină din Europa Centrală, în speranța că o dată va fi posibilă o alianță mai largă împotriva turcilor. Frecventele intervenții ale domnilor de la sud și est de Carpați în Transilvania au contribuit la întărirea conștiinței că locuitorii de pe ambele versante ale Carpaților sînt de același neam și că împărtășesc aceeași soartă, supuși fiind unor stăpîniri străine; a început să nască gîndul unirii eforturilor lor în refacerea vechii unități politice pe care o simboliza termenul *Dacia*, readus în circuitul științific de oamenii renașterii [128].

În 1538, pentru a pedepsi încercarea lui Petru Rareș de a se desprinde de sub autoritatea sultanului și de a-și permite inițiative în politica externă, Soliman Magnificul, împins și de regele Poloniei, dușman aprig al lui Rareș, care-i contesta „dreptul de stăpînire a Pocuției", a organizat

---

[127] I. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Rumânești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI*, București, 1902, p. 174.

[128] A. Armbruster, *Evoluția sensului denumirii de „Dacia". Încercare de analiză a raportului între terminologia politico-geografică și realitatea și gîndirea politică*, în „Studii", nr. 3, 1969, p. 435 și urm.

www.dacoromanica.ro

o mare expediție în Moldova, soldată cu înfrîngerea lui Rareș și trecerea unei părți din trupul Moldovei în stăpînirea directă a Porții.

Curînd după aceasta, pentru sprijinul primit din partea turcilor, cărora le datora tronul, disputat de diverși pretendenți și cu greu păstrat, domnul Țării Românești, Radu Paisie ceda în favoarea Imperiului otoman, Brăila și ținutul înconjurător. Dunărea devenea, astfel, un ,,fluviu turcesc''.

Cum în pragul deceniului 5 al secolului al XVI-lea situația din Transilvania continua să fie instabilă, fapt ce se repercuta și în Țara Românească și Moldova, unde factorul politic era influențat de jocul de forțe din Transilvania, voievozii de la sud și est de Carpați au continuat să urmărească cu atenție ce se întîmplă în Transilvania și să intervină, împinși de turci în chestiunea transilvană. În urma morții, în 1540, a lui I. Zapolya, încercările lui Ferdinand de Austria să-l înlăture pe I. Sigismund, fiul lui I. Zapolya, l-au determinat pe Soliman să organizeze o nouă expediție în Ungaria în urma căreia partea centrală a acesteia a fost transformată în pașalîc. Transilvania a devenit principat autonom vasal Porții, împărtășind o situație politică similară celei a Țării Românești și Moldovei. Ea rămînea în stăpînirea lui I. Sigismund, care avea ca tutore pe cardinalul George Martinuzzi. Au urmat mai mulți ani de ciocniri între turci și austriaci în care au continuat să fie implicați și domni din Țara Românească, care, atenți la mersul evenimentelor au înclinat spre acele soluții care păreau în anumite momente favorabile intereselor lor.

Deși datora tronul turcilor, Radu Paisie simțind creșterea influenței lor în țară și dîndu-și seama de pericolul pe care ea îl reprezenta a dus o politică oscilantă, a înclinat spre imperiali. În 1543 el le făgăduia ajutor împotriva necredincioșilor turci pe care va căuta să-i împiedice cît îi va fi cu putință. Bănuit de turci că nu este fidel Porții, Paisie a fost chemat la Istanbul și trimis în surghiun ,,la Eghipet'' [129] unde a murit, fiind înmormîntat la Alexandria.

---

[129] *Istoria Țării Românești, 1290—1690*, p. 48.

www.dacoromanica.ro

În 1547 între imperiali și turci a fost încheiat un armistițiu pe 5 ani; în el se prevedea menținerea divizării regatului maghiar și obligația lui Ferdinand de Austria de a plăti Porții ca tribut anual 30000 ducați.

După căderea Brăilei — ultimul mare port al Țării Românești la Dunăre — sub stăpînirea otomană, Țara Românească a intrat tot mai mult în orbita politică și economică otomană. Crizei politice din țară, provocată de luptele pentru tron și domnii becisnice — în timp ce imperiul otoman avea în fruntea lui puternica personalitate a sultanului Soliman Magnificul, care făcuse din imperiul turcesc primul stat din Europa și Asia occidentală [130] — i s-a adăugat o gravă criză economică, determinată de mai mulți ani de secetă ce făceau ca foametea să devină un fenomen endemic.

Încă din perioada luptelor dezlănțuite în țară în urma morții lui Neagoe Basarab privațiunile — și odată cu ele nemulțumirile locuitorilor — au crescut mereu, spectrul foamei pîndind la tot pasul. În 1528 Radu de la Afumați se plîngea brașovenilor și sibienilor că negustorii munteni nu sînt lăsați să cumpere grîu în Transilvania [131]. În perioada anilor 1538—1540 foametea a cunoscut mari proporții [132]. Mult timp locuitorii Țării Românești și-au amintit cu groază de foametea rea din vremea lui Radu Paisie, cînd și-au vîndut oamenii copiii la turci și cînd au murit mulțime pe drumuri [133].

Ca și altă dată, în timp de foamete, s-a căutat și în vremea lui Radu Paisie să se aducă în Țara Românească grîne din Transilvania. Domnul se plîngea sibienilor că au oprit exportul de cereale în Țara Românească și-i avertiza că dacă nu vor ridica această interdicție va opri și el exportul de porci și de boi din țara sa peste munți [134]. Același

---

[130] Robert Mantran, *Histoire de la Turquie*, p. 56 și urm.

[131] Hurmuzaki, *Documente*, XV, p. 303; A. Veress, *Acta et Epistolae*, I, Budapesta, 1914, p. 158—161.

[132] Cf. *Cronica lui Macarie*, în *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*, p. 102.

[133] *Documente privind istoria României, B. Țara Românească, veacul XVI*, vol. II, p. 321; vol. IV, p. 22 și 99.

[134] S. Dragomir, *Documente nouă privitoare la relațiile Țării Românești cu Sibiul*, p. 53—54.

www.dacoromanica.ro

Fig. 14. — Steagul lui Vlad Vintilă.

www.dacoromanica.ro

domn, Radu Paisie, cerea brașovenilor scutire de vamă pentru 250 găleți de grîu, pe care le cumpărase din Transilvania, mulțumindu-le pentru scutirile anterioare, „pentrucă pînă acum, cîtă pîine am cumpărat acolo, apoi domnia voastră mi-ați făcut bine pentru vamă" [135].

Anii de foamete, ani tragici pentru cea mai mare parte a populației, au fost folosiți de stăpînii de pămînt pentru a-și spori domeniile, cumpărînd cu prețuri mici, derizorii chiar, ocinile celor ajunși la disperare. Sînt numeroase documentele în care sînt amintite vînzări de ocine țărănești și cumpărări făcute de boieri în vremuri de foamete [136].

Procesul de pauperizare a țărănimii, de cădere a țăranilor liberi în dependență și de agravare a dependenței feudale se va accentua în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și va avea repercusiuni negative asupra situației generale a țării.

---

[135] Gr. Tocilescu, *534 documente slavo-române privitoare la legăturile cu Ardealul*, București, 1931, p. 345.

[136] *Documente privind istoria României, B. Țara Românească, veacul XVI*, vol. II, p. 273, 293, 321 și 329; vol. III, p. 17, 98, 248, 285 și 367; vol. IV, p. 22, 99, 211 și 238; vol. V, p. 8, 96 și 294.

www.dacoromanica.ro

III

„Capitulaţiile" cu Poarta otomană şi situaţia politică a Ţării Româneşti

www.dacoromanica.ro

„Capitulațiile nu-i conferă «Porții» decît un drept de suzeranitate «asupra Principatelor moldo-valahe»" (K. Marx).

Pozițiile cîștigate de turci în Țara Românească, începînd cu domnia lui Radu Paisie, agravau statutul recunoscut de ei acesteia, definit, potrivit unei teorii în circulație în epoca modernă, prin așa-numitele „capitulații" (tratate vechi).

O lungă discuție s-a purtat în istoriografie în jurul „capitulațiilor". Problema esențială care a preocupat — și ea n-a fost complet elucidată pînă acum — este dacă au existat oare în realitate „capitulațiile" (aceste tratate vechi) sau ele sînt niște documente apocrife, create tîrziu în perioada de redeșteptare a conștiinței naționale, cînd s-au ridicat voci de contestare a bazei legale pentru sarcinile sporite impuse de Poarta otomană țărilor române și în special pentru impunerea domnilor de către Poartă.

Sigur este faptul că, începînd cu secolul al XVIII-lea, reprezentanții Țării Românești și Moldovei, exponenții partidei naționale, au invocat, în toate împrejurările care puteau servi interesele românești, „capitulațiile" ca bază pentru stabilirea poziției Țării Românești și Moldovei față de turci prin tratatele internaționale. În tratatul de la Kuciuk-Kainargi (1774) și mai ales în Convenția de la Paris (1858), „capitulațiile" au fost luate drept bază de discuție în ceea ce privește organizarea și statutul internațional al Principatelor Române.

În articolul 1 al Convenției dintre Austria, Franța, Marea Britanie, Prusia, Rusia, Sardinia și Turcia pentru organizarea definitivă a Principatelor Române, încheiată

www.dacoromanica.ro

la Paris la 19 august 1858, se specifica : „În virtutea capitulațiilor acordate de sultanii Baiazid I, Mahomed al II-lea, Selim I și Soliman al II-lea, care constituiesc autonomia lor (a Principatelor Române. — Ş.Ş.), reglementînd legăturile lor cu Sublima Poartă, și care au fost consfințite prin mai multe hatișerifuri, îndeosebi <prin> cel din 1834, și în conformitate cu articolele 22 și 23 ale tratatului încheiat la Paris la 30 martie 1856, principatele se vor bucura mai departe, sub garanția colectivă a puterilor contractante <semnatare>, de privilegiile și imunitățile pe care le posedă. În consecință, principatele se vor administra liber și în afară de orice ingerință a Sublimei Porți, în limitele stipulate de acordul dintre puterile garante și curtea supremă". Convenția a fost semnată, după cum se știe, de Walewski, Hübner, Cówley, Hatzfeld, Kiseleff, Willamarina și Fuad[1]. Este important de arătat că puterea supremă, Poarta otomană, n-a contestat nici atunci și nici altă dată autenticitatea „capitulațiilor", n-a socotit ca false prevederile stipulate în „capitulații".

Din articolul 2 al Convenției de la Paris rezultă că raporturile juridice dintre Țara Românească și Moldova, pe de o parte, și Poarta otomană, pe de altă parte, erau definite, pentru perioada veche a relațiilor turco-române, în „capitulațiile" încheiate de Baiazid I, Mahomed al II-lea, Selim I și Soliman al II-lea. Aceste „capitulații" ar fi fost pentru Țara Românească „capitulația" încheiată la Nicopole în 1391—1392 între Mircea cel Bătrîn și sultanul Baiazid, precum și „capitulația" încheiată la Adrianopol de Vlad al V-lea și Mahomed al II-lea. Pentru Moldova, „capitulația" încheiată între Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, în 1511 sau 1513 și sultanul Selim, „capitulația" încheiată la Buda în 1529 între Petru Rareș și sultanul Soliman, precum și tratatul din 1634 dintre Vasile Lupu și sultanul Mahomed al IV-lea.

Dintre prevederile mai importante care ar fi fost cuprinse în „capitulația" din 1391 menționăm :

1. Principatul Țara Românească (Valahia în text), dimpreună cu voievodatul ei, să se cîrmuiască după propriile

[1] *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. VII, București, 1892, p. 306—314.

www.dacoromanica.ro

sale legi; voievodul Țării Românești să aibă deplină putere de a face război cu vecinii săi și de a încheia legături de amiciție cu ei orișicînd va voi; să fie stăpîn pe viața și pe moartea supușilor săi.

2. Cîți creștini ar fi primit religia lui Mahomed și pe urmă, trecînd din locurile supuse împărăției în Țara Românească, ar fi îmbrățișat iarăși creștinismul să fie pretutindeni nesupărați și nereclamați.

3. Cîți dintre români (valahi) ar fi trecut în cuprinsul împărăției turcești pentru propriile lor interese să fie nesupărați de haraci (contribuție personală) și să fie necercetați pentru îmbrăcămintea lor.

4. Domnii creștini să fie aleși de către mitropolit și de către boieri.

Ca obligație a supunerii ei către Poartă, Țara Românească ar fi trebuit să plătească vistieriei împărătești 3 000 de piaștri roșii în moneda țării sau 300 de piaștri de argint în moneda turcească.

Față de prevederile din 1391, în „capitulația" din 1460 se mai adăuga:

1. Turcii să nu se amestece în trebile țării, nici să stăpînească, nici să vie în țară, ci numai un singur trimis imperial să vină, însă și acesta numai cu învoire domnească; călătorind de la Dunăre pînă la Tîrgoviște, el să fie însoțit de un om domnesc și, primind tributul, să se întoarcă iarăși cu oameni domnești pînă la Giurgiu, unde, numărîndu-se din nou banii în sumă de 10 000 de galbeni sultanini, să primească adeverință de la dregătorul acelui loc. De la Giurgiu, trecînd la Rusciuc, să primească și de acolo adeverință, pentru a nu rămîne domnul român răspunzător de ce s-ar întîmpla cu banii pe drum.

Art. 2, 3, 4 și 5 sînt similare prevederilor „capitulației" din 1391.

Art. 6 prevedea ca, atunci cînd vreun mahomedan ar avea proces cu vreun român, procesul lui să aibă loc în divanul domnesc după obiceiul țării și sentința judecății să aibă putere.

Art. 7. Negustorii turci care ar veni cu marfă să facă aceasta cu știrea domnului, precizîndu-se din ce loc sînt; ei urmau să vîndă fără întîrziere sau să cumpere cu ridicata

www.dacoromanica.ro

marfă prin oraşe şi să iasă nemijlocit din ţară, nefiindu-le iertat a cutreiera ţara spre a cumpăra şi vinde în deosebite locuri.

Art. 8. Negustorii turci să nu aibă voie să ia cu ei servitori români şi nici să aibă loc deosebit pentru rugăciunile lor.

Art. 9. Pentru nici un fel de reclamaţie să nu se elibereze firman asupra vreunui indigen şi nici să fie ridicat cineva din ţară ca să fie dus la Constantinopol sau în alt loc din Imperiul turcesc.

În cazul Moldovei, în „capitulaţia" încheiată în 1511 sau 1513 între Bogdan şi sultanul Selim s-ar fi precizat:

1. Poarta recunoaşte Moldova ca stat liber şi nesupus.

2. Religia creştină, existentă în Moldova, nu va fi niciodată oprimată; ţara va dispune de biserica ei, ca şi în trecut.

3. Poarta se angaja să apere Moldova contra tuturor eventualelor agresiuni, s-o menţină în situaţia în care se afla înainte, fără să i se facă vreo nedreptate şi fără să sufere cea mai mică pierdere teritorială.

4. Moldova urma să se guverneze după propriile ei legi, fără ca Poarta să intervină în vreun fel.

5. Domnii să fie aleşi de popor şi întăriţi de Poartă.

6. Dreptul de guvernare al domnilor se va întinde asupra întregului teritoriu al Moldovei, ei putînd să aibă în solda lor o oaste indigenă sau străină.

7. Moldovenii vor putea cumpăra şi ţine o casă la Constantinopol ca reşedinţă a solilor lor. Ei vor putea de asemenea să aibă o biserică în această reşedinţă.

8. Turcii nu vor putea cumpăra şi nici stăpîni pămînturi în Moldova, nici să se aşeze în ţară, nici să facă geamii.

9. Domnul, împreună cu poporul, se va îngriji să trimită la Poartă 4000 de galbeni turceşti adică 11 000 de lei, 40 de şoimi şi iepe fătătoare. Acestea toate cu nume de peşcheş, adică dar.

10. În vreme de război, domnul Moldovei va da ajutor Porţii cu oştile sale.

Faţă de prevederile „capitulaţiei" din vremea lui Bogdan, în cea din anul 1634 — despre care tradiţia amintea ca fiind încheiată în vremea lui Petru Rareş — se adăuga:

www.dacoromanica.ro

— comerțul Moldovei va fi deschis tuturor țărilor care fac comerț. Cu toate acestea, turcii vor avea preferință față de alte țări pentru cumpărarea produselor din țară, pentru care se vor tocmi de bunăvoie în porturile Galați, Ismail și Chilia; ei nu vor putea intra mai departe în țară fără învoirea expresă a domnului;

— Moldova va păstra titlul de țară independentă. Titlul acesta va fi reprodus în toate scrisorile pe care Poarta otomană le va adresa domnului;

— Turcii pe care Poarta îi va trimite cu scrisori adresate domnului nu vor trece Dunărea, ci se vor opri pe malul opus al acestui fluviu, dînd scrisorile în mîna guvernatorului de la Galați, care le va trimite domnului. Tot prin împuternicitul domnului de la Galați urma să se dea curierilor Înaltei Porți și răspunsul domnului;

— domnii Moldovei se vor alege de către țară; alegerea lor va fi recunoscută de către Poartă, fără ca aceasta să aibă voie să se amestece în numirea domnului sau să pună cea mai mică piedică în această privință;

— Moldova va fi apărată de Poarta otomană în toate împrejurările în care poporul Moldovei va cere sprijinul și ajutorul ei.

Pentru toate acestea, poporul Moldovei va da Porții otomane numai un dar (peșcheș) de zece mii de galbeni [2].

După redarea prevederilor principale ale „capitulațiilor" revenim asupra discuției purtate în istoriografie în jurul lor, căutînd să vedem pe ce temeiuri a fost contestată autenticitatea „capitulațiilor" și care este, în fond, adevărul în această privință. Pînă în 1908, cînd a apărut lucrarea lui C. Giurescu *Capitulațiile Moldovei cu Poarta otomană*, „capitulațiile" au fost socotite ca tratate autentice. Ele au fost publicate pînă la acea dată în mai multe rînduri: de Mihail Kogălniceanu în „Arhiva românească" și apoi în *Letopisețe*, de T. Codrescu în *Uricariul*, precum și în marea

---

[2] Vezi *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. I, București, 1888, p. 1—8.

www.dacoromanica.ro

colecție *Acte și documente relative la istoria renașterii României* [3].

C. Giurescu, supunînd unei analize critice amănunțite știrile despre „capitulații" și confruntînd aceste știri cu datele istorice sigure din alte izvoare, a sesizat unele inexactități, ceea ce l-a făcut să considere că aceste „trataturi" vechi sînt o plăsmuire, alcătuită cu puțin timp înainte de pacea de la Kuciuk-Kainargi [4]. C. Giurescu arăta, mai întîi, că la baza „capitulațiilor" sînt o serie de știri luate din scrierile lui D. Cantemir *Istoria Imperiului otoman* și *Descrierea Moldovei*; alte știri redau amintiri ale unor stări de lucruri de altădată, păstrate în tradiția istorică; în al treilea rînd, au fost adăugate unele fapte pe de-a-ntregul născocite, cu scopul de a dovedi o anumită teză. Și anume că „îndatoririle" Moldovei către Poartă, hotărîte prin hatișeriful dat la închinare la un pește de 4 000 de galbeni, 40 de iepe și 40 de șoimi, au rămas neschimbate pînă foarte tîrziu, pe vremea lui Vasile Lupu, cînd darul a fost transformat în haraciu și urcat la 10 000 de galbeni, iar pe de altă parte că privilegiul cel mai însemnat al țării, libera alegere a domnilor de către pămînteni, a fost respectat de către Poartă pînă la începutul domniei fanarioților [5].

C. Giurescu găsea că împrumuturile din Cantemir sînt o dovadă că „tractaturile" au fost scrise după ce s-a publicat *Istoria Imperiului otoman* și *Descrierea Moldovei* [6]. Or, se știe că cea dintîi, *Istoria Imperiului otoman*, a fost tipărită pentru prima oară în 1734 în englezește, a doua oară în 1743 în franțuzește și a treia oară în nemțește în 1745, iar *Descrierea Moldovei* a apărut întîia dată între 1769 și 1771 în două ediții germane. Perioada în care au putut fi redactate „capitulațiile" ar fi, prin urmare, între

---

[3] „Arhiva românească", vol. II (1845), p. 347—364; ed. a II a, 1862, p. 263 și urm.; *Letopisețe*, vol. III, ed. a II-a, p. 45 și urm.; *Uricariul*, vol. IV, 1857, p. 225; *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. I, p. 4—5.

[4] C. Giurescu, *Capitulațiile Moldovei cu Poarta otomană*, București, 1908, p. 17 și urm.

[5] *Ibidem*, p. 21.

[6] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

1771, cînd s-a publicat *Descrierea Moldovei*, și 1823, data manuscrisului lui Beldiman în care au fost intercalate, între mai multe scrieri din anii 1821—1824, și „capitulațiile" [7].

Socotind că scopul „capitulațiilor" era să dovedească ilegalitatea sporirii nemăsurate a haraciului și a celorlalte dări, precum și a numirii domnilor de-a dreptul de către Poartă și încercînd să stabilească mai exact data redactării lor cînd s-a simțit mai mult nevoia ca aceste fapte să fie arătate și privilegiile vechi ale țărilor române în raporturile cu Poarta invocate, C. Giurescu trăgea concluzia că această dată este de căutat în perioada războiului încheiat prin pacea de la Kuciuk-Kainargi. În cursul acestui război, în vara anului 1772, prin mijlocirea Austriei și Prusiei s-a hotărît întîi unirea unui Congres lîngă Focșani, în satul Goleşti (jud. Vrancea). Cu acest prilej, reprezentanților Rusiei (contele Grigore Orlov), Austriei (Thugut) și Prusiei (Zegelin) li s-a înmînat, printr-o delegație a clerului și a boierilor din Țara Românească, o scrisoare în care, în numele întregii țări, erau solicitați să se folosească de puterea lor „spre a ne păstra vechile drepturi împotriva încălcărilor vrăjmașilor credinței" [8].

Principatele Române, se spunea în scrisoare, au fost „totdeauna slobode supt domnii lor pămînteni". Ele în decursul vremii, s-au unit cu Ungaria și cu Transilvania în lupta împotriva turcilor care încercau să le supună. „În cele de pe urmă — continua scrisoarea — nevoia a silit pe părinții noștri a se preda supt mai i condiții, folositoare și însemnate, pe care însă tiranii, întăi, au început a le res-„trînge, stricînd cu tot chipul ostirea țării și prin impunerea unei nenumărate mulțimi de dări nouă" [9]. În încheiere se propunea unirea Țării Românești și Moldovei sub protecția celor două mari puteri (Austria și Rusia), exprimîndu-se convingerea că prin aceasta s-ar realiza într-o perioadă restrînsă un stat capabil să fie bariera torentului care nu o dată a amenințat lumea creștină cu ruină totală [10]. Într-o altă

---

[7] *Ibidem*, p. 22.

[8] *Ibidem*, p. 23; vezi recent Vlad Georgescu, *Mémoires et projets de réf rme dans les Principautés Roumaines 1769—1830*, Bucarest, 1970, p. 37.

[9] C. Giurescu, *op. cit.*, p. 23; Vlad Georgescu, *op. cit.*, p. 37.

[10] Vlad Georgescu, *op. cit.*, p. 38.

www.dacoromanica.ro

scrisoare către Thugut se exprima convingerea că împrejurările de atunci erau foarte favorabile „pentru a cere din nou vechile noastre drepturi și a ne pune într-o stare de neatîrnare, către care tind toți aceia ce au apucat a-i gusta o dată dulceața" [11].

Pentru a arăta mai amănunțit drepturile și „capitulațiile" pe care se întemeiau aceste drepturi, deputații au prezentat la 30 august 1772 mai multe acte, pe care C. Giurescu le considera că au fost plăsmuite: 1) supunerea Țării Românești la turci (sub Mircea); 2) a doua supunere sau închinare (sub Laiotă); 3) firmanele care întăreau privilegiile țării; 4) pierderea privilegiilor și ruinarea țării; 5) despre zahereaua de toamnă și de primăvară.

În aceste acte se află pentru prima oară expuse condițiile în care s-ar fi făcut cele două închinări din timpul lui Mircea și Laiotă, a căror amintire fusese conservată de tradiție [12].

Cererile prezentate de deputațiunea Țării Românești reprezentanților celor trei puteri n-au avut nici un rezultat. Congresul și-a încheiat lucrările înainte ca problema principatelor să fie adusă în discuție [13].

Deși nu există mărturii directe, ci numai unele date indirecte, este de presupus că și din partea Moldovei s-au făcut intervenții pe lîngă reprezentanții Rusiei, Austriei și Prusiei similare celor ale Țării Românești pentru a obține autonomia, domn pămîntean și micșorarea haraciului. După C. Giurescu, ceea ce muntenii căutau să dovedească prin plăsmuirile despre „învoiala" lui Mircea și „tractatele" lui Laiotă Basarab, moldovenii ar fi susținut prin „tractatele" din vremea lui Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, și Vasile Lupu [14]. Dovada sigură că aceste „tractate" ar fi fost plăsmuite înainte de 1774 ar fi, afirma C. Giurescu, prevederea din articolul XVI, alineatul 8 al Tratatului de la Kuciuk-Kainargi, încheiat la 21/10 iulie 1774, că principatele se vor bucura în viitor de aceleași privilegii „de care s-au bucu-

[11] C. Giurescu, *op. cit.*, p. 24.
[12] *Ibidem*, p. 25.
[13] *Ibidem*, p. 26.
[14] *Ibidem*, p. 27.

www.dacoromanica.ro

rat în timpul domniei sultanului de fericită amintire Mahomed al IV-lea" (în loc de Ahmed al III-lea), „preaiubitul tată [15] al majestăţii-sale sultanului" [16].

După 1774, textul „capitulaţiilor", prin transcrierea şi folosirea lui în diferite împrejurări, ar fi fost, considera C. Giurescu, modernizat, amplificat şi întregit cu elemente actuale momentului cînd s-a produs transcrierea lor.

C. Giurescu nega autenticitatea „capitulaţiei" din 1511 sau 1513, tipărită prima oară în noiembrie 1839 în jurnalul parizian „Le National" de publicistul francez Felix Colson, care era în strînsă legătură cu I. Cîmpineanu şi cu tinerii români de la Paris. Din „Le National", acest „tractat" vechi a fost reprodus de „Courrier français" din 22 noiembrie 1839 şi de aici de „Gazeta de Transilvania" din 28 ianuarie 1840 [17].

C. Hurmuzaki, studiind textul acestei „capitulaţii", împotriva susţinerii autenticităţii datei ei de către oamenii politici ai vremii care au invocat-o în definirea poziţiei ţării în raporturile internaţionale ale vremii, l-a considerat, după unele date cuprinse în el şi care priveau o perioadă mai tîrzie, că ar fi din 1634, din timpul lui Vasile Lupu[18].

Analiza împrejurărilor redactării „capitulaţiilor" întreprinsă de C. Giurescu a fost, în general, împărtăşită în istoriografia noastră. Cu mici rezerve a fost împărtăşit mult timp şi punctul lui de vedere în ceea ce priveşte valoarea ca adevăr istoric a „capitulatiilor". El considera că tradiţia istorică, inclusiv opera lui D. Cantemir, pe care se bazau prevederile „capitulaţiilor", nu au nici o valoare documentară[19]. După el, pînă la închinarea Moldovei faţă de turci în 1456 în urma adunării de la Vaslui, cînd s-a hotărît plata ca tribut a celor 2 000 de galbeni ceruţi

[15] Este evident o greşeală. Dacă este vorba de Mahomed al IV-lea, acesta nu putea fi tatăl lui Mustafa al III-lea, ci străbun (vezi şi E. I. Drujinina, *Kiuciuk-Kainardjiiski mir*, Moscova, 1955, p. 299).

[16] C. Giurescu, *op. cit.*, p. 27; E.I. Drujinina, *op. cit.*, p. 243 şi 298. Autoarea împărtăşeşte punctul de vedere al „capitulaţiilor" în privinţa raporturilor Ţării Româneşti şi Moldovei cu Poarta.

[17] C. Giurescu, *op. cit.*, p. 36—37.

[18] Actul a fost publicat în nr. 1 din „Buletinul şedinţelor ad-hoc a Moldovei", Iaşi, 1 oct. 1857, al cărui redactor era Hurmuzaki (C. Giurescu, *op. cit.*, p. 45).

[19] C. Giurescu, *op. cit.*, p. 51 şi urm.

www.dacoromanica.ro

de turci [20], liniștea din partea turcilor era obținută prin daruri [21]. Din 1455 o schimbare în relațiile moldo-turce ar fi avut loc în 1489, cînd au crescut obligațiile Moldovei față de Poartă. În 1489, după ce mai întîi regatul maghiar și apoi regatul polon au încheiat pace cu Imperiul otoman, Ștefan cel Mare s-a văzut silit să ajungă și el la înțelegere cu Poarta. După această dată, crescînd ostilitățile domnului moldovean cu Polonia, Moldova a încheiat pace cu Poarta în condițiile acceptării creșterii obligațiilor ei [22].

Într-o relatare venețiană din Constantinopol de la 30 septembrie 1503 se spune că Ștefan plătea sultanului 4 000 de galbeni față de 2 000 din vremea lui Petru Aron [23]. C. Giurescu găsea că la urcarea pe tron a lui Bogdan „situația Moldovei față de turci era bine definită ... Închinarea Moldovei la turci sub Bogdan, de care vorbește tradițiunea, nu se adevereşte deci prin documente și ea trebuie definitiv înlăturată dintre faptele istorice"[24].

După ce în secolele XVIII—XIX „capitulațiile" fuseseră invocate ca arme puternice în lupta patriotică pentru emanciparea politică, crezîndu-se cu convingere în autenticitatea lor, după cîștigarea independenței de stat și promovarea în istoriografie a unui spirit critic, deși s-a subliniat importanța prevederilor capitulațiilor în definirea raporturilor dintre Țara Românească și Moldova cu Poarta, s-au exprimat, așadar, rezerve cu privire la autenticitatea lor.

În sensul celor susținute de C. Giurescu, N. Iorga scria și el : „Înainte de pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774), înainte de cele de la Sistov (1791) și Iași (1792)..., boierimea de sînge românesc se sfătuiește aprins în vederea unei noi alcătuiri a țărilor dunărene". Pe lîngă cei care intervin

---

[20] Fr. Babinger, reluînd chestiunea, a arătat că primul bir platit de Moldova Porții otomane a avut loc cu un an mai de vreme, în septembrie 1455 (cf. Fr. Babinger, *Cel dintîi bir al Moldovei*, în *Fraților Alex. și Ion I. Lapedatu. La împlinirea vîrstei de 60 ani*, București, 1936, p. 33. P.P. Panaitescu, reconstituind cu lux de amănunte suita evenimentelor, gasea că data exactă rămîne 1456 (*Pe marginea folosirii izvoarelor cu privire la supunerea Moldovei la tributul turcesc* (*Vaslui 1456*), în „Studii", nr. 3, 1952, p. 187—198.

[21] C. Giurescu, *op. cit.*, p. 55.

[22] *Ibidem*, p. 63.

[23] M. Sanuto, *Diarii*, vol. V, col. 464.

[24] C. Giurescu. *op. cit.*, p. 64—65.

www.dacoromanica.ro

direct la puterile de unde speră că le-ar putea veni ajutor, „lucrează ceilalți, care născocesc vechi tratate cu Poarta, care trag pretenții din desfășurarea unui trecut pe care-l cercetează cu iubire, care doresc să aibă cît de puține legături cu stăpînii turci — plătind și tributul prin ambasadorii europeni —, care reclamă domn de țară, privilegiile îndătinate, o armată națională"[25].

Pe măsură ce informația documentară s-a lărgit, în perioada interbelică au început să apară studii care, fără să conteste profunzimea analizei critice a „capitulațiilor" făcute de C. Giurescu, istoric de mare erudiție și probitate științifică, au oferit elemente care să nuanțeze unele dintre concluziile lui, formulate uneori prea categoric.

Într-un studiu publicat în „Balcania", una dintre cele mai prestigioase reviste istorice care au apărut la noi, Nicoară Beldiceanu, reluînd *Problema tratatelor Moldovei cu Poarta în lumina cronicei lui Pečevi* [26], ajungea la concluzia că „între Moldova și Înalta Poartă au existat o serie de tratate" și își exprima convingerea că „cercetările întreprinse în arhivele otomane ar scoate la lumină măcar unul din aceste tratate"[27].

Confruntarea știrilor din cronica lui Pečevi cu datele din alte izvoare i-a permis lui N. Beldiceanu să considere că după închinarea de la Vaslui din 1455 o reglementare printr-un tratat a raporturilor moldo-turce s-a produs în vremea lui Ștefan cel Mare între 1487 și 1489, dată admisă și de C. Giurescu. Spre deosebire de C. Giurescu, N. Beldiceanu găsea că tratatul din 1487—1489 [28] a fost reînnoit,

---

[25] N. Iorga, *Trei lecții de istorie despre însemnătatea românilor în istoria universală*, Valenii de Munte, 1912, p. 41.

[26] „Balcania", V, 1, București, 1943, p. 393—407.

[27] „Ibidem", p. 407.

[28] A. Decei considera că acest tratat s-ar fi încheiat în 1479 (*Tratatul de pace — sulhnâme — încheiat între sultanul Mehmed II și Ștefan cel Mare la 1479*, în „Revista istorica română", XV, 1945, p. 465—494); B. Cîmpina înclina pentru data de 1481 (*Cercetări cu privire la ba a socială a puterii lui Ștefan cel Mare*, în *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, București, 1956, p. 92, nota 2). Cercetări mai noi fixează ca dată a „înțelegerii" lui Ștefan cu turcii anul 1487 (cf. Mustafa Mehmet. *Din raporturile Moldovei cu Imperiul otoman în a doua jumătate a veacului al XV-lea*, în „Studii", nr. 5, 1960, p. 165—178).

www.dacoromanica.ro

probabil de Bogdan cel Orb cu Selim în 1514, cînd birul a crescut de la 4 000 la 8 000 de galbeni. „De cuprinsul acestor două tratate ne putem face o idee datorită lui Pečevi și lui Dimitrie Cantemir. Al treilea tratat a fost impus de Suleiman în urma evenimentelor din 1538, de cînd ... Moldova devine cu adevărat vasală Imperiului turcesc..."[29].

Cercetările de după al doilea război mondial [30], unele dintre ele găsindu-și deja oglindirea în tratatul de istorie a României, au fost de natură să aducă precizări noi în ceea ce privește raporturile turco-române în secolele XIV—XVI, dovedind concordanța care există în genere, cu mici modificări de date, între faptele istorice — probate prin izvoare sigure, contemporane desfășurării acestor fapte — și tradiția istorică, de care au ținut seama alcătuitorii „capitulațiilor" (în măsura în care se va dovedi că ele sînt o creație a secolului al XVIII-lea)[31].

Punctul de vedere al lui N. Beldiceanu despre o confirmare în vremea lui Bogdan cel Orb a tratatului lui Ștefan cel Mare cu turcii a fost reafirmat cu un plus de argumente științifice de Manole Neagoe, care a adus și unele corectări de date [32]. El a reexaminat argumentarea lui C. Giurescu, care contesta o reglementare a raporturilor Moldovei cu Poarta în vremea lui Bogdan cel Orb, și a arătat necesitatea de a modifica optica de reexaminare a faptelor. C. Giurescu, în loc să pornească de la evenimentele anilor 1511—1512 pentru a vedea dacă desfășurarea lor ar îndreptăți tradiția istorică, a plecat — o spune M. Neagoe —

---

[29] N. Beldiceanu, *Problema tratatelor Moldovei cu Poarta în lumina cronicii lui Pečevi*, p. 407.

[30] Vezi în special *Istoria României*, vol. II, p. 776—817, cap. *Regimul dominației otomane*, scris de M. Berza, D. Mioc, Șt. Pascu și I. Totoiu.

[31] „Astăzi — scria M.M. Alexandrescu-Dersca în 1958 — nu mai poate încape îndoială că au existat totuși hatișerifuri acordate de sultani, în forme care nu ne-au parvenit însă" (M.M. Alexandrescu-Dersca. *Rolul hatișerifurilor de privilegii în limitarea obligațiilor către Poartă (1774—1802)*, în „Studii", nr. 6, 1958, p. 104, nota 1).

[32] Manole Neagoe, *Contribuții la problema aservirii Moldovei față de Imperiul otoman (Înțelegerea dintre Bogdan cel Orb și Selim din anul 1512)*, în „Studii", nr. 2, 1964, p. 311—322.

www.dacoromanica.ro

de la discutarea tratatului însuși, despre care se știa de la început, prin D. Cantemir, că nu ni s-a păstrat în forma lui originală [33].

Marele istoric al claselor sociale din trecutul nostru nu s-a preocupat să stabilească în ce măsură cuprinsul „tractaturilor" își găsește justificarea în evenimentele posterioare anului 1512 și pînă la 1538, cînd se înăspresțe jugul otoman. Documentele pe care el — și după el alți istorici — și-au fundamentat argumentarea nu sînt contemporane anului 1489 sau ultimului deceniu al secolului al XV-lea și în nici unul nu se spune că au avut loc tratative între Moldova și Imperiul otoman ; toate consemnează doar plata tributului [34].

Confirmarea știrilor furnizate de documentele anilor 1510—1513 și tradiția istorică în legătură cu închinarea Moldovei i-a permis lui Neagoe Manole să redea atmosfera politică a vremii, cadrul de politică internațională, să arate că în 1512, în urma presiunii exercitate de turci și în condițiile în care vecinii nu erau capabili să ajute Moldova, Bogdan, ca și alți predecesori ai săi, a ales calea negocierilor cu turcii, a acceptat condiții mai grele decît cele de dinainte : mărirea tributului și noi obligații față de Poartă [35]. Din raportul regelui polon Sigismund către papă din 1514 rezultă că tributul Moldovei se urcase la 8 000 de ducați, sumă care dubla pe cea plătită de Ștefan cel Mare și de Bogdan la începutul domniei [36].

Concluzia trasă este că, în afară de unele confuzii care s-au strecurat în informațiile transmise de tradiția istorică, știrile documentare ale anului 1512 confirmă și nu înlătură tradiția. Din examinarea informației documentare existente se constată că în 1512 a avut loc o înțelegere între Bogdan și Selim, intrată în tradiție ca prima închinare a Moldovei față de Poarta otomană. Cît privește obligațiile contractate atunci de Moldova față de turci, datele furni-

[33] *Ibidem*, p. 312.

[34] *Ibidem.*

[35] Anul 1512 este considerat ca dată a înțelegerii dintre Bogdan cel Orb și sultanul Selim și în memoriile adresate în 1818 și 1821 de Iordache Rosetti-Rosnovanu lui Stroganov (vezi Vlad Georgescu, *op. cit.*, p. 69—71 și 103—106).

[36] Vezi și M. Berza, *Haraciul Moldovei și Țării Românești în sec. XV—XIX*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. II, 1957, p. 9.

www.dacoromanica.ro

zate de tradiția istorică concordă în mare parte cu obligațiile pe care Moldova le avea de îndeplinit între 1512 și 1538, moment cînd s-a produs o nouă agravare a situației ei în raporturile cu turcii [37].

Referirea mai pe larg asupra negocierilor Bogdan-Selim, în jurul cărora există o bogată literatură istorică, ilustrează, pe baza unui exemplu concret, că la o confruntare critică a tradiției cu izvoarele documentare contemporane evenimentelor nu rezistă afirmațiile categorice de negare a fondului de adevăr istoric pe care-l cuprinde tradiția.

„Capitulațiile" care defineau raporturile Țării Românești cu Poarta otomană n-au fost supuse unei cercetări minuțioase. Cînd s-au făcut referiri la ele, din cauza confuziilor de date și fapte pe care le cuprind s-a contestat valoarea lor ca izvoare documentare. Referindu-se, de pildă, la așa-numitul tratat dintre Mircea cel Bătrîn și Baiazid, P. P. Panaitescu, în lucrarea monografică consacrată marelui domnitor, considera că este vorba de un „fals grosolan și tîrziu. Mircea n-a plătit tribut lui Baiazid și nu i s-a supus" [38]. Acesta este, fără îndoială, un adevăr; asupra exactității datelor cînd ar fi avut loc „capitulațiile" se pot face obiecțiuni. Nu este mai puțin adevărat însă că, dacă facem abstracție de data sub care ele sînt trecute și considerăm o perioadă mai largă de timp, dată de domniile voievozilor amintiți în ele, constatăm, într-adevăr, că acele domnii marchează etape în evoluția raporturilor dintre Țara Românească și Imperiul otoman. Un tratat între Mircea și sultanul Baiazid n-a existat în 1391 [39] sau 1393; a existat, totuși, o înțelegere între Mircea și turci (nu cu sultanul Baiazid, ci cu Mahomed) în 1415 și reînnoită în 1417, Mircea obligîndu-se, în schimbul obținerii păcii, să plătească haraciu [40].

---

[37] M. Ncagoe, *op. cit.*, p. 321—322.

[38] P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 284—285.

[39] Deși nu este exclus; în 1391 Țara Românească apare pentru prima dată în registrul de vasali ai Sublimei Porți (Hammer-Purgstall, *Geschichte des osmanischen Reiches*, vol. I, p. 187).

[40] P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 343—344; *Istoria României*, vol. II, p. 383—384. Suma platită de el nu va fi fost, după prof. M. Berza, departe de cei 3 000 de piaștri roșii din „capitulație", luați în sensul de galbeni (M. Berza, *Haraciul Moldovei și Țării Românești în sec. XV—XIX*, p. 27 .

www.dacoromanica.ro

După moartea lui Mircea cel Bătrîn, criza politică din țară a fost folosită de turci pentru a pretinde creșterea obligațiilor și pentru a încerca chiar s-o transforme în pașalîc. Acest fapt a generat mari nemulțumiri, care s-au transformat în hotărîrea țării de a se opune cererilor Porții, hotărîre care a luat forma luptei armate în vremea voievodului Vlad Țepeș. Campaniei sultanului Mahomed al II-lea din iunie 1462 în Țara Românească i-a urmat o nouă reglementare a raporturilor dintre Țara Românească și Imperiul otoman, o creștere a dependenței Țării Românești de Poartă. La această reglementare se refereau boierii în 1601, la cîteva luni după ce contribuiseră la căderea lui Mihai, gloriosul biruitor împotriva turcilor, cînd declarau sultanului că pe viitor „ei vor continua să procedeze în așa fel cum < au făcut > de cam 140 de ani de cînd ei recunosc superioritatea otomană" [41]. Reglementarea din 1462 era avută în vedere de tradiția istorică cînd se vorbea, cu inexactități de date și de nume, de capitulația dintre Vlad al V-lea (de fapt Radu cel Frumos) și sultanul Mahomed al II-lea. Cu momente de sporire a obligațiilor (de care face mențiune tradiția că ar fi avut loc în vremea lui Laiotă, Vlad Călugărul și Neagoe Basarab), reglementarea din 1462 a rămas valabilă pînă în preajma anului 1540, cînd, după căderea Brăilei sub stăpînirea turcească, Țara Românească a intrat în ceea ce în istoriografie se numește regimul dominației otomane.

Considerăm că în redactarea din secolul al XVIII-lea a „capitulațiilor" autorii lor au pornit de la stări de lucruri reale, pe care tradiția istorică le-a păstrat, transmis și uneori completat cu elemente specifice, proprii unor anumite perioade, dar că la bază există un fond istoric real, cert.

În afară de datarea „capitulațiilor", văzută nu atît sub aspectul exactității datei, cît a momentului istoric, există în „capitulații" prevederi care atestă că în redactarea lor s-a pornit de la fapte istorice reale. În privința statutului juridic al supușilor otomani în țările române se poate dovedi că tradiția istorică, trecută în scris la D. Cantemir și de

[41] Hurmuzaki, *Documente*, IV, 2, p. 42. Asupra momentului care cristalizează programul politic al boierimii în privința raporturilor cu turcii, vezi B. Cîmpina, *Complotul boierilor și „rascoala" din Țara Românească din iulie — noiembrie 1462*, p. 599—624.

www.dacoromanica.ro

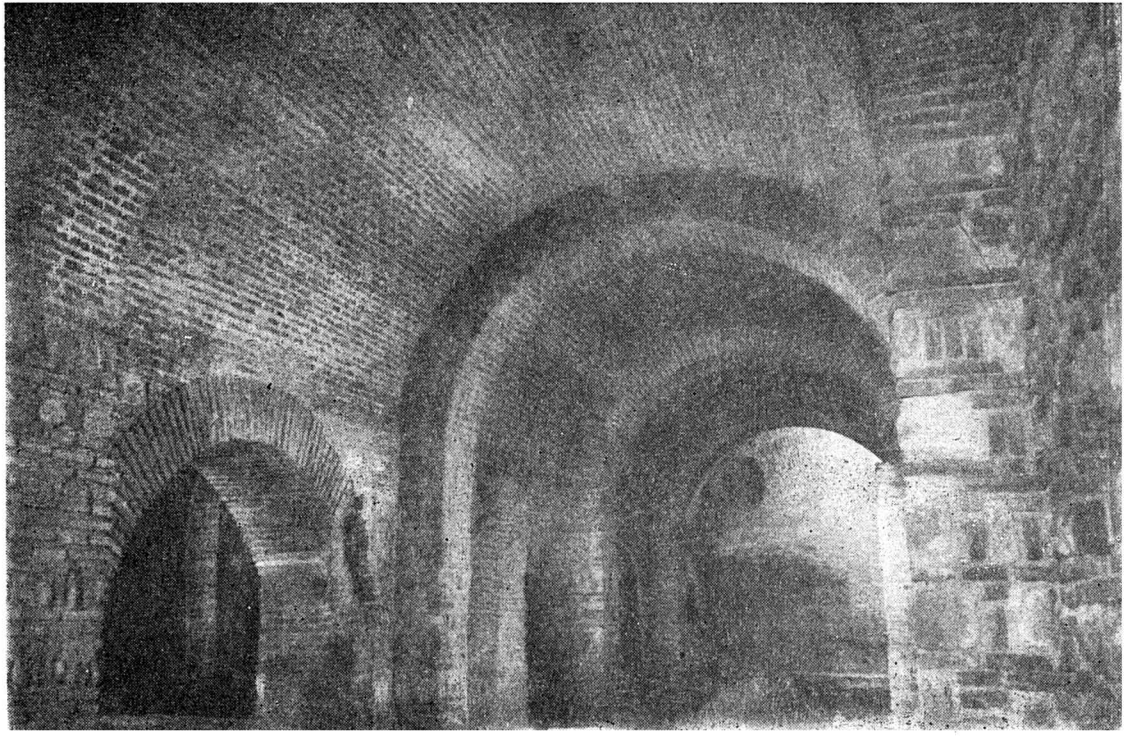

Fig. 15. — Vedere din interiorul beciurilor curții domnești din București din vremea lui Mircea Ciobanul.

www.dacoromanica.ro

la el în „capitulații", pornea de la o realitate statuată, intrată în obicei: interdicția supușilor turci de a se statornici și de a avea proprietăți în țările române. D. Cantemir, în *Descrierea Moldovei*, referindu-se la elementele străine din Moldova, spunea despre turci că ei „trăiesc din negoț în mare număr la Iași, dar și în celelalte tîrguri. Acestora nu le este permis să cumpere pămînt ori casă în vreun tîrg ori sat, cu atît mai puțin să-și zidească lăcaș sfînt ori să facă rugăciuni publice după superstiția lor și nici curtea otomană n-a pretins vreodată ca domnii Moldovei să permită acest lucru. De-ar da Dumnezeu — spunea domnitorul cărturar — să tacă pe vecie"! [42].

Am greși dacă am considera că nu au fost cazuri de elemente turcești care, în ciuda interdicției existente, să nu se fi stabilit în decursul timpului în Țara Românească și Moldova, unde au ajuns să aibă chiar proprietăți. Se remarcă însă din izvoare puternica reacție internă, concretizată în străduința forțelor sociale de aici, adeseori cu sprijinul domniei, de a-i deposeda mai devreme sau mai tîrziu pe supușii otomani de aceste proprietăți.

Din a doua jumătate a secolului al XV-lea, în special după domnia lui Basarab-Laiotă, supuși turci, încurajați de Poarta otomană, au încercat într-adevăr să pătrundă în Țara Românească și să stăpînească aici bunuri imobiliare. Printre alte danii pe care Basarab Țepeluș le făcea în 1479 mănăstirii Bolintinul era și o vie, cumpărată de el „de la Cepal Mustafa" [43].

În 1517 Neagoe Basarab adăuga daniilor făcute mănăstirii Govora „din balta de la Mamina jumătate din partea domnească pe care — arăta domnul — am scos-o domnia mea de la împăratul turcesc" [44].

În procesele care se nasc între români și supușii otomani judecate în fața domniei, este vădită grija acesteia pentru a apăra cauza supușilor ei, de a împiedica înstrăinarea unor sate sau proprietăți funciare.

---

[42] D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ed. G. Pascu, București, 1923, p. 146.

[43] *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. I, p. 268.

[44] *Documente privind istoria României, B. Țara Românească, veacul XVI*, vol. I, p. 129.

www.dacoromanica.ro

Legăturile dintre stăpînii funciari locali și negustorii turci s-au intensificat după moartea lui Neagoe Basarab (1521). Datoriile contractate de localnici față de negustorii turci au prilejuit acestora pretenția de a lua în stăpînire averile avute de datornici. Pentru a împiedica infiltrarea pe această cale a turcilor în țară, alți stăpîni locali sau domnia s-au văzut nevoiți să preia datoriile contractate de conaționalii lor, însușindu-și, în schimb, averile acestora. Documentul din 1 iunie 1526 menționează că boierii Socol și Chirca au rămas datori unor turci „pentru niște marfă turcească". Pentru a plăti aceste datorii, urmașii lor au fost obligați să-și zălogească averile către trei din marii boieri ai țării [45]. Un alt document, din 29 decembrie 1532, amintește că banul Barbul și fratele său Drăghici și-au pierdut averile din cauza datoriilor pe care le aveau față de turci[46]. Documentul din 24 octombrie 1535 cuprinde mențiunea că Bădica, fost domn în Țara Românească (1523—1524), a rămas în mari datorii (150 000 de aspri) la turci; ele au trebuit să fie plătite din averea domnească [47]. Un alt document din 9 mai 1573 se referă la faptul că Vlad Vintilă a trebuit să restituie unui negustor turc 70 000 de aspri, sumă ce reprezenta o datorie pe care o contractase un boier, Radul al lui Mandea, față de un turc; acesta ar fi pretins satul Cosainul. Vintilă voievod, informează izvorul, „a înapoiat mai sus zișii aspri acelui turc și a dat satul Cosainul la sfînta mănăstire Benedic" [48]. Documentul din 26 aprilie 1579 menționează o datorie a clucerului Radu către Mami, ceaușul de la Nicopole [49], și șirul exemplelor s-ar putea lungi.

Cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în condițiile creșterii dependenței Țării Românești de Poarta otomană, se constată o încălcare a obiceiului, menționat ca o clauză însemnată în „capitulații", ca turcii să nu se poată stabili în Țara Românească. Prin căsătorii cu pămîntence încep să se

---

[45] *Ibidem*, vol. II, p. 15.
[46] *Ibidem*, p. 115—116.
[47] *Ibidem*, p. 193.
[48] *Ibidem*, vol. III, p. 102.
[49] *Ibidem*, p. 377.

www.dacoromanica.ro

manifeste cazuri de turci stabiliți la nord de Dunăre. În documentul din 14 noiembrie 1561 găsim știrea că o anume Cata, fostă soție alui Ivan Barbir, s-a măritat după un ienicer[50]. Acesta a reușit să pună mîna cu sila pe trei dughene (prăvălii) care se cuveneau fiilor lui Ivan Barbir. Ca să-și scoată averea de la ienicer, fiii lui Ivan Barbir au apelat la domnul țării, cerîndu-i să hotărască el în privința moștenirii lăsate de tatăl lor. Judecînd cazul domnul a hotărît ca să fie fiilor lui Ivan Barbir toată averea tatălui lor (vie, moară, casă și dughene), iar mamei lor, devenită soție a ienicerului, să-i fie numai o dugheană[51]. Curînd după această hotărîre a domniei, Petriman, fiul lui Ivan Barbir, a fost silit să vîndă o dugheană lui Pană Grecul, cealaltă dugheană rămînînd surorii lui ca zestre. Vînzarea dughenii către Pană Grecul a avut loc în fața mitropolitului țării și a înaltului cler.

Hotărîrea domnului că fosta nevastă a lui Ivan Barbir are dreptul de a stăpîni o dugheană, ca și mențiunea din document despre vînzarea de către fiul lui Ivan Barbir a unei dugheni lui Pană Grecul, vînzare care a avut loc în fața căpeteniei bisericii Țării Românești, însemna de fapt recunoașterea din partea conducerii țării, pe de o parte, a căsătoriilor pe care turcii le contractau în Țara Românească și pe de altă parte, a tranzacțiilor comerciale și a dreptului de proprietate pe care-l căpătau turcii prin căsătorii cu pămîntence sau, în cazul lui Pană grecul, reprezentanți ai intereselor turcești.

Despre elemente turcești ca proprietari în Țara Românească se găsesc știri și în alte documente. În actul din 10 decembrie 1567 se arată că unui turc i s-a conferit din partea domniei, a lui Petru cel Tînăr, stăpînirea unui sat,, pentru slujba credincioasă pe care a slujit-o <domniei>"[52]. La 16 martie 1568 i se întărea aceluiași turc din partea domniei satul Breșnița[53]. Prin documentul din 1 decembrie <1575>, Alexandru-Mircea poruncea clucerului Detco să ridice niște cărți de ocină de la fiii Oprinei, deoarece ei își pierduseră ocina

---

[50] *Ibidem*, p. 158—159.

[51] *Ibidem*, p. 158.

[52] *Ibidem*, p. 253—254.

[53] *Ibidem*, p. 260.

www.dacoromanica.ro

Fig. 16. — Piatra de mormînt a lui Albu Golescu de la Mănăstirea Vieroş.

www.dacoromanica.ro

de la Vernești în procesul cu episcopul Ilarion. Domnul arăta totodată că Mahomed turcul, care intervenise și el în acest proces, urma să păstreze unele case, vite, grădini și delnițe ale oamenilor din Vernești[54]. Din document rezultă că Mahomed turcul, prin cumpărări sau pe altă cale, reușise să cîștige drept de proprietate în satul Vernești, drept care îi era consfințit de domn. În 1586 Mihnea Turcitul întărea lui Necula grecul ocina și un vad de moară, cumpărate de acesta în Mătășești[55]. Documentul din 18 ianuarie 1587 cuprinde știrea că un oarecare Ali turcul cumpăra și vindea ocine și mori în satul Berindești[56].

În documente se găsesc menționate, de asemenea, cumpărări de bunuri imobile făcute în orașe de negustori turci sau alte elemente din Imperiul turcesc îmbogățite prin comerț. În 1572 un oarecare Cuciuc grecul cumpăra un loc de casă în București de la feciorii lui Orzea țiganul. Cumpărarea era recunoscută de autoritățile orășenești, de județ și cei 12 pîrgari din București[57].

În tendința lor de a lua în stăpînire bunuri imobile în orașe, de a pătrunde pe această cale în orașe și de a domina viața lor economică, elementele din Imperiul otoman s-au folosit uneori de forță și au ajuns la conflict cu stăpînitorii locali. Mihnea Turcitul, întărind la 12 martie 1580 vornicului Dragomir nouă prăvălii în București, pe ulița dinspre biserica Gheormei, arăta: „Și am văzut domnia-mea și cartea răposatului părintelui domniei-mele cea de milă, cum că l-au fost miluit domnia-sa și au cheltuit aspri gata ...*. Iar în locul acela pe carele au fost făcute acele prăvălii au fost împresurat de turci de mai nainte vreme. Întru aceea, răposatul părintele domniei-mele l-au scos de la turci și au miluit pe jupan Dragomir vornic cu acel loc de s-au zis mai sus, pentru că au fost făcînd acei turci mare răutate și multă curvie și spurcăciune prin prejurul acelei

---

[54] *Ibidem*, vol. IV, p. 203.
[55] *Ibidem*, vol. V, p. 235.
[56] *Ibidem*, p. 287.
[57] *Ibidem*, vol. IV, p. 72.
* Loc alb în text.

www.dacoromanica.ro

biserici" [58]. Menţiunea că turcii au împresurat terenul pe care se aflau cele nouă prăvălii arată că ei stăpîneau ilegal nu numai prăvăliile, ci şi terenul pe care ele se aflau. Abuzurile săvîrşite de turci în locurile stăpînite de ei cu sila a făcut necesară intervenţia domniei, care a dat cîştig de cauză vornicului Dragomir. Faptul în sine este deosebit de important. El arată că domnia, deşi pierduse mult din prestigiul ei de odinioară, a păstrat încă dreptul de a interveni, de a judeca şi de a lua hotărîri în orice proces care s-ar fi iscat pe teritoriul ţării, indiferent de apartenenţa etnică a celor angajaţi în proces.

Creşterea numărului de elemente turceşti sau al reprezentanţilor intereselor turceşti în Ţara Românească şi jafurile pe care ei le făceau au generat şi au întreţinut nemulţumirile localnicilor împotriva lor, nemulţumiri care au determinat domnia să întreprindă la sfîrşitul secolului al XVI-lea o mare acţiune de masacrare a lor. În vremea lui Mihai Viteazul s-a pus capăt oricărui drept al turcilor în Ţara Românească.

După Mihai Viteazul, ca şi în cazul perioadei premergătoare domniei sale, posibilităţile turcilor de a se stabili şi de a avea stăpîniri mobiliare sau imobiliare în Ţara Românească au depins în mare măsură de autoritatea domniei, de gradul de dependenţă faţă de Poartă. În general se observă că, pe măsură ce tindea să crească numărul elementelor turceşti stabilite în ţară, creştea şi reacţia autohtonilor, sporea efortul lor de a-i împiedica pe turci să aibă relaţii cît de cît temeinice şi stăpîniri în ţară [59].

Un rol însemnat în stăvilirea afluxului de elemente musulmane la nordul Dunării l-a jucat biserica ortodoxă, care interzicea căsătoriile creştinilor ortodocşi cu cei de altă confesiune. Biserica ortodoxă a influenţat puternic şi poziţia domniei de a interzice, în principiu, musulmanilor să-şi construiască lăcaşuri religioase în Ţara Românească.

Alte stipulaţii ale „capitulaţiilor", ca, de pildă, Ţara Românească şi Moldova să-şi aibă oşti proprii şi posibili-

[58] *Documente*, vol. IV, p. 461.

[59] Vezi M.M. Alexandrescu-Dersca, *Despre regimul supuşilor otomani în Ţara Românească în veacul al XVIII-lea*, în „Studii", nr. 1, 1961, p. 92 şi urm.

www.dacoromanica.ro

tatea de a duce o politică externă proprie, sînt confirmate și ele de izvoarele istorice directe. Țara Românească și Moldova erau într-adevăr considerate în secolele XIV-XVI importante puteri militare, ele întreținînd relații diplomatice cu multe țări, avînd un aparat diplomatic bine instruit și în pas cu progresul înregistrat de diplomația europeană a vremii.

Căderea la mijlocul secolului al XVI-lea a Țării Românești sub dominația otomană s-a răsfrînt negativ și asupra forței sale militare și posibilităților de a duce o politică externă conformă cu interesele ei. Poarta otomană a dispus distrugerea sistemului de apărare a țării, format din rețeaua de cetăți, și a cerut reducerea potențialului militar. O gardă turcească s-a stabilit în capitala țării. Radu Paisie, detronat de o mișcare a boierimii și restabilit în scaun cu ajutor turcesc, avea pe lîngă el un pașă trimis de Înalta Poartă să-i apere tronul [60]. Garda turcească urmărea nu numai să apere pe domni de nemulțumirile supușilor, de concurenții care pîndeau să le ocupe tronul, ci și de a controla acțiunile domnilor, de a veghea la îndeplinirea întocmai a obligațiilor contractate de ei față de Poartă.

Procesul de pauperizare a țărănimii, care constituise odinioară forța militară de temut a Țării Românești, a făcut ca spre sfîrșitul secolului al XVI-lea locul oastei de țară să-l ia în tot mai mare măsură, ca și în alte părți ale Europei, armata plătită, mercenarii, care necesitau sume mari de bani. Este extrem de interesantă din acest punct de vedere corespondența lui Mihai Viteazul, care din cauza luptelor pe care le-a purtat împotriva turcilor a fost silit să întrețină permanent o numeroasă oaste de mercenari. Neputînd plăti numai din resurse interne această oaste, țara fiind sărăcită din cauza birurilor și a războaielor necontenite, el a apelat adesea la ajutor din afară, în special la ajutorul principelui Transilvaniei Sigismund Báthory și al împăratului Rudolf al II-lea [61].

---

[60] Hurmuzaki, *Documente*, XI, p. 856.

[61] N. Iorga, *Scrisori de domni. Scrisori de boieri*, ed. a II-a, Vălenii de Munte, p. 221, 224 și 225.

www.dacoromanica.ro

Fig. 17. — Ruine ale curții domnești din Tîrgoviște.

www.dacoromanica.ro

Autonomia țării de care fac mențiune „capitulațiile" și care a fost păstrată din secolul al XIV-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea în schimbul plății haraciului a început să fie știrbită în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în ciuda creșterii obligațiilor țării față de Poartă. Turcii au început să-și spună tot mai mult cuvîntul în conducerea țării. Trecînd peste dreptul acesteia, pe care ea îl recunoscuse prin „capitulații", de a-și alege singură domnul, Poarta a început să numească în scaun favoriți ai ei. Pătrașcu cel Bun amintea în documentul din 15 septembrie 1557 înscăunarea lui prin cuvintele : „Vremea în care m-a dăruit domnul Dumnezeu și stăpînul nostru, cinstitul împărat, cu moșia părinților domniei-mele, Țara Românească" [62].

Documentul din 7 septembrie 1557 cuprinde mențiunea dăruirii domniei Țării Românești de către „cinstitul împărat" lui Mircea Ciobanul [63]. Numirile de domni făcute de Poartă, și „dăruirile de domnie" se făceau în schimbul unor mari sume de bani, care erau totuși departe de a sătura lăcomia turcească. La sfîrșitul secolului al XVI-lea, sume de-a dreptul fabuloase erau folosite pentru ocuparea și deținerea tronului. Pe Petru Cercel cumpărarea tronului l-a costat 1 160 000 de galbeni. Numai între 1581 și 1590 Poarta a încasat din vînzarea tronului Țării Românești aproape 3 500 000 de galbeni. Dacă acestei sume i se adaugă valoarea tributului și a peșcheșurilor, precum și sumele tezaurizate cu care domnii maziliți au plecat din țară, se ajunge, după calculul făcut de prof. M. Berza, la un total minim de 6 500 000 de galbeni pierduți pentru economia țării ; o medie anuală de 650 000 de galbeni, sumă care reprezenta valoarea a 1 275 de sate, calculată la prețul mediu de vînzare a satelor din acea vreme [64].

Sumele necesare „cumpărării domniei" erau împrumutate adeseori de pretendenții la scaunul țării de la bancherii turci, greci, evrei și armeni. Cămătarii străini sau oamenii lor, ca să-și asigure capitalul investit și dobînzile,

---

[62] *Documente privind istoria României, B. Țara Românească, veacul XVI*, vol. III, p. 73.

[63] *Ibidem*, p. 71.

[64] *Istoria României*, vol. II, p. 782 783.

www.dacoromanica.ro

însoțeau pe noii numiți în scaun, stabilindu-se temporar sau definitiv în țările române. Concesionîndu-li-se de obicei strîngerea dărilor, ei căutau, supunînd populația țării la grele torturi, să-și scoată într-un timp cît mai scurt banii care pretindeau că li se datorau.

O creștere însemnată au cunoscut în a doua jumătate a secolului al XVI-lea tributul (haraciul) Țării Românești față de Poartă [65], ca și peșcheșurile (darurile), care se transformaseră într-o împovărătoare obligație. La începutul domniei lui Vlad Țepeș, tributul Țării Românești față de Poartă era la 10 000 de galbeni; deși permanentă, creșterea lui a fost relativ lentă pînă către mijlocul secolului al XVI-lea, cunoscînd o mărire vertiginoasă în cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea. În 1593, la urcarea pe tron a lui Mihai Viteazul, tributul se ridicase la 155 000 de galbeni[66].

Peșcheșurile, în bani și natură, către sultan, marele-vizir și către alți dregători turci, prilejuite de trimiterea tributului și apoi a sărbătoririi Bairamului, ca și cu alte ocazii, erau apropiate, iar uneori depășeau ca valoare tributul.

Țării Românești i s-au impus o serie întreagă de alte obligații, prestații în natură și în muncă în folosul turcilor.

Turcii au căutat și în bună măsură au reușit să instaureze monopolul asupra exportului de mărfuri din Țara Românească. Aceasta era obligată, prin aparatul ei administrativ, să strîngă de la locuitori mari cantități de produse necesare Porții și al căror preț urma să fie scăzut din tribut. Se întîmpla însă, tinzînd să devină regulă, ca tributul să cunoască în prealabil sau imediat după aceea o sporire, așa încît Poarta își asigura adesea produsele procurate gratuit.

În sensul prevederilor din „capitulații", puterea centrală din Țara Românească era obligată să organizeze și să supravegheze transporturile de produse care plecau spre

---

[65] M. Berza, *Variațiile exploatării Țării Românești de către Poarta otomană în secolele XVI-XVIII*, în „Studii", nr. 2, 1958, p. 60 și urm.

[66] Idem, *Haraciul Moldovei și Țării Românești în sec. XV—XIX*, p. 34; idem, în capitolele special consacrate problemei în *Istoria României*, vol. II, p. 779, și *Istoria poporului român*, București, 1970, p. 153—154.

www.dacoromanica.ro

Fig. 18. Arme folosite la sfîrşitul secolului al XVI-lea (Tunul lui Petru Cercel).

www.dacoromanica.ro

Constantinopol sau în alte direcții indicate de turci. Negustorii turci, sprijiniți de Poartă și protejați de domnii înfeudați sultanului, au pătruns în mare număr la nord de Dunăre și, cu ajutorul aparatului de stat de aici, strîngeau direct de la producători la prețuri scăzute, sub nivelul prețului pieței, bunurile cerute de Poartă.

Monopolul turcesc în domeniul comerțului exterior s-a dovedit unul dintre cele mai însemnate mijloace de stoarcere economică a Țării Românești; o uriașă cantitate de bunuri economice se scurgeau gratuit sau la prețuri derizorii în afară, fapt ce se răsfrîngea negativ asupra situației producătorilor direcți. Pauperizarea acestora s-a accentuat din cauza multor obligații cărora trebuiau să le facă față; vechilor dări impuse țăranilor li s-au adăugat alte noi și noi dări din care se plăteau datoriile și darurile extraordinare față de Poartă. Situația țăranilor din Țara Românească ajunsese în multe privințe să fie mai grea decît a celor din provinciile stăpînite direct de turci. Un memoriu adresat papii de călugărul călător Luca Testanova, impresionant prin realismul faptelor evocate, redă și explică cauzele stării de decădere în care ajunsese Țara Românească și Moldova în preajma anilor 1592—1593. În memoriu se subliniază că această stare de decădere își găsește originea în strînsa dependență în care ajunseseră cele două țări românești față de turci, ca urmare în special a lipsei unui ferm și unic sistem de succesiune a domnilor la tron. Țara Românească și Moldova, se remarca în memoriu, ca de altfel și în „capitulații", nu au fost supuse de turci pe calea armelor, ci s-au plecat Porții de bunăvoie, cu condiția respectării autonomiei lor, a întăririi ca domn de către sultan a unui descendent din vechii voievozi. Această prevedere a fost însă cu timpul tot mai mult călcată de turci, sultanul dînd sau promițînd tronul aceluia care-i oferea mai mulți bani. Banii, legăturile cu favoriții sultanului și sprijinul acestuia garantau reușita oricărui pretendent la tron, care pentru legitimitatea domniei invoca apoi descendența din vechile familii domnești. Ajunși pe tron în astfel de condiții, domnii rămîneau la conducerea țării cît timp erau în grația sultanului și cît timp puteau face față lăcomiei turcești, strîngînd totodată și pentru ei mari averi. În timpul dom-

www.dacoromanica.ro

niei, ei se comportau ca suverani absoluți și nu dădeau nimănui socoteală de faptele lor. Cei mai mulți dintre solicitanții tronului, nedispunînd de sumele pretinse de sultan sau de favoriții lui, erau obligați să le împrumute de la bancherii din Imperiul otoman. În schimbul împrumutului realizat, ei făgăduiau să restituie suma primită în proporție de patru sau de cinci ori mai mult, adică o sută pentru 25 sau 20.

Ca să facă față datoriilor contractate, darurilor către sultan, vizir și alți sprijinitori și pentru a-și asigura și lor însemnate averi, domnii au impus țăranilor noi și mari obligații. Acestea au ruinat gospodăria țărănească, au făcut ca țările române, bogate și puternice odinioară, să decadă din punct de vedere economic, să slăbească ca potențial militar și demografic. Ajunși într-o situație desperată, mulți locuitori luau drumul pribegiei, căutau în afara hotarelor țării condiții mai ușoare de viață. Ca să beneficieze de regimul privilegiat al supușilor otomani, unii dintre ei treceau la religia mahomedană. „Și fiind cererile nesfîrșite — scria în încheierea memoriului său Luca Testanova — nu este de mirare că aceste țări se pustiesc și că totul se risipește, nefiind locuitorii, putem zice, stăpîni pe nimic, și de aceea foarte mulți oameni din aceste părți, ca să scape de atîta tiranie a domnilor, se fac de bunăvoia lor turci, lăsînd credința cea adevărată; și de n-ar fi îmbelșugarea foarte mare și bogăția țării, din toate aceste pricini aș crede sigur că în ziua de astăzi n-ar mai fi nici un om" [67].

Scăderea demografică a Țării Românești a devenit evidentă în special odată cu domnia lui Alexandru-Mircea (1568—1577). O cumplită foamete [68], însoțită de ciumă [69],

---

[67] Hurmuzaki, *Documente*, XI, p. 248 249; N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. I, p. 54.

[68] *Documente privind istoria României, B. Țara R mânească, veacul XVI*, vol. IV, p. 490; vol. V, p. 294. În 1576 Alexandru-Mircea intervenea la sibieni să îngăduie trecerea în Țara Românească a 500 de galeți de grîu cumparate în Transilvania de episcopul Mihail de Rîmnic (P.P. Panaitescu, *Documente slavo-române din Sibiu (1470 1653)*, București, 1938, p. 36).

[69] *Documente privind istoria României, B. Țara Românească, veacul XVI*, vol. IV, p. 243, 327; vol. V, p. 159, unde se spune ca pe vremea lui Alexandru-Mircea „a fost moarte năprasnica de ciuma foarte rea încă și mare foamete".

www.dacoromanica.ro

a decimat în vremea lui Alexandru-Mircea numeroase vieți omenești. Acestor calamități li s-a adăugat sporirea fiscalității [70], care a devenit, după domnia lui Alexandru-Mircea[71], o cauză însemnată de pauperizare a țării și a unor masive emigrări de populație. În izvoare încep să fie amintite ca frecvente cazurile de vînzări sau de pierderi de ocine cauzate de mulțimea și greutatea birurilor [72], de oameni „săraci", care nu pot să facă față birurilor și să se apere împotriva celor care, în condiții de strîmtoare pentru ei, le „cumpărau", de fapt le răpeau ocinele [73], de fugă, adesea în afara hotarelor țării, a locuitorilor care nu mai puteau suporta greutatea dărilor [74] sau de încercări de împotrivire ale acestora [75]. Prin vînzarea sau pierderea pe altă cale a ocinelor, mulți țărani liberi (cneji, megieși) au ajuns în „rumânie" [76], formă de dependență care tindea să îmbrace caracter de robie[77]. Pentru a împiedica pe țărani să părăsească domeniile — prin plecarea lor prejudiciindu-se atît vistieria domnească, cît și avuția stăpînilor de pămînt — s-a trecut, după încercări de limitare a dreptului de strămutare a țăranilor, la desființarea acestui drept și la decretarea în vremea lui Mihai Viteazul a „legării de glie" a țăranilor.

Cererile turcilor, care păreau fără limită, generate de corupția ierarhiei administrative a imperiului, lăcomia domnilor, nesiguri pe tron și de aceea interesați să-și creeze într-un timp cît mai scurt mari venituri, abuzurile stăpînilor de pămînt, implicați în costisitoare intrigi politice, au

---

[70] El „au adaos în țară — se spune în *Letopisețul cantacu ie c* — un bir ce i-au zis oaie seaca" (*Istoria Țării Românești, 1290 1690*, p. 53).

[71] Mihnea al II-lea Turcitul a adaugat în prima domnie (1577 1583) birul numit „galeata", iar în cea de-a doua domnie (1585 1591) un bir zis „napaste" : „Și au pus pre roșii un bir foarte mare ; și pre megiași galeata de pîine și dijma din 5 stupi un stup". Petru Cercel (1583 1585 . au pus birul curții foarte mare și gorștină de oi" (*Letopisețul cantacuzinesc*, p. 53).

[72] *Documente privind istoria României. B. Țara Românea a. veacul XVI*, vol. V, p. 325 și 340 ; vol. VI, p. 32, 118 119, 121—122 și 224—225.

[73] *Ibidem*, vol. IV, p. 285 și 387 ; vol. V, p. 81 ; vol. VI, p. 175, 313 și 329.

[74] *Ibidem*, vol. VI, p. 32, 121—122 și 334.

[75] *Ibidem*, p. 165 166 și 173.

[76] *Ibidem*, p. 178—179, 197, 199, 234 și 386.

[77] Vezi Șt. Ștefanescu, *L'évolution de l'asservissement des paysans de Valachie jusqu'aux réformes de Constantin Mavrocordat*, în „Revue Roumaine d'Histoire", nr. 3, 1969, p. 493 și urm.

www.dacoromanica.ro

făcut ca la începutul ultimului deceniu al secolului al XVI-lea să se manifeste în Țara Românească semnele unei adînci și grave crize. Depresiunea demografică a cunoscut proporții nemaiîntîlnite pînă atunci. Ea făcea ca unele ținuturi ale țării, golite de populație, să pară adevărate pustiuri. În cronica lui Mustafa Ali se arată, exagerîndu-se vădit, că populația Țării Românești scăzuse în preajma anului 1591—1592 la 13 000 de familii (circa 150 000 — 180 000 de locuitori) [78]. Cronicarul turc dă o explicație acestei scăderi, apropiată de cea a lui Luca Testanova, că ea ar fi fost determinată de desele schimbări de domni [79]. Pretendenții la tron, ca să ocupe tronul și să se mențină în el, trebuiau să mituiască o mare rețea de dregători otomani.

Criza manifestată spre sfîrșitul secolului al XVI-lea în Țara Românească, agravată de criza prin care trecea Imperiul otoman, nu putea fi depășită fără încercarea celor care simțeau consecințele ei de a înlătura cauzele care o generau. Nemulțumirea și revoltele locale ale maselor populare [80] s-au transformat, cînd conjunctura internațională a devenit favorabilă, într-o mare mișcare antiotomană cu aspect de război de eliberare, condus de Mihai Viteazul.

★

Referirile făcute la evoluția raporturilor turco-române în secolele XIV-XVI învederează faptul că „tractatele" vechi, „capitulațiile", chiar dacă ar fi o plăsmuire tîrzie a secolului al XVIII-lea, autorii lor au ținut seama de starea de fapt în ce privește legăturile dintre Țara Românească și Imperiul otoman. În jurul acestei stări de fapt, așa cum o cunoștea tradiția, s-au adăugat unele amănunte care nu corespund perioadei la care ei se refereau sau care nu corespund în genere realității istorice.

---

[78] *Cronici turcești*, p. 337. În 1591 ambasadorul imperial la Constantinopol raporta la Viena că Țara Românească nu-și mai poate plăti tributul, deoarece „cea mai mare parte a populației a fugit... și nu poate fi acoperit cu puținii locuitori rămași" (Hurmuzaki, *Documente*, III, p. 154).

[79] *Cronici turcești*, p. 337.

[80] Izvoarele turcești atestă că lupta antiotomană a lui Mihai Viteazul a fost precedată de un șir întreg de revolte (*Cronici turcești*, p. 337 și 371 372).

www.dacoromanica.ro

a

Fig. 19. — Ostaşi din Ţara Românească la sfîrşitul secolului al XVI-lea.

www.dacoromanica.ro

b

www.dacoromanica.ro

Din confruntarea prevederilor „capitulațiilor", urmărite în evoluția lor, cu izvoarele istorice sigure se constată că aservirea Țării Românești față de Poarta otomană nu a fost un eveniment intervenit la o dată precisă. Ea reprezintă faza finală a unei evoluții în raporturile Țării Românești cu turcii, în cursul căreia s-au pregătit treptat trăsăturile care au constituit apoi caracteristicile regimului dominației otomane la nordul Dunării pînă în secolul al XVIII-lea.

Marea ofensivă otomană condusă de Soliman Magnificul împotriva regatului maghiar, victoria turcilor la Mohaci (1526), expediția turcească din Moldova (1538) și organizarea pașalîcului de la Buda (1540), pierderea Brăilei și marile calamități naturale ce s-au abătut asupra Țării Românești în vremea lui Radu Paisie au dus la o serie de transformări radicale în raportul forțelor politice din bazinul Dunării de jos și de mijloc. În legătură cu aceste transformări, observatorii contemporani au fixat pe bună dreptate ivirea unor stări calitativ noi în organizarea țărilor române și în poziția lor față de puterile vecine [81]. Raporturile lor cu turcii au căpătat în acea vreme un cadru nou de organizare, înăuntru căruia se desfășura în cu totul alte forme decît pînă atunci ritmul dezvoltării social-politice și lupta împotriva cotropitorilor.

Chiar dacă „tractaturile" vechi (capitulațiile) n-au existat ca atare, prevederile lor cu privire la autonomia Țării Românești și Moldovei, autonomia pe care voiau s-o dovedească patrioții români din secolele XVIII-XIX și a cărei amintire se păstrase fără întrerupere, existase întradevăr în secolele XIV-XVI.

Invocînd prevederile „capitulațiilor", elementele înaintate românești aduceau la cunoștința opiniei publice europene un trecut istoric care justifica cererile lor de definire a poziției Țării Românești și Moldovei pe plan internațional și care însuflețea lupta lor pentru crearea unui stat unitar și suveran.

---

[81] Vezi D. Mioc, *Raporturile româno-turcești în sec. XIV—XVII. Lupta țărilor române împotriva dominațiilor străine*, în „Studii", nr. 6, 1962, p. 1493—1494.

www.dacoromanica.ro

Referindu-se la drepturile românilor către Înalta Poartă, N. Bălcescu scria : „Țara noastră românească nu fu niciodată supusă cu sabia, ci de bunăvoia sa se recunoscu supt protecția turcilor. La anul 1393 (sic !) părinții noștri, după ce se luptară mai multe veacuri pentru independența lor cu atîtea potoape de nații barbare ce se vărsară pe pământul nostru, văzîndu-se slabi și amenințați totodată de unguri și de turci, se învoiră cu Mircea cel Bătrîn, domnul lor cel vestit, și împreună închinară țara turcilor, cu făgăduința ca să-i ajute în războiul ce avea cu ungurii". Tratatul încheiat cu această ocazie, prin care țara își păstra „dreptul de a se guverna cu legile sale, dreptul de a face război sau pace, dreptul de a-și alege pe capul nației, îndatorîndu-se numai la un ușor tribut, nu poate fi privit după dreptul gintelor (neamurilor) altfel decît ca un tractat de protecție ; căci, după obiceiul cunoscut îndeobște în Europa, o nație care nu e în stare a se apăra singură de insultă sau de asuprire poate dobîndi protecția unui stat mai puternic. De o va dobîndi îndatorîndu-se numai la oarecari condiții sau chiar cu plata unui tribut spre recunoștință pentru siguranța ce i se dă și păstrîndu-și dreptul de a se guverna după cum îi place, acesta este un tractat de protecție, care nu atinge suveranitatea ei" [82].

Referindu-se la tratatul din 1460 (în realitate din 1462) și enumerînd prevederile lui principale, Bălcescu credea în autenticitatea lui și socotea că la acea dată el definea raporturile Țării Românești cu Poarta. „El asigurează — nota Bălcescu — poporului dreptul de a-și da lui dreptul d-a face război și pace ; prin urmare, nu poate fi privit ca un tractat de supunere, ci numai ca un tractat de protecție, ca o alianță neegală, căci supremația, care este numai un drept de onoare, și tributul, singurele drepturi ce are Poarta, nu ating întru nimic suveranitatea nației române" [83]. Problema era văzută astfel de toți publiciștii mari ai Europei. Prevederile „capitulațiilor", sublinia N. Bălcescu, au fost „mereu recunoscute și întărite de către Înalta Poartă prin mai multe hatișerifuri" [84]. N. Bălcescu își încheia scrierea sa cu

[82] N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, București, 1953, p. 227—228.
[83] *Ibidem*, p. 229.
[84] *Ibidem*, p. 230.

www.dacoromanica.ro

un apel de mobilizare a energiilor țării în apărarea drepturilor naționale. „Acestea sînt, frați români — scria el —, drepturile noastre. Părinții noștri au vărsat prețiosul lor sînge pentru a ni le lăsa de moștenire și datoria noastră este a le păstra cu aceeași putere pentru fiii noștri... Să nu uităm că sîntem datori — îndemna el — a apăra naționalitatea și drepturile noastre, de vom fi nevoiți, chiar vărsînd sîngele nostru. De vom cădea în această luptă sfîntă, să cădem încai bărbățește, astfel cum au trăit părinții noștri" [85].

După N. Bălcescu, toți reprezentanții înaintați ai partidei naționale au desfășurat o intensă activitate în țară și peste hotare în apărarea ideii de autonomie și suveranitate a țării. În numele partidei naționale, C. Bolliac a înaintat mai multe rapoarte lui Napoleon al III-lea, în care revin uneori în aceeași formulare idei ale lui N. Bălcescu. Ca și Bălcescu și în conformitate cu adevărul istoric, el arăta că din această parte a Europei românii au fost singurii care n-au fost supuși prin sabie; ei au încheiat tratate cu Poarta prin care aceasta le garanta autonomia și suveranitatea; pretenția divanului turcesc de a-i considera supuși direcți ai Porții era contrară „capitulațiilor" [86].

Referindu-se la pierderile teritoriale suferite în decursul timpului de țările române, C. Bolliac scria: „Principatele Române n-au pierdut și nici n-au înstrăinat nici unul din elementele esențiale ale suveranității sale. Sîntem tributari Turciei. Nimic mai mult, nimic mai puțin. În consecință, rămași credincioși angajamentului nostru, nu sîntem noi în drept să o întrebăm cum și l-a îndeplinit pe al său?" [87].

Atrăgîndu-se atenția opiniei publice europene asupra trecutului țărilor române, mulți oameni de știință și de cultură progresiști au devenit susținători ai cauzei românești. K. Marx însuși a manifestat un deosebit interes pentru situația țărilor române, pentru istoria lor; el a folosit materialul documentar ce i-a stat la dispoziție în această privință, pe care l-a interpretat științific de pe pozițiile

[85] *Ibidem.*

[86] C. Bolliac, *Culegere de scrisori și memorii privind problema română (1852 1856)*, Paris, p. 11.

[87] *Ibidem*, p. 131.

www.dacoromanica.ro

materialismului dialectic. K. Marx a împărtășit în multe privințe punctul de vedere al patrioților români, considerat de el just, în concordanță cu mersul istoriei, și a făcut din cauza principatelor o cauză a mișcării revoluționare generale [88].

„Capitulațiile" au fost folosite de K. Marx ca argument pentru susținerea dreptului pe care îl avea poporul român la independență. El a combătut invocînd prevederile „capitulațiilor", Convenția turco-austriacă din 14 iunie 1854, prin care Turcia recunoștea pretențiile Austriei de a ocupa principatele. K. Marx găsea că *prin această convenție turcii au săvîrșit... o încălcare flagrantă a drepturilor poporului român*, așa cum ele fuseseră stabilite în „capitulațiile" din 1393, 1460 și 1513. El susținea că și atunci, la data convenției, „capitulațiile" continuau să fie în vigoare, întrucît nu fuseseră anulate prin nici un fel de tratat ulterior [89]. „Principatele Dunărene — preciza el — sînt două state suverane sub suzeranitatea Porții, cărora îi plătesc tribut, însă cu condiția ca Poarta să le apere de toți dușmanii din afară, oricare ar fi ei, și totodată să nu se amestece în treburile lor interne" [90]. Marx susține că turcii, prin încheierea convenției cu Austria, au încălcat prevederile „capitulațiilor" și prin aceasta și-au pierdut dreptul la suzeranitatea asupra principatelor. Acestea deveneau astfel de drept suverane și libere de orice obligații față de Poartă. Dovada juridică adusă de K. Marx cu privire la lipsa de legitimitate a pretențiilor turcești la suzeranitatea Principatelor Române corespundea intereselor poporului român și a servit luptei sale de emancipare politică [91].

În concluzie, considerăm că „tractatele vechi", „capitulațiile", la care se făceau referiri în limbajul diplomatic al secolelor XVIII — XIX cînd era vorba de definirea raporturilor Țării Românești și Moldovei cu Poarta, aveau la

---

[88] K. Marx, *Însemnări despre români* (*manuscrise inedite*), publicate de acad. A. Oțetea și S. Schwann, București, 1964, p. 9.

[89] *Ibidem*, p. 18.

[90] *Ibidem*, p. 18—19.

[91] *Ibidem*, p. 19.

www.dacoromanica.ro

bază un fond istoric real. „Capitulațiile" au fost folosite și au avut o mare importanță în mișcarea de redeșteptare națională, ca arme puternice împotriva ingerințelor Porții — căreia, din cauza abuzurilor săvîrșite și a nerespectării obligațiilor asumate, i se contesta dreptul de suzeranitate — și ca mijloace de apărare împotriva tendințelor expansioniste străine în lupta pentru crearea unui stat național român unitar și independent.

www.dacoromanica.ro

IV

Epopeea românească de la sfîrşitul secolului al XVI-lea

www.dacoromanica.ro

„Mihai voise a-și crea o patrie mare pe cît ține pămîntul românesc și în cîteva luni Ardealul, Moldova și o parte din Banat sînt unite cu Țara Românească ... Mihai realizase acum visarea iubită a voievozilor celor mari ai românilor. Acum românul s-a înfrățit cu românul și toți au una și aceeași patrie ... astfel precum au fost în vremile uitate ale vechimei" (N Bălcescu)

Jaful economic și presiunea politică a turcilor primejduia la sfîrșitul secolului al XVI-lea nu numai potențialul economic, ci și statutul politic de semiindependență pe care Poarta otomană îl recunoscuse țărilor române, dar pe care-l călca ori de cîte ori i se ivea prilejul, pregătind transformarea lor în pașalîcuri. Dacă Poarta otomană n-a reușit să-și atingă ținta, aceasta se explică prin forța cu care i s-au împotrivit țările române. Amenințarea lor cu ruina totală a provocat puternica explozie a energiilor interne care l-a impus pe Mihai Viteazul atenției lumii europene, ca important factor în confruntarea diplomatică și politică internațională de la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Insuflînd, prin calitățile sale de comandant temerar, de desăvîrșit strateg și abil diplomat, încrederea poporului român în victoria cauzei lui, Mihai Viteazul a reușit, în urma unor lupte crîncene și campanii rămase celebre prin rapiditatea acțiunilor lor, să înlăture primejdia otomană și să realizeze prima unire a țărilor române.

Odată ajuns pe tron, Mihai Viteazul, ca să preîntîmpine pericolul încorporării Țării Românești în Imperiul otoman și să reînvie gloria străbună la care stăruitor în-

www.dacoromanica.ro

MICHAEL WAIVODA WALACHIÆ TRANSALPINÆ VTRAQVE FORTVNA INSIGNIS ET IN VTRAQ. EADEM VIRTVTE. ÆT. XLIII
cum priul. S.Cæ.M.ti
Tanti facit nomen Christi: Maiestatem Cæsaris: Remp: Christianam, et Ecclesiæ, Sub Pont. Max. Concordiam: Suę prodigus, publicæ devotus Saluti: etiamsi dira omnia, et diri adversarentur: Ficta obruens factis.
S. Cæ. Mti fidelissimus Æq. Sadeler ad vivum delineavit, et D. D. Pragæ M.D.C.
a.I.V.

Fig. 20. — Mihai Viteazul, gravură contemporană de Sadeler.

www.dacoromanica.ro

demna papa Clement al VIII-lea [1] — aflat în fruntea „Ligii sfinte", care se constituise încă din 1592 —, a căutat pe plan intern să ia măsuri de natură să întărească puterea centrală, a organizat un puternic aparat de informare și de execuție și a dus o luptă permanentă împotriva atotputerniciei boierimii în viața politică. Loviturile date de Mihai Viteazul marii boierimi anarhice [2] și alcătuirea unei armate permanente la dispoziția sa făceau parte din pregătirea politică în vederea luptei împotriva turcilor. Un rol însemnat în reorganizarea militară a țării revenea oastei de mercenari, înzestrată cu o tehnică de luptă avansată.

Mărturiile vremii subliniază faptul că Mihai ținea să arate cu orice prilej că întreaga putere se află în mîinile lui și că oricărei împotriviri el îi va răspunde cu cele mai aspre măsuri [3].

Pe plan extern, Mihai Viteazul a încercat să realizeze un sistem de alianțe, în primul rînd alianța țărilor române, capabil să-i permită ducerea cu succes a luptei antiotomane. El s-a străduit, recurgînd la tot felul de negociații diplo-

[1] Hurmuzaki, *Documente*, III, 1, p. 175.

[2] „Mihai Viteazul — remarca N. Iorga — n-a fost în vremea lui un om extraordinar de popular... boierimea era deprinsă de foarte multă vreme să nu se mai lupte și gasea avantagiu să trăiască astfel; culegea roade bogate după celălalt fel de a trăi decît felul vitejiei. Evident, boierimea românească, deși i-a dat lui Mihai pe Buzești, pe Calomfirescu și atîția viteji trecuți în legendă, nu era în faza cea mai strălucitoare a ei. Năravuri rele venite de aiurea, decadența dinăuntru contribuiseră să facă din aceasta boierime oameni nu tocmai vrednici de marii înaintași din secolul precedent, al XV-lea. Oricum, Mihai Viteazul a căzut greu celor dintr-o vreme cu dînsul : lua pe boieri de la răgazul lor, de la intrigile și uneltirile împotriva domnului, de la planurile lor de a se substitui domnului sau de a ajuta pe altul care voia sa i se substituie. Îi lua și-i trimitea într-o mobilizare permanentă... (și) boierii aceștia nu erau bucuroși de războaie. Foarte îndemînateci în a unelti, foarte ambițioși pentru dînșii sau pentru alții, realizînd cîștiguri în jurul chestiunilor politice pe care nu totdeauna le rezolveau cu „mâni curate...", boierii aceștia, care erau, pe lîngă toate, și mînuitori de bani și sporitori de bani prin negoț, ar fi dorit să fie pace. Pacifismul boierimii nu se împăca de loc cu politica lungilor sforțari, marilor perspective și grelelor jertfe a lui Mihai. Aceasta e sigur" (N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. II, București, 1935, p. 174—176; vezi și ediția îngrijită de N. Gheran și V. Iova, București, 1968, p, 423—424).

[3] O pătrunzătoare analiză a raportului de forțe pe plan intern în vremea lui Mihai Viteazul la E. Stănescu, *Les problèmes de l'état féodal sous le règne de Michel le Brave*, în „Revue Roumaine d'Histoire", nr. 1, 1962, p. 61—75.

www.dacoromanica.ro

matice, să-şi facă din vecini prieteni şi aliaţi în lupta la care ţinea să se angajeze. Mihai Viteazul a urmărit să nu fie deodată ameninţat de mai mulţi duşmani. Puterile vecine, ale căror interese nu coincideau totdeauna cu cele ale Ţării Româneşti, nu numai că nu l-au sprijinit în realizarea planurilor sale ce ţinteau departe, dar, temîndu-se de creşterea puterii lui, au făcut totul pentru a-l scoate din domnie. În dorinţa sa de salvgardare a ţării, Mihai Viteazul a trebuit să încheie tratate, uneori — ca cel din 20 mai 1595 cu Sigismund Báthory — de-a dreptul umilitoare, inexplicabile altfel decît ca să-şi asigure sprijin în lupta pe care o începuse. În scrisorile adresate lui Sigismund Báthory şi împăratului Rudolf al II-lea, Mihai le amintea adesea promisiunile făcute de ei şi care l-au încurajat în ridicarea sa şi a ţării împotriva turcilor. Într-o scrisoare din 6 iulie 1598 adresată comisarilor împăratului german, cerîndu-le ajutor, el arăta : „Îşi vor fi aducînd aminte măriile-voastre cînd îmi spuneaţi ...că vor fi toate spre mai bine...măriile-voastre ne-au jurat nouă şi noi măriilor-voastre să nu ne părăsim unul pe altul"[4]. Mihai Viteazul a căutat sprijin şi în Polonia, care înclina vădit spre înţelegere cu Imperiul otoman şi care va ajunge să manifeste o atitudine ostilă lui. Într-o scrisoare din 25 august 1596 adresată lui Stanislav Hanski, unul dintre dregătorii regatului polon, Mihai îi cerea acestuia să intervină la hatmanul Zamoiski pentru a împiedica pe hanul tătarilor să treacă în Ţara Românească. „De aceea rog pe domnia-ta, ca pe iubitul meu prieten, să binevoieşti să intervii la domnia-sa hatmanul, graţiosul meu domn şi prieten, ca pe acel păgîn să nu-l lase să vie în ţara mea, adică pe hanul tătarilor"[5].

Mihai Viteazul a ocupat tronul Ţării Româneşti, într-un moment în care conjunctura internaţională părea să înlesnească, nu fără risc însă, ridicarea împotriva turcilor. În timp ce mişcările de eliberare a popoarelor din Balcani se intensificau, obligînd Poarta să angajeze însemnate forţe militare să le potolească, o parte a statelor europene se

[4] N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ed. a III-a, Vălenii de Munte, 1932, p. 223.

[5] P.P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1936, p. 27.

www.dacoromanica.ro

grupa în „Liga sfîntă", care-și propunea să paralizeze sistemul ofensiv otoman.

Interesele țării îl împingeau pe Mihai să rupă cu turcii și să se transforme, dintr-un factor pe care aceștia scontau în planurile lor împotriva creștinilor, de întărire a poziției lor în Transilvania, într-un susținător și înfăptuitor al ideii de luptă antiotomană.

Mihai a aderat la „Li a sfîntă" și a trecut să ia măsuri de desprindere a țării din istemul economic otoman. Creditorii și negustorii turci prezenți în Țara Românească și în care poporul vedea pe cotropitori în toată venalitatea lor au luat cunoștință primii cu setea mare de răzbunare a celor ajunși în pragul disperării. Distrugerea în masă a reprezentanților intereselor turcești în Țara Românească era în fapt — și așa a fost interpretată de martorii vremii — ca o adevărată declarație de război.

Ea a fost urmată de acțiuni energice, menite să distrugă punctele de rezistență și de eventuale concentrări turcești, mai întîi din stînga, apoi din dreapta Dunării. Atacarea Giurgiului a fost urmată de distrugerea Cetății de Floci, a Hîrșovei și a Silistrei. Lupte crîncene încununate cu răsunătoare victorii au purtat oștile românești la începutul anului 1595 cu tătarii; localitățile Putinei și Stănești s-au înscris în Cartea de aur a neamului ca titluri de glorie românească. La Șerpătești, paharnicul Manta risipea însemnate detașamente turcești și tătărești; ele aveau să fie urmărite de Mihai, venit în grabă. Pe urmele fugarilor, Mihai a trecut Dunărea și a repurtat la Rusciuc o însemnată victorie asupra a două pașale, Hasan și Mustafa, care aveau poruncă să-l așeze în scaunul Țării Românești, în locul lui Mihai pe Bogdan, fiul lui Iancu-vodă. „Le-am luat toată artileria — avea să povestească Mihai mai tîrziu —, iar după ce i-am zdrobit pusei să se dea foc Rusciucului, jefuind totul încît oștenii mei se aleseră cu o pradă pe care n-o vor uita niciodată. Voii apoi ca toate împrejurimile să fie arse și turcii tăiați în bucăți, iar pe creștini cu familiile lor îi trecui în Țara Românească" [6].

[6] *O istorie a lui Mihai Viteazul de el însuși: memoriul către marele duce de Toscana Ferdinando de'Medici (16 februarie 1601)*, prezentare, traducere și note de Aurel Decei în *Literatura română veche (1402—1647)*, ed. îngrijită de G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, vol. II, București, 1969, p. 43.

www.dacoromanica.ro

Încercarea turcească de a îndrepta oşti spre Moldova prin Ţara Românească ca să-l scoată din domnie pe Aron vodă, care ridicase şi el steagul eliberării, l-a făcut pe domnul Ţării Româneşti să dispună ca o parte a oastei sale, condusă de banul Mihalcea, să treacă Dunărea şi să atace Silistra, punctul prin care turcii intenţionau să forţeze înaintarea lor în stînga Dunării. Concentrărilor turceşti în fortăreţele de la Dunăre, Mih. i le-a răspuns printr-un plan de atac simultan a principale ,r puncte : Brăila, Cervena (în Bulgaria de nord, nu departe de Turtucaia), Turtucaia şi Nicopole.

La vestea înfrîngerilor suferite, Poarta a hotărît să lichideze focarul răzvrătirii de la nordul Dunării să răzbune demnitatea insultată şi să readucă Ţara Românească, a cărei pierdere începea să afecteze aprovizionarea Constantinopolului, în sistemul economic otoman. În fruntea oastei turceşti ce se îndrepta în primăvara anului 1595 spre Dunăre se afla marele-vizir şi comandantul suprem al oştilor otomane, Ferhad-paşa, arnăut de neam. Ajunsă la Rusciuc, unde avea să se stabilească planul de cucerire a Ţării Româneşti, în oastea turcească au izbucnit nemulţumiri, abil întreţinute de Sinan-paşa. Mihai a profitat de aceasta şi a căutat să-i împiedice pe turci să treacă Dunărea ; mai mult chiar, a atacat Nicopole pentru a sili oastea otomană să se disperseze. La începutul lunii iulie, Ferhad-paşa era înlocuit cu Sinan-paşa, în jurul căruia se crease aureola de cel mai însemnat comandant de oşti din Imperiul otoman. În fruntea unei mari oştiri, Sinan-paşa a trecut Dunărea la Giurgiu ; Mihai s-a retras într-o poziţie naturală favorabilă, la Călugăreni, unde la 13/23 august 1595 a repurtat o remarcabilă victorie. În cursul luptei angajate la Călugăreni, turcii au înregistrat mari pierderi ; au căzut în luptă „patru paşale şi şapte sangeaci". Sinan-paşa, el însuşi, era pe punctul să-şi piardă viaţa. Românii au luat ca trofeu „cincisprezece tunuri şi un steag verde al profetului Mahomed", mult preţuit de turci şi foarte respectat de ei, pe care Mihai l-a trimis împăratului Rudolf [7].

---

[7] *Ibidem*, p. 43—44.

www.dacoromanica.ro

Fig. 21. — Lup a de la Tîrgoviște din octombrie 1595.

www.dacoromanica.ro

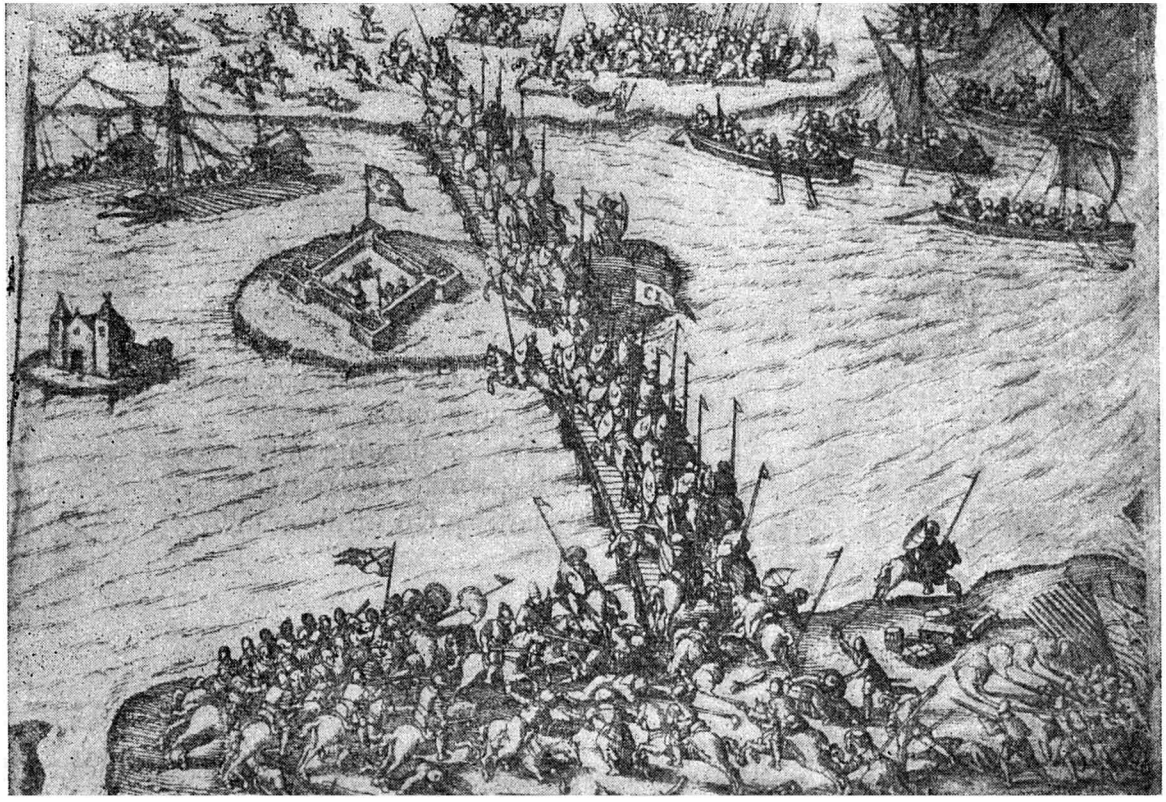

Fig. 22. — Retragerea turcilor pe te Dunare la Giurgiu in octombrie 1595.

www.dacoromanica.ro

Conștient că nu va putea rezista mult timp atacurilor turcești, care creșteau ca intensitate, Mihai a hotărît retragerea spre munți, unde spera să capete ajutor din Transilvania. Bucureștii și Tîrgoviștea au căzut în mîna turcilor. Cu ajutor primit din partea lui Sigismund Báthory, al arhiducelui Maximilian, al domnului Moldovei, Ștefan Răzvan, și al marelui duce de Toscana, Mihai a silit pe turci să se retragă, lăsînd la nordul Dunării mulți prizonieri și bogate prăzi jefuite de ei în Țara Românească. În noiembrie 1595 teritoriul Țării Românești cunoștea clipele mult așteptate ale eliberării de turci. Porturile de la Dunăre, inclusiv Brăila, reveneau, după mulți ani de stăpînire turcească, la Țara Românească.

Succesele militare ale lui Mihai au redat poporului român încrederea în forța sa și în capacitatea de a rezista și de a învinge, i-au oferit o perspectivă care l-a întărit în efortul de refacere a țării de pe urma pustiirilor provocate de expediția turcească. Angajarea Imperiului otoman în 1596 în luptele cu imperialii, soldate cu marea înfrîngere suferită de aceștia la Mezökeresztes, au înlesnit lui Mihai măsuri de așezare a țării și de continuare a luptelor cu turcii; s-au semnalat victorii ale oștilor Țării Românești în mai multe locuri din sudul Dunării. Plevna a fost arsă de cetele conduse de Baba Novac, care a înaintat apoi pînă la Sofia; alte cete au atacat Vidinul, iar altele Babadagul. În toamna anului 1596 s-au abătut din nou asupra Țării Românești pustiitoarele hoarde tătărești. După ce au ars mai multe orașe, Buzăul, Gherghița și Bucureștii, ele au fost respinse de Mihai, care s-a îndreptat apoi împotriva Turnului și a cetății de pe malul celălalt al Dunării, de la Nicopole.

Vestea victoriilor lui Mihai s-a răspîndit repede în Europa; numele domnului român era rostit cu stimă și de el se legau mari speranțe. Un diario italian din Roma scria despre Mihai: „Merită să fie slăvit ca unul din cei mai viteji, puternici, valoroși și înțelepți principi ce trăiesc azi. Putem nădăjdui că va duce la culme gloria sa cu noi lupte împotriva tiranului turcilor și că va contribui el, cel dintîi, la alungarea lui din Europa" [8].

[8] Hurmuzaki, *Documente*, III, 2, p. 532; P.P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 124.

www.dacoromanica.ro

La cererea turcilor și după ce a înțeles din discuțiile purtate cu Sigismund Báthory că o cooperare sigură a statelor interesate în lupta împotriva Imperiului otoman era greu de realizat, Mihai a încheiat pace cu turcii și a primit de la ei steag de domnie.

După doi ani, în 1598, luptele au reizbucnit; Mihai a izbutit să bată din nou pe turci în mai multe locuri din sudul Dunării: la Cladova, Vidin, Nicopole. Teritoriul dintre Dunăre și pînă dincolo de Balcani a cunoscut mari dislocări de populație. În raportul adresat arhiducelui Maximilian, fratele împăratului Rudolf, în octombrie 1598, Mihai relata: „Și în țara din prejur, de la hotarul nostru pînă la Sofia, am ars peste 2 000 de sate, și pe cei dinăuntru ce s-au găsit creștini, adică bulgari, mari și mici, după socoteala mea peste 16 000 de suflete, cu averea lor toată, i-am trecut peste Dunăre și celor mai săraci le-am dat în țărișoara mea, unde s-a putut, atîta loc cît să-și poată găsi hrana și am lăsat această țară astfel pustiită și prădată"[9].

În urma atacului întreprins de turci asupra Țării Românești în martie 1599 și a înfrîngerii suferite de ei la Oblucița (Isaccea), s-a ajuns la încetarea ostilităților. Mihai însuși era interesat să aibă liniște din partea turcilor pentru a urmări mutațiile politice ce se petreceau în Transilvania și care îmbrăcau un curs ostil lui. Fără să scape din vedere pe turci, Mihai a căutat să nu lase ca inițiativele politice ale vecinilor din Transilvania și din Moldova, sprijiniți de Polonia, îndreptate împotriva sa să capete consistență. El a luat măsuri de întărire militară și a desfășurat o intensă activitate diplomatică[10]. Un minuțios plan, care îmbina calculul diplomatic cu acțiunea militară, a fost pus în aplicare și rezultatul lui a fost realizarea pentru o clipă a ideii ce trăia latent în sînul poporului român: strîngerea la un loc a țărilor române.

---

[9] Hurmuzaki, *Documente*, III, p. 411—412; N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, p. 225—226; A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. IV, p. 247—248; *O istorie a lui Mihai Viteazul de el însuși*, p. 47—48.

[10] Vezi C. Göllner, *Despre aparatul diplomatic al lui Mihai Viteazul*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj", IX, 1966.

www.dacoromanica.ro

Mihai Viteazul nu a nutrit de la începutul domniei gîndul unirii țărilor române. El a manifestat, ca și alți predecesori ai săi, dorința ca în interesul salvării țării să se integreze în sistemul de alianțe antiotomane și a sprijinit în această privință ideea, care corespundea tradiției, a confederării țărilor române. Pe măsură ce împrejurări diverse făceau tot mai greu realizabilă o alianță generală creștină și una mai restrînsă românească împotriva turcilor, Mihai s-a văzut nevoit să intervină activ, pe cale diplomatică sau prin forța armelor, să mențină și să dea consistență alianței, așa cum ea fusese concepută cînd el a început să-și manifeste ostilitatea față de Poartă.

În febrila sa activitate și prin sfetnicii săi, ajunși să îndeplinească misiuni diplomatice de mare importanță pentru soarta țării și chiar a Europei creștine, Mihai și-a dat seama de deficiențele sistemelor politice din statele vecine și a înțeles dificultățile care împiedicau o alianță creștină durabilă. Pătrunzînd lucid conjunctura internațională, încurajat de victoriile militare obținute și îndemnat de unii dintre apropiații lui, Mihai Viteazul s-a obișnuit treptat cu gîndul, care s-a transformat apoi în idee-forță, că el trebuie să dea formă concretă, corespunzătoare interesului poporului său, proiectelor Báthoreștilor de realizare a unirii țărilor române, de refacere a vechii Dacii.

Domnul Țării Românești a intervenit în Transilvania și în Moldova atunci cînd la conducerea acestora au ajuns dușmani ai lui și prieteni ai turcilor și cînd în interesul securității țării și al lui personal se impunea această intervenție. El nu a pătruns în Transilvania atunci cînd Sigismund Báthory, împins de polonezi, contrar jurămîntului depus față de împărat, căruia îi cedase drepturile sale asupra Transilvaniei, a revenit aici (în august 1598) și cînd împăratul i-a cerut lui Mihai să intervină. Mai mult încă, voievodul român a depus eforturi să împace pe Sigismund Báthory cu împăratul Rudolf, și aceasta ca să desprindă pe oscilantul principe al Transilvaniei din alianța cu Polonia, care ducea o politică filoturcă. Într-o scrisoare din 12 noiembrie 1598, Mihai ruga pe Rudolf al II-lea să aibă înțelegere față de Sigismund Báthory, căci, spunea el, „nu cred că, dezlipită de Transilvania, Țara Românească ar mai putea

www.dacoromanica.ro

să rămînă singură sub protecția creștinătății; deoarece atît mai înainte, cît și acum (țara mea) se află sub protecția Transilvaniei, această schimbare nu puțin mă pune pe gînduri" [11].

Intervenția lui Mihai în Transilvania s-a făcut cînd a ajuns în 1599 conducător al ei cardinalul Andrei Báthory, partizan al politicii filopolone și filoturcești. În toamna anului 1599 Mihai era într-adevăr într-o situație din care nu putea ieși decît printr-o energică acțiune militară, dublată de o abilă activitate diplomatică, ceea ce el a reușit să și facă. Asupra lui se exercitau presiuni nu numai din partea turcilor, ci și din partea lui Ieremia Movilă, domnul Moldovei, pus pe tronul țării de poloni. Acesta, avîndu-și oastea pregătită să treacă în Țara Românească, cerea printr-un trimis special domnului muntean să părăsească Țara Românească, al cărei tron urma să fie ocupat de Simion Movilă, fratele său. La rîndu-i, Andrei Báthory trimitea și el soli la Mihai Viteazul, cerîndu-i să înceteze lupta împotriva turcilor și să-i cedeze Țara Românească. Într-un raport trimis de comandantul polon din armata lui Mihai Viteazul, Valentin Walawski, către Andrei Taranovski, se spune că Mihai „slobozi curînd solii cardinalului, zicînd că pînă ce nu-i vor arunca pămînt peste ochi nu se va lăsa să lupte cu turcii, deoarece a jurat împăratului creștinilor de a-l ajuta împotriva turcilor. Iar în ce privește cedarea voievodatului, nu-mi las nimănui țara și patria pînă ce nu mă va trage de acolo cu dinadinsul de picioare" [12].

Walawski arăta că știrile pe care Mihai le-a primit prin oamenii săi de încredere despre pregătirile ce se făceau împotriva lui, pe de o parte, de către Andrei Báthory și pe de altă parte, de către Ieremia Movilă, ajutat de Jan Zamoiski — turcii așteptînd și ei să treacă Dunărea — l-au determinat să ia hotărîrea cuceririi mai întîi a Transilvaniei. În acest scop el a întreprins mai multe acțiuni diplomatice și a recurs la fel și fel de stratageme [13].

---

[11] Hurmuzaki, *Documente*, III, 1, p. 312—313.

[12] A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. V, București, 1932, p. 338.

[13] *Ibidem*; Șt. Ștefănescu, *Știri noi cu privire la domnia lui Mihai Viteazul*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. V, 1962, p. 179.

www.dacoromanica.ro

Ca turcii să nu atace țara în timpul campaniei lui în Transilvania, Mihai a intrat în tratative cu ei, iar după cucerirea Transilvaniei le scria că, dacă nu-i vor fi potrivnici, el, Mihai, va respecta către Poartă ,,regulile din trecut"[14]. Împăratului Rudolf al II-lea, domnul Țării Românești, îi scria ca și cum el a întreprins cucerirea Transilvaniei la îndemnul și pentru casa de Austria. Într-o scrisoare din noiembrie 1599, vestindu-i victoria de la Șelimbăr din 28 octombrie 1599, îi scria: ,,Și-a răzbunat, în sfîrșit, măria-ta jignirile de atîtea ori aduse, nu știu de ardeleni sau de craii lor, măriei-tale și întregii Case de Austria, prin mine, la 28 ale lunii trecute, cu fierul..."[15]. Vorbind de Andrei Báthory, spunea că ,,el n-a vrut cu nici un chip să plece din țară, deși era prinț intrat fără drept, și să se dea în lături înaintea dreptului măriei-tale..." [16]. ,,Eu, cu credința în Dumnezeu — adăuga el — cel mai mare răzbunător al călcării de jurămînt și răzimat pe dreptatea măriei-tale, m-am luat la luptă cu el"[17].

Ca să nu stîrnească împotriva sa dușmănia împăratului înainte de a-și fi consolidat stăpînirea și ca să-și asigure ajutorul sașilor, favorabili cauzei Habsburgilor, Mihai se socotea locțiitor al împăratului în Transilvania. În actele emanate din cancelaria sa din Transilvania, el se intitula: ,,Noi, Mihail, voievodul Țării Românești, sfetnicul maiestății-sale sfinte împărătești și crăiești, locțiitorul său în Ardeal și căpitan suprem al oștilor sale din hotarele ținuturilor împrejmuitoare și supuse Ardealului"[18].

Acest titlu ascundea de fapt natura exactă a poziției pe care Mihai Viteazul, îndemnat și de unii dintre sfetnicii săi, căuta s-o aibă, cu vremea, în Transilvania și de care diplomații vremii își dădeau seama, consemnînd în rapoartele lor că el ținea să fie numit ,,alteță" (*Altezza*) și ,,principe"

[14] *Tarih-i* Selaniki Mustafa efendi, în *Cronici turcești*, p. 398.

[15] N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, p. 227.

[16] Indignat de comportarea lui Andrei Báthory, Mihai i-ar fi scris acestuia să părăsească Transilvania, care se cuvine împaratului, nu celui care tratează cu turcii. Răspunsul lui Andrei Báthory ar fi fost ca el nu va pleca, deoarece îi poruncește ,,un cioban care nu știe să se bata" (Hurmuzaki, *Documente*, III, p. 357; N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1935, vol. II, p. 3).

[17] N. Iorga, *Scris ri de boieri. Scrisori de domni*, p. 227.

[18] A. Veress, *op. cit.*, vol. VI, p. 49.

www.dacoromanica.ro

Fig. 23. — Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia (pictura de I.N. Negulici).

www.dacoromanica.ro

(*Principe di Transilvania*) și că nu intenționa să predea Transilvania împăratului Rudolf [19].

Cancelaria Țării Românești atribuia lui Mihai în privința Transilvaniei titlul de „domn al țării Ardealului"[20] sau „domn a toată țara Ardealului"[21] sau „mare crai al întregului Ardeal"[22]. Pentru locuitorii de la sud de Carpați era clar că, prin înfrîngerea cardinalului A. Báthory, Mihai „a cucerit toată țara Ardealului și a stat domnia lui crai în scaunul Beligradului și a întregii țării a Ardealului"[23].

Cucerirea Transilvaniei și mai tîrziu a Moldovei avea la bază necesitatea pe care o simțea Mihai de a crea un organism politic mai larg în lupta împotriva Imperiului otoman. Un rol în această privință, care nu poate fi subapreciat, a jucat și existența comunității de neam, dată de identitatea de origine, limbă și religie a locuitorilor din cele trei țări. Izvoarele contemporane relatează că în împrejurări grele Mihai Viteazul își îmbărbăta ostașii „să se poarte vitejește atît pentru cinstea lui Hristos, pentru care se luptau, cît și pentru mărirea nației lor și a celeia a romanilor, de la care făceau mărturisirea că se trag (*per la gloria della lor natione, et di que romani da cui facevano professione di discendere*)"[24]. Este în această mărturie, ca și în proclamația adresată cu trei decenii mai înainte de Iacob Heraclid Despot moldovenilor [25], o dovadă a conștiinței romanității pe care o avea poporul român și de care el era mîndru, fapt de care luau cunoștință toți cei intrați în contact cu realitățile românești.

Boierii din Țara Românească, cerînd ajutorul Movileștilor împotriva lui Mihai Viteazul, arătau că locuitorii

---

[19] *Ibidem*, p. 76 77.

[20] *Documente privind istoria României, B. Țara Românească, veacul XVI*, vol. VI, p. 366, 372 și 378.

[21] *Ibidem*, p. 370, 371, 373, 374 și 376.

[22] *Ibidem*, p. 368.

[23] *Ibidem, veacul XVII*, vol. II, p. 340.

[24] Hurmuzaki, *Documente*, III, 2, p. 529—530; I. Sîrbu, *Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. II, București, 1907, p. 171.

[25] N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, p. 209—210.

www.dacoromanica.ro

Moldovei și ai Țării Românești „sîntem toți de o lege și de o limbă"[26].

Intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania a provocat puternice acțiuni de solidaritate a populației românești cu oastea învingătorului de la Șelimbăr. Apăsate de dări și obligații și asuprite politicește, masele țărănești române din Transilvania, la vestea victoriei lui Mihai, au ridicat armele împotriva stăpînilor de pămînt. Cronicarul maghiar Szamosközy scria : „Vestea luptei nenorocite (de la Șelimbăr) a străbătut repede în toată țara ; poporul românilor ce locuiește în satele Ardealului a făcut o conspirație și s-a unit cu cei de același neam veniți de dincolo și s-au ridicat în toate părțile"[27]. „Întemeiați pe încrederea ce le-o da un principe din poporul lor"[28], îndemnați, se pare, de preoții și de călugării trimiși din Țara Românească de Mihai Viteazul [29], care cunoștea și căuta să folosească în scopurile sale politice starea de spirit a românilor din Transilvania, aceștia s-au răsculat cu gîndul de a scutura, cu ajutorul domnului de același neam cu ei, jugul iobăgiei. Cronicarul sas G. Kraus consemna că românii „s-au răsculat atunci deoarece tiranul (Mihai) era din poporul lor, anume român"[30].

Considerente politice au făcut ca interesele țărănimii să fie sacrificate de Mihai; ca să-și asigure stăpînirea în

[26] Șt. Ștefănescu, *Știri noi cu privire la domnia lui Mihai Viteazul*, p. 188.

[27] P.P. Panaitescu, *Problema unificării politice a țărilor române în epoca feudala*, în *Studii privind unirea Principatelor*, București, 1960, p. 69.

[28] *Ibidem.*

[29] Șt. Pascu, *Mișcări țărănești prilejuite de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. I, 1956, p. 129. Trecerea preoților ortodocși din Țara Românească și Moldova în Transilvania și demersurile lor de a-l determina pe Mihai să ia măsuri de ridicare social-politică a românilor de aici explică de ce dieta, întrunită la Letzfalu la 25 octombrie 1600, deci la scurta vreme după înfrîngerea lui Mihai, hotara : , Fiindcă stricăciunea și pericolul nostru de acum au venit din cele doua țari române..., nici un popă românesc sa nu poată intra niciodată din ccle doua țari române. Iar calugării de tot să fie proscriși din toată țara. De se va afla vreunul că a intrat sau că va intra în contra hotărîrii țării, pe acela sa-l prindă și să-l despoaie orișiunde" (I. Matei, *Preoțimea românească ardeleană în veacul al XVII-lea*, Sibiu, 1911, p. 46—47).

[30] Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 133; P.P. Panaitescu, *Problema unificării politice a țărilor române în epoca feudală*, p. 69.

www.dacoromanica.ro

Transilvania, el a căutat să atragă de partea sa nobilimea, singura care, în contextul juridic al vremii, avea o situație constituțională, deținea puterea administrativă și cea politică și reprezenta o valoare militară. Mihai a dispus de aceea ca mișcările țărănești, pe care le încurajase la început, în faza de pregătire a luptei cu Andrei Báthory, să fie înăbușite [31].

Măsurile pe care le-a luat Mihai în favoarea românilor din Transilvania [32] — scutirea preoților români de munci servile și hotărîrea de a se da pășunat liber satelor românești pe domeniile mari ale nobilimii și ale sașilor [33], erau de importanță minoră, ele nu vizau modificări în structura social-economică a vremii și, prin urmare, nu satisfăceau speranțele celor răsculați — vădeau o semnificativă preocupare a domnului român în direcția îmbunătățirii situației marii majorități a populației transilvănene.

Pentru felul în care Mihai Viteazul concepea poziția sa în Transilvania — cucerită prin forțele sale, „cu sabia sa", cum ținea s-o spună — deosebit interes prezintă negocierile lui cu împăratul Rudolf al II-lea. Esența cererilor formulate de Mihai era recunoașterea din partea împăratului a caracterului de durată, ereditar al stăpînirii lui în Transilvania, ca și în Țara Românească, întemeierea de către el a unei dinastii în aceste țări („să-i lase Țara Românească și țara Ardealului, să-i fie de moșie lui și cine se va ține den feciorii lui să le fie moșie").

Mihai cerea apoi să se restabilească hotarul dintre Țara Românească și Transilvania din vremea împăratului Maximilian al II-lea și a principelui Ioan Sigismund; să-i fie restituite Transilvaniei Oradea cu ținutul Bihorului, Hustul cu ținutul Maramureșului, ținuturile Crasnei, Solnocului, Zărandului, Băii Mari cu Baia de Sus și celelalte ținuturi care i-au aparținut; să poată dărui, ca și alți principi, cu sate și ocine pe cine va voi („cu acea putere cum au avut alți domni"); să aibă drept de supremă judecată („ce vom judeca noi să fie judecat și să nu aibă voie (nimeni)

[31] Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 136—137.

[32] Șt. Meteș, *Istoria bisericii românilor din Transilvania*, I, ed. a II-a, Sibiu, 1935, p. 173—182.

[33] *Monumenta Comitialia Transylvaniae*, IV, p. 529.

www.dacoromanica.ro

a căutare leage într-altă țară)", să-i confere titlul de domnie pe care împăratul l-a dat lui Sigismund Báthory[34] ; în cazul în care vor fi cucerite de la turci ținuturile ce au aparținut mai înainte Transilvaniei și Țării Românești, ele să treacă la cele două țări („ cum au fost de veac") [35]. Într-o altă variantă, Mihai pretindea : „cîte cetăți și ținuturi vom dobîndi de la turci, acelea să le lase noao, să fie cu ceaste două țări"[36].

Mihai se socotea un continuator al principilor Transilvaniei, în stare să realizeze într-o formă românească năzuințele lor de creare a unui puternic stat carpato-danubian. În perioada cîrmuirii sale în Transilvania, Mihai a menținut organizația, autonomiile țării, organele ei de guvernămînt, însă a căutat să introducă în ele și dregători aduși cu el din Țara Românească. Sfatul princiar a ajuns, de pildă, să aibă un caracter mixt; el era format din nobili unguri și boieri munteni. Deasupra și alături de vechea organizație administrativă a Transilvaniei, Mihai a organizat și o administrație munteană; el a luat apoi măsuri de întărire militară în Transilvania : a menținut oastea nobilimii, și-a mărit însă și efectivele oastei proprii, a cărei întreținere necesita mari sume de bani, cerute de el în special de la orașe. În cetățile mai importante și-a instalat proprii lui căpitani. Mihai a menținut și a întărit privilegiile nobilimii maghiare, însă a făcut danii și boierilor munteni, „deschizîndu-le calea la puterea publică; a păstrat limbile oficiale din Transilvania (latina și maghiara), dar el însuși și dregătorii lui au întrebuințat în acte și limbile folosite în Țara Românească — slava și româna —, ceea ce a alarmat nobilimea maghiară și pe sași. Mihai a căutat să ridice biserica românească din Transilvania, a luat măsuri de mai bună organizare a acesteia și a obținut din partea împăratului

---

[34] În tratatele încheiate cu reprezentanții Țarii Românești la 20 mai 1595 și ai Moldovei la 3 iunie 1595, Sigismund Báthory se intitula : „Nos Sigismundus Dei gratia Regnorum Transsilvaniae, Moldaviae, Valachiae, Transalpinae et Sacri Romani Imperii Princeps, Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum comes etc." (Hurmuzaki, *Documente*, III, p. 209 și 477).

[35] N. Iorga, *Documente nouă în mare parte românești relative la Petru Șchiopul și Mihai Viteazul*, extras din „Analele Academiei Române", seria II, t. XX, Mem. Secț. ist., București, 1898, p. 43—44.

[36] *Ibidem*, p. 46.

www.dacoromanica.ro

recunoașterea religiei ortodoxe în rîndul religiilor constituționale [37].

Cucerirea Transilvaniei de către Mihai Viteazul și măsurile administrative, social-economice și religioase pe care el le-a impus acolo și care vizau o creștere a influenței lui în Transilvania, prezentată a fi în numele împăratului Rudolf, au produs mari îngrijorări tuturor vecinilor și chiar împăratului habsburg, interesat să stabilească în Transilvania o administrație pur germană, dar care consimțea, totuși, că „ce va pohti Mihai-voievod tot să fie pe voie domniei-sale" [38]. Cei mai îngrijorați de puterea crescîndă a voievodului erau regele Poloniei, Sigismund al III-lea, și domnul Moldovei, Ieremia Movilă, care se simțeau direct amenințați [39] în urma cuceririi Transilvaniei de către Mihai și a alianței acestuia cu dușmanii lor de la est, cu țarul Boris Gudunov și cu cazacii. Moldova devenise centrul uneltirilor împotriva lui Mihai, locul de unde Sigismund Báthory formula pretenții pentru tronul Transilvaniei și Simion Movilă pentru cel al Țării Românești. Aceste lucruri, cunoscute lui Mihai Viteazul, nu puteau fi tolerate de el mult timp. Domnul Țării Românești se gîndise încă din 1597 să ocupe Moldova, dar atunci nu s-a putut înțelege cu aliatul său Sigismund Báthory, căruia îi comunica, de altfel, că moldovenii îl doresc stăpînitor. La începutul anului 1600 Mihai Viteazul se hotărîse la o intervenție urgentă în Moldova, lucru despre care anunțase și pe Rudolf al II-lea, care îi comunica : „Nu e vreme acum să ne batem cu Moldova, că turcii stau în spinarea noastră, iar de ne vom bate cu Moldova, noi (ar fi) să lăsăm turcii" [40]. Mihai n-a ținut însă seama de dorința împăratului. La 6—7 mai oastea lui era la Bacău, iar la 8 mai el scria din Roman împăratului la

[37] P.P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 161 180; acad. D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, p. 86.

[38] N. Iorga, *Documente nouă*, p. 22; C. Turcu, *Informații documentare cu privire la campania lui Mihai Viteazul în Moldova*, în *Studii și articole de istorie*, vol. II, 1957, p. 78.

[39] P.P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, p. 99—100, 103—104 și 105; I. Corfus, *Mihai Viteazul și polonii*, p. 251, 252, 253, 254, 256 etc.; A. Veress, *Documente*, vol. VI, p. 108—109, 133—136.

[40] N. Iorga, *Documente nouă*, p. 23.

www.dacoromanica.ro

Praga că a intrat în Moldova pentru a pedepsi pe Ieremia Movilă, care îl calomnia în toate ocaziile nu numai pe el, dar chiar și Casa de Austria, vrînd a-i sustrage Ardealul de sub stăpînire [41].

Prin Pezzen, Mihai comunica împăratului că de va fi ajutat în acțiunile lui va lua din mîna turcilor tot pămîntul de la Marea Neagră pînă la Buda, ca să fie pomenit „timp de o sută de ani de toată lumea" [42].

Campania lui Mihai Viteazul în Moldova, „Macedon al nostru", cum îl numea cu dragoste poporul român — [43], poate fi trecută în rîndul celor mai fulgerătoare acțiuni războinice. Într-o lună de zile, Moldova era unită cu celelalte țări române [44]. Aceasta a și făcut ca Mihai Viteazul să fie asemănat pentru energia sa și pentru rapiditatea acțiunilor militare, păstrînd proporțiile, cu Napoleon [45].

Căutînd să lărgească frontul antiotoman și să îndepărteze tot ce ar fi putut să împiedice realizarea acestui front, Mihai Viteazul intenționa chiar să cucerească Polonia, loc de adăpost al multor pribegi din Țara Românească nemulțumiți de politica lui Mihai [46].

Într-o scrisoare a unui spion polon în Moldova către regele Sigismund al III-lea se arăta că Mihai „alt gînd nu are numai să meargă asupra Poloniei [47]. Unul dintre dregătorii lui Ieremia Movilă expunea chiar într-o scrisoare planul lui Mihai de a ataca Polonia. Exprimînd îngrijorarea stăpînitorilor vremii, regele Sigismund al III-lea spunea

---

[41] A. Veress, *op. cit.*, vol. VI, p. 97—98; C. Turcu, *op. cit.*, p. 79.

[42] A. Veress, *vol. cit.*, p. 99; C. Turcu, *op. cit.*, p. 80.

[43] N. Bălcescu, *Istoria românilor sub Mihai-vodă Viteazul*, în *Opere*, vol II, București, 1953, p. 278.

[44] Pentru desfășurarea ei, vezi Alex. I. Gonța, *Campania lui Mihai Viteazul în Moldova*, în „Studii", nr. 4, 1960, p. 141—157.

[45] C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, partea I, ediția a IV-a, București, 1943, p. 288.

[46] Șt. Ștefănescu, *Știri noi cu privire la domnia lui Mihai Viteazul*, p. 176 și urm.

[47] P.P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, p. 120. Despre zvonurile care circulau că Mihai Viteazul ar fi urmărit împărțirea Poloniei sau să se facă rege al ei, vezi *Predica iezuitului Petre Skarga despre înfrîngerea lui Mihai Viteazul* (*ibidem*, p. 144—156, și I. Corfus, *op. cit.*, p. 302; A. Veress, *vol. cit.*, p. 109—111).

www.dacoromanica.ro

senatorilor polonezi că Mihai Viteazul este ca un erete pe pământul Moldovei. Dacă el unește trei țări bogate și nu mici și le stăpînește cu o putere absolută, va fi o primejdie pentru Polonia [48].

Prin cucerirea Moldovei, Mihai Viteazul a realizat prima încercare de unificare politică a teritoriului românesc. Cu mîndria și mulțumirea faptului împlinit, el însemna pe un document: „Și hotarul Ardealului, pohta ce am pohtit: Moldova, Țara Românească". Titlului său de „domn al Țării Românești și Ardealului", Mihai i-a adăugat și pe cel de „domn al Moldovei" [49]. În documentele emise din Alba-Iulia, centru de unde realiza conducerea celor trei țări române, Mihai se intitula: „Io Mihail voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Românești și Ardealului și a toată țara Moldovei" [50]. Crearea unei peceți cu stemele reunite ale celor trei țări făcea evidentă cristalizarea gîndului său de a face din țările române un singur organism politic; părțile componente ale acestuia aveau să-și continue în bună măsură formele lor tradiționale de organizare, însă erau subordonate autorității supreme a lui Mihai.

După ce a încercat, fără să reușească, să aducă pe tronul Moldovei pe Ștefan, fiul lui Petru Șchiopul, Mihai Viteazul a înclinat o clipă, la insistența boierilor moldoveni care au trecut de partea sa, să-l instaleze în scaunul marelui Ștefan pe fiul său, Nicolae Pătrașcu, lăsat prin trecerea sa în Transilvania, pe tronul Țării Românești. Teama de primejdiile care ar fi putut să-l amenințe pe Nicolae Pătrașcu, în special din partea lui Ieremia Movilă [51], a făcut ca Mihai să renunțe la acest gînd. El a constituit pentru moment un consiliu de patru boieri munteni și a dat apoi conducerea

---

[48] A. Veress, *vol. cit.*, p. 136. Pentru unii dintre contemporani, unirea țărilor române, realizată de Mihai, apărea ca o „reconstituire" a Daciei (Hurmuzaki, IV, 1, p. 23; A. Veress, *Documente*, vol. VII, p. 126; Al. Papiu-Ilarian, „Tezauru", I, p. 111; I. Maçurec, *Michael der Tapfere und die böhmisch-schlesischen Stände am Ende des 16. Jh.*, în „Revista istorică română", II, 1932, p. 348.

[49] *Documente privind istoria României, B. Țara Românească, veacul XVI*, vol. VI, p. 378.

[50] *Ibidem*, p. 385.

[51] *Istoria Țării Românești, 1290—1690. Letopisețul cantacuzinesc*, p. 78.

www.dacoromanica.ro

Moldovei lui Marcu-vodă, fiul lui Petru Cercel, a cărui domnie n-a ținut decît cîteva zile [52].

În Moldova, ca și în Transilvania, Mihai a căutat să atragă de partea sa boierimea, care, în mare parte, i-a jurat credință [53]; totodată, pentru a preîntîmpina mărirea golului demografic creat în țară, a hotărît —fără să aplice însă— iertarea de dări pe timp de șase ani a locuitorilor din orașele și satele distruse în război[54].

După realizarea unirii celor trei țări române, Mihai Viteazul a manifestat o susținută preocupare pentru consolidarea acesteia. În primul rînd era necesară recunoașterea unirii din partea împăratului Rudolf, în numele căruia, pentru a-i obține bunăvoința, Mihai spunea că a acționat. Au fost reluate de aceea tratativele cu împăratul Rudolf. Mihai reînnoind vechile cerințe și adăugînd clauze noi în legătură cu Moldova. Bun cunoscător al conjuncturii politice și înzestrat cu un remarcabil spirit diplomatic, Mihai Viteazul înțelegea să pretindă atît încît, chiar dacă ar trebui să cedeze pentru moment ceva, să nu prejudicieze ansamblul operei înfăptuite. Văzînd rezistența imperialilor, care nu înțelegeau să renunțe la Transilvania în favoarea sa, Mihai stăruia ca împăratul să-i îngăduie atunci să țină Ardealul cu numele de guvernator „pîn în viiața domnii-lui, iar după moartea domnii-lui să fie pre feciori fir pre tirul lui" [55]. În privința Moldovei, ea „să fie de moșie, fir pre firul și pre feciori și pre feate, ca și Țara Românească" [56]. Reînnoirea și a altor cereri pe care le formulase după cucerirea Transilvaniei: de a i se recunoaște dreptul de danie și de supremă judecată, ca și titlul avut de Sigismund Báthory [57], scotea în relief consecvența lui Mihai în gîndul său de realizare a unei

[52] *Ibidem*, p. 79.

[53] Jurămîntul de credință din 29 mai 1600 prestat de unul dintre boierii de seamă, Ioan Captury, pîrcălabul cetății Suceava, suna astfel: „Voi fi drept, cu credință, domnului meu, stăpînitorului... Ardealului, Țării Românești și Moldovei, măriei-sale lui Mihai-voievod și fiului măriei-sale, lui Pătrașcu- vodă" (cf. C. Turcu, *op. cit.*, p. 88).

[54] P.P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 187—188.

[55] N. Iorga, *Documente nouă*, p. 49; Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancas*, București, 1940, p. 167.

[56] N. Iorga, *Documente nouă*, p. 49.

[57] *Ibidem*, p. 50.

www.dacoromanica.ro

monarhii autoritare, absolute şi cu caracter ereditar în noul organism politic creat.

Structurile social-economice existente în ţările române, ca şi rapidele schimbări politice care afectau trăinicia unirii înfăptuite, l-au lipsit pe Mihai Viteazul de forţele pe care s-au sprijinit monarhii absoluţi ai vremii şi de răgazul necesar desăvîrşirii operei, admirabil începute. „Mihai n-apucase încă a încununa zidirea d-abia ridicată — scria N. Bălcescu — şi iată glasul cobitor al clopotului răstriştei sună cu tărie şi din toate părţile înverşunaţi aleargă duşmanii săi mii de mii şi toţi într-una spre a-l dărîma" [58].

Temerea şi invidia, intriga şi trădarea şi-au dat mîna pentru a dărîma întruparea unei idei care deranja multe combinaţii politice, dar a cărei forţă avea să fie validată de istorie. Îngrijorat de succesele celui pe care-l voia un vasal supus, împăratul Rudolf a încercat să-l scoată pe Mihai din Transilvania, folosindu-se de diplomaţi experimentaţi, ca Pezzen, încurajînd ambiţiile unor generali, ca Gheorghe Basta, sau alimentînd chiar ceea ce avea să devină primejdie şi pentru el — nemulţumirile nobilimii maghiare. În vara anului 1600 Basta s-a alăturat cu oastea imperială de sub comanda sa nobililor maghiari [59], care se ridicaseră în timp ce Mihai se afla în Moldova, şi a reuşit să-l înfrîngă, pe cel care părea neînfrînt, la Mirăslău (18 septembrie 1600). Mihai a trebuit să treacă munţii în Ţara Românească, ameninţată şi ea de poloni, conduşi de Jan Zamoiski. Acesta reuşise să-l reînscăuneze în Moldova pe Ieremia Movilă şi aducea cu sine să instaleze în Ţara Românească pe Simion Movilă. O încercare a lui Mihai de a împiedica înaintarea oştilor polone s-a soldat cu înfrîngerea suferită de el în apropiere de Buzău. În situaţia desperată în care se afla, Mihai s-a hotărît să adreseze împăratului Rudolf un memoriu în care să explice mobilul acţiunilor sale şi să meargă personal la Praga pentru a convinge pe împărat de loialitatea sa sau, cel puţin, să-i dovedească că interesele lor esenţiale

---

[58] N. Bălcescu, *Opere*, vol. II, p. 289.

[59] Au fost şi nobili maghiari care i-au rămas credincioşi lui Mihai (vezi Hurmuzaki, *Documente*, IV, 1,p. 245, 247; vol. II, p. 224; vol. XII, p. 1 242).

www.dacoromanica.ro

coincideau [60]. Faptul că după retragerea lui Mihai din Transilvania nobilimea maghiară și-a schimbat poziția și s-a manifestat ostilă împăratului, aliindu-se cu polonii și chemînd din nou ca principe pe Sigismund, l-a determinat pe Rudolf al II-lea să dispună ca Mihai împreună cu Basta, care fusese înșelat de aliații săi temporari, să recunoască pentru Habsburgi Transilvania [61]. Stăpînindu-și pentru o clipă resentimentele pe care le aveau unul pentru celălalt, cei doi comandanți au reușit să cucerească, în urma victoriei de la Gorăslău (3 august 1601), Transilvania.

La puțin timp după victorie, din ordinul lui Basta, mercenari valoni asasinau pe Cîmpia Turzii pe cel ce nutrea încă speranța că va mai putea salva măcar ceva din opera înfăptuită.

Unirea țărilor române din anii 1599—1600 a fost determinată de necesitatea creării unui puternic front antiotoman. Ea a fost înlesnită de legăturile economice, politice și culturale dintre cele trei state, de existența conștiinței unității de neam și a faptului că altădată, în vechime, cele trei țări formau o singură unitate etnică-teritorială sub numele de *Dacia* [62]. Însuflețit de ideea, care născuse deja unele proiecte și care a pus treptat stăpînire pe el, a reconstituirii Daciei, Mihai Viteazul, întărind capacitatea militară a Țării Românești și folosind magistral conjunctura politică internațională, a reușit să depășească forma tradițională a alianței politice-militare a țărilor române și să realizeze unirea lor politică. Aceasta constituia o primă etapă spre ceea ce Mihai dorea să înfăptuiască în final, contopirea celor trei țări într-o formație statală unică [63].

Condițiile istorice au împiedicat însă desăvîrșirea gîndului marelui erou de la Călugăreni. Pe plan intern se manifesta puternic, în primul rînd, opoziția celor două clase fundamentale : stăpînii de pămînt și țăranii. Intensificarea

[60] R. W. Seton-Watson, *Histoire des Roumains*, p. 78.

[61] *Ibidem*.

[62] Vezi în această privință A. Armbruster, *Evoluția sensului denumirii de „Dacia". Încercare de analiză a raportului între terminologia politico-geografică și realitatea și gîndirea politică*, în „Studii", nr. 3, 1969, p. 438—441.

[63] Pentru ansamblul de măsuri întreprinse în acest sens, vezi constatările lui E. Stănescu în *Istoria României*, vol. II, p. 989 și urm.

www.dacoromanica.ro

Fig. 24. — Primirea lui Mihai Viteazul la curtea lui Rudolf al II-lea la Praga (1 martie 1601).

www.dacoromanica.ro

Fig. 25. Asasinarea lui Mihai Viteazul.

www.dacoromanica.ro

asupririi țărănimii, supusă unei fiscalități excesive, pe care o necesita întreținerea numeroasei oaste de mercenari, a generat mișcări sociale.

Un document din 19 aprilie 1603 amintește o mișcare generală a țărănimii din Țara Românească în vremea cînd Mihai Viteazul se afla în Transilvania. „Cînd a fost Mihai-vodă domn în Ardeal — glăsuiește documentul —, s-a fost ridicat toate satele din țară să se judecească" (să se elibereze) [64].

Frămîntările țărănești la sud de Carpați, unde legarea de glie a țăranilor — cunoscută sub numele de „legătura lui Mihai" — limita libertatea, ca și deziluziile transformate în nemulțumiri ale țărănimii din Transilvania și din Moldova, văzînd că situația ei nu se schimbă prin instaurarea la conducerea țării a unui domn „din neamul" ei, au făcut ca Mihai Viteazul să nu aibă baza de masă necesară pentru a asigura durabilitate faptei sale.

Divergențe serioase se manifestau și în rîndul clasei stăpînitoare; era puternică rivalitatea dintre stăpînii de pămînt din Țara Românească și cei din Transilvania și Moldova, care se temeau să nu-și piardă privilegiile în favoarea primilor; devenea tot mai evident și acut conflictul dintre Mihai Viteazul, care urmărea constituirea monarhiei absolute și majoritatea clasei stăpînitoare, interesată în slăbirea puterii centrale.

Exemplul nobililor răsculați maghiari [65], care îndemnau și pe boierii moldoveni să se ridice împotriva lui Mihai[66], încercînd totodată să atragă de partea lor pe unii dintre sfetnicii celui care devenise domn al celor trei țări române [67], este elocvent pentru înțelegerea rolului jucat în căderea făuritorului unirii de solidarizarea stăpînilor feudali.

Pe plan extern, unirea celor trei țări române s-a izbit de ostilitatea marilor puteri vecine: Imperiul otoman, Imperiul habsburgic și regatul polon. Acestea vedeau în crearea

---

[64] *Documente privind istoria României, B. Țara Românească, veacul XVII*, I, p. 78.

[65] A. Veress, *op. cit.*, vol. VI, p. 205—206 și 238—242.

[66] P.P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, p. 131—132.

[67] A. Veress, *vol. cit.*, p. 177, 180, 187 și 215—216.

www.dacoromanica.ro

Fig. 26. — Medalic cu efigia lui Mihai Viteazul.

www.dacoromanica.ro

unui puternic stat în regiunea carpato-dunăreană un obstacol în calea realizării planurilor lor expansioniste.

Datorită acestor cauze interne și externe, unirea țărilor române nu s-a putut menține, și independența, cucerită prin lupte care au atras atenția lumii europene asupra eroismului și dragostei de libertate a poporului român, nu s-a putut menține.

Ideea unirii țărilor române a rămas însă vie și a însuflețit generațiile următoare în lupta lor pentru crearea statului național român unitar. Figura eroului de la Călugăreni s-a transmis posterității în contururi aureolate, personificînd ideea de unitate. „De la 1600 — scria N. Iorga — nici un român n-a mai gîndit unirea fără uriașa lui personalitate, fără paloșul sau securea lui ridicată spre cerul dreptății, fără chipul lui de curată și desăvîrșită poezie tragică". În anii de grea încercare pentru poporul nostru, Mihai Viteazul a fost o călăuză, un imbold la rezistență și îndemn la luptă; numele și exemplul lui au întărit energiile populare și au dus la victorie.

www.dacoromanica.ro

CONCLUZIE

Istoria Țării Românești pînă în secolul al XVII-lea, eșantion dintr-un întreg care este istoria României, evidențiază cu date și fapte concrete trăsături specifice întregului. Istorie a unei înverșunate rezistențe, ea arată cum de la o perioadă istorică la alta ideea de rezistență, care definește trecutul nostru, capătă amploare, fiind întreținută de anume factori de permanență, rezultanta interacțiunii cărora a fost menținerea individualității etnice și a unității poporului român.

În condițiile marilor migrațiuni ale popoarelor nomade, conștiința apartenenței la o civilizație străveche, menținută prin păstrarea unor forme instituționale cu rădăcini adînci în modul lui de viață, a constituit un puternic reazem al dîrzeniei și păstrării unității etnice-culturale a poporului român.

Crearea, începînd cu evul mediu timpuriu, a unor state mari în vecinătatea teritoriului locuit de români a frînat reconstituirea întregului, a Romaniei transdanubiene, fragmentată prin năvălirea „barbară", și a creat pericolul ca prin menținerea stării de fapt să fie înfrîntă rezistența și extinsă stăpînirea străină în spațiul carpato-danubian.

Primejdia a augmentat voința de a nu ceda imixtiunii străine și rivalitatea dintre marile state a favorizat procesul formării unui cadru statal românesc, în care fiecare mare provincie va încerca, cînd condițiile istorice îi vor fi favorabile, să fie centru polarizator pentru celelalte.

Unitatea limbii și a obiceiurilor și elementele instituționale și culturale aceleași pe întreg teritoriul locuit de ro-

www.dacoromanica.ro

mâni au constituit factori de legătură permanentă, chiar și atunci cînd împrejurările au făcut ca istoria poporului român să se desfășoare în frontiere de stat diferite.

Cucerirea Transilvaniei de către regatul maghiar a împiedicat ca această provincie să devină ceea ce în mod firesc era menită să fie: centru vieții statale românești. Coroana românimii a propulsat însă permanent energii la sud și la est de Carpați, sprijinind eforturile de creare și de menținere aici a unei vieți statale independente, stimul permanent pentru refacerea a ceea ce fusese odinioară o unitate.

Realizat cu contribuția hotărîtoare a Transilvaniei, primul stat românesc a luat numele simbolic de *Țara Românească*.

Cu întemeierea Țării Românești în vremea lui Basarab I se crea un model și se făurea un sprijin activ pentru realizări similare și în celelalte provincii românești. Efortul lor comun în luptele împotriva pericolului extern, în special otoman, va sublinia necesitatea unirii lor.

Nutrită de întreg poporul român, fiecare provincie încercînd s-o realizeze atunci cînd forța ei părea că îi permite s-o facă, această idee a devenit fapt pentru scurt timp în vremea lui Mihai Viteazul.

Actul odată sugerat, vremea n-avea decît să-i accentueze necesitatea și să-i înlesnească realizarea definitivă.

www.dacoromanica.ro

CUPRINS

Pag.

Cuvînt înainte 5

CAPITOLUL I. Tradiția daco-romană și lumea „barbară" 9

CAPITOLUL AL II-LEA. Confruntarea societății românești în secolele XIV-XVI cu ideea de pace și de război 37

CAPITOLUL AL III-LEA. „Capitulațiile" cu Poarta otomană și situația politică a Țării Românești 101

CAPITOLUL AL IV-LEA. Epopeea românească de la sfîrșitul secolului al XVI-lea 141

Concluzie 172

www.dacoromanica.ro

Redactor HILDA MAZILU
Tehnoredactor PETRU BRUMĂ

Bun de tipar 01.12.1970. Hîrtie veliină ilustrație, format 16/54×84, de 80 G/m². Coli de tipar 11. Planșe 3 policromii. C. Z. pentru biblioteci mari și mici 9(489.1) •13:15 .

Întreprinderea Poligrafică „Informația".
București, str. Brezoianu, nr. 23–25.
Republica Socialistă România.

I. P. Informația c. 304

www.dacoromanica.ro

EDITURA
ACADEMIEI
REPUBLICII
SOCIALISTE
ROMÂNIA

Colecția „Istorie și civilizație" inaugurează publicarea unor micromonografii privind teme de un deosebit interes științific din domeniul istoriei, elaborate și prezentate într-un mod accesibil unui public larg de cititori.

În volumul Țara Românească de la Basarab I „Întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul **din colecția sus-menționată este înfățișată în partea introductivă tradiția romană și rolul jucat de ea în condițiile migrațiunii popoarelor. În continuare sînt analizați factorii interni care au dus la formarea statului de sine stătător Țara Românească și este prezentat cadrul de istorie universală în care a avut loc acest proces. Atenția specială se acordă confruntării societății românești în secolele XIV—XVI cu ideea de pace și de război : sînt prezentate fapte de arme, politice și diplomatice, curente de idei și aspecte ale dezvoltării culturale. Este discutată apoi problema, care a constituit mult timp obiect de controversă, a „capitulațiilor" cu Poarta otomană ca și situația politică care decurgea pentru Țara Românească din prevederile acestor „capitulații". Lucrarea se încheie cu epopeea românească din vremea lui Mihai Viteazul.**

Lei 15

www.dacoromanica.ro